Редакційна колегія:
БАКАЄВ Л.О.,
доктор економічних наук, професор, заступник директора Інституту світової економіки і міжнародних відносин НАН України;
БІЛОУСОВ М.М.,
доктор історичних наук, професор Дипломатичної академії України при Міністерстві закордонних справ України;
ВІДНЯНСЬКИЙ С.В.,
доктор історичних наук, професор, завідувач відділу всесвітньої історії та міжнародних відносин Інституту історії НАН України;
ГАЛЬЧИНСЬКИЙ А.С.,
доктор економічних наук, професор;
ГУБЕРСЬКИЙ Л.В.,
доктор філософських наук, професор, академік НАН України, ректор Київського національного університету імені Тараса Шевченка;
ГУМЕНЮК Б.І.,
доктор історичних наук, професор, ректор Дипломатичної академії України при Міністерстві закордонних справ України;
ДЕНИСЕНКО А.В.,
кандидат історичних наук, головний редактор наукового щорічника "Україна дипломатична";
ЖАЛОБА І.В.,
доктор історичних наук, професор Дипломатичної академії України при Міністерстві закордонних справ України;
КОППЕЛЬ О.А.,
доктор історичних наук, професор Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка;
КОПИЛЕНКО О.Л.,
доктор юридичних наук, професор, академік Академії правових наук України,член-кореспондент НАН України, директор Інституту законодавства Верховної Ради України;
КУЛЬЧИЦЬКИЙ С.В.,
доктор історичних наук, професор, зав. відділом Інституту історії України НАН України;
ЛЕЩЕНКО Л.О.,
доктор історичних наук, професор Дипломатичної академії України при Міністерстві закордонних справ України;
МАНЖОЛА В.А.,
доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри міжнародних відносин і зовнішньої політики Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка;
МИКИТЕНКО Є.О.,
Спеціальний Представник України з питань Близького Сходу та Африки;
МОТИЛЬ О.Дж.,
професор політології, заступник директора Університету Рутгерс (Нью-Джерсі, США);
ПАЗЕНОК В.С.,
доктор філософських наук, професор, член-кореспондент НАН України, академік Української академії політичних наук;
ПОТАШНИК С.І.,
професор, Герой України, голова Правління ВАТ "Укргідроенерго"
ТАУКАЧ О.Г.,
головний редактор журналу;
ЦІВАТИЙ В.Г.,
кандидат історичних наук, доцент, перший проректор Дипломатичної академії України при Міністерстві закордонних справ України;
ШЕРГІН С.О.,
доктор політичних наук, професор, завідувач кафедри регіональних систем та європейської інтеграції Дипломатичної академії України при Міністерстві закордонних справ України;
ШКЛЯР Л.Є.,
доктор політичних наук, професор, заступник голови ВАК.

Рекомендовано до друку Вченою радою Дипломатичної академії України при Міністерстві закордонних справ України протокол № 02 від 23.11.2011 р.

НАД НОМЕРОМ ПРАЦЮВАЛИ:
Ольга Таукач, Юлія Валєєва, Володимир Семенов, Леся Савчин, Галина Яворська, Валерій Гришаков, Ірина Роговенко.

Позиція авторів не завжди збігається з позицією редакції.
Усі права захищені. Передрук матеріалів без посилання на "Зовнішні справи" не дозволяється. Редакція не несе відповідальності за зміст рекламних оголошень.

"Зовнішні справи", науковий журнал
2011, № 11-12. Виходить щомісяця.
Засновники – Міністерство закордонних справ України, Дипломатична академія України при Міністерстві закордонних справ України, Державне підприємство "Журнал Міністерства закордонних справ України "Політика і час".
Адреса редакції: 01018, м. Київ, Михайлівська площа, 1.
Телефон/факс: 38 044 279 39 18
Електронна пошта: o.taukach@mfa.gov.ua
www.uaforeignaffairs.com
Видавець: ДП "Політика і час"
Реєстраційне свідоцтво КВ № 14838-3809 ПР від 29 грудня 2008 р.
Друк: ТОВ "Вістка".
Тираж 1000 примірників. Відпускна ціна редакції – 20 гривень.
Передплатний індекс: 74402.
"Зовнішні справи", 2010.

На наших обкладинках:
1 стор. – малюнок Олександра Житнікова (міжнародний конкурс карикатуристів "Карлюка", Полтава)
2 стор. – плакат Карі Ріірро з Міжнародної виставки Voces en libertad / Голоси свободи

КОЛОНКА ГОЛОВНОГО РЕДАКТОРА

Найскладніше, виявляється, ні про що не думати. Порожнеча думок. Легесенькі біляві кульки, що піднімаються над головою, пустопорожні, небесні, невагомі, необтяжені будь-якою думкою, хвилькою емоцій або знань. Тільки через цю пустелю тиші, мовчання, одинокості, самітності, самоти пролягає шлях до розуміння себе. У бездумності – найвища висота думок! Принаймні, у цьому – відмові від думок – полягає один із перших уроків йоги.

Багато сторіч тому один чоловік подорожував протягом тривалого часу. Він дуже втомився. До нестями захотів їсти й пити. Прохолодна зелень великого дерева запросила його до перепочинку. За дивним збігом обставин крона саме цього велетня мала дивовижну властивість виконувати найпотаємніші мрії. Отже, наш подорожній, прокинувшись у затишному затінку отримав і казкову їжу і фантастичні напої, які подавали улесливі красуні. «Невже таке може бути насправді!» – засумнівався перехожий. «Напевно, це зі мною жартують привиди», – подумав він. І у цей самий момент жахливі примари напали на перелякану людину і знищили її.

А ми й досі намагаємося зрозуміти, що більше псує наше життя – свавільні думки, уявні примари чи реальні жахи?

Читаймося!

Наш передплатний індекс 74402

Передплатити „Зовнішні справи" ви можете у наших партнерів:

- **ДП „Преса" Тел./факс: +38 (044) 289-07-74;**
- **ТОВ „НВП „Ідея", вул. Артема, 84, м. Донецьк. Тел. +38 (062) 304-20-22;**
- **ООО Фірма „Періодика" Тел.+ 38(044) 550-94-51, +38 (044) 550-41-33, через термінали самообслуговування мережі "24 nonstop" та в мережі Інтернет на сайті www.epodpiska.com;**
- **АТЗТ „Саміт" (Київ, 044), 521-40-50 (багатокан.), 521-23-75;**
  ТОВ „Саміт-Кременчук" (Кременчук, 0536(6)), 5-69-27, 777-971, 779-755;
  філія ТОВ «Саміт-Кременчук" (Полтава, 0532), 63-68-40;
  ДП „Саміт-Дніпропетровськ" (Дніпропетровськ, 056), 370-44-23, 370-45-12;
  АТЗТ „Саміт-Харків" (Харків, 0577), 142-260, 142-261;
  ДП „Саміт-Крим", (Сімферополь, 0652), 516-355, 516-356;
  філія ДП „Саміт-Крим" (Ялта, 0654), 32-41-35,

або придбати вроздріб у редакції журналу „Зовнішні справи" за адресою: 01025, м. Київ-25, вул. Велика Житомирська, 2. Тел./факс: +38 (044) 279-39-18. Відпускна ціна видання – 10 гривень.

ЗМІСТ

ПОЛІТИКА

5 Урегулювання тривалих конфліктів має залишатися пріоритетним завданням ОБСЄ

6 Євроінтеграційний поступ України під час головування Польщі в ЄС: очікування та перспективи на майбутнє

8 Головний біль Європи

12 *Addio*, прем'єре Берлусконі – *Chao*, «сірий кардинале» Сільвіо!

16 На порядку денному російсько-американського діалогу – Європейська система ПРО

20 Росія та США напередодні президентських виборів

ДИПЛОМАТІЯ

23 Амангельди Жумабаєв: колеги бачать у мені більше українця, аніж казаха

24 Геннадій Удовенко: «Нас усіх об'єднувала любов до України»

28 Україна – Угорщина: 20 років успішної співпраці

КОНФЛІКТОЛОГІЯ

30 «Україна і Близький Схід: проблеми, виклики і перспективи розвитку відносин з країнами регіону»

34 У полоні «Арабської весни»

37 Сирійський політичний пасьянс

40 Сирія: тунель без світла в кінці

44 «Арабська весна» – шанс регіонального лідерства для Туреччини?

ДОСЛІДЖЕННЯ

48 «Тиждень АСЕАН»: прорив у забезпеченні стабільності в Східній Азії

52 Еволюція безпекових концептів у субрегіоні Південно-Східної Азії: малайзійський акцент

5 o`clock

58 Перший київський «Wine Fest» зацікавив зарубіжних дипломатів

60 Обід з послами у Києві

62 19-й Святковий благодійний ярмарок: «People helping people!»

Урегулювання тривалих конфліктів має залишатися пріоритетним завданням ОБСЄ

У Вільнюсі 6-7 грудня цього року відбулося 18-те засідання Ради міністрів ОБСЄ. Упродовж двох днів високі представники всіх 56 держав-учасниць Організації, 12 країн-партнерів, а також ряду регіональних структур обговорювали актуальні проблеми миру й безпеки.

Виступаючи на засіданні, Міністр закордонних справ України Костянтин Грищенко наголосив, що врегулювання тривалих конфліктів, які становлять загрозу стабільності та безпеці на просторі ОБСЄ, має залишатися пріоритетним завданням для всіх держав-учасниць Організації. Він зазначив, що Україна, як головуюча країна в ОБСЄ у 2013 р., докладатиме всіх необхідних зусиль для сприяння мирному врегулюванню конфліктів.

Міністр привітав відновлення офіційних переговорів у форматі «5+2» з придністровського врегулювання, участь у яких бере Україна як гарант і посередник у переговорному процесі.

Глава зовнішньополітичного відомства України привернув увагу до важливості здійснення конкретних кроків зі зміцнення довіри між державами-учасницями у військовій сфері відповідно до сучасних умов.

Україна висловила готовність і надалі підтримувати діяльність таких інститутів ОБСЄ, як: Верховний комісар ОБСЄ у справах національних меншин, Представник ОБСЄ з питань свободи ЗМІ та Бюро демократичних інститутів і прав людини. Міністр підтвердив послідовну відданість української сторони зміцненню принципів верховенства права та захисту основоположних свобод і прав людини.

У контексті майбутнього головування України в ОБСЄ та входження з 1 січня 2012 р. до Трійки ОБСЄ було висловлено налаштованість на спільну плідну роботу в інтересах зміцнення ефективності Організації.

Міністр К. Грищенко провів низку зустрічей із главами делегацій держав-учасниць ОБСЄ, на яких відбувся обмін думками щодо подальших пріоритетів Організації та обговорення перспектив розвитку двосторонніх відносин і взаємодії на міжнародній арені.

У ході зустрічі з директором Бюро з питань демократичних інститутів та прав людини (БДІПЛ) ОБСЄ Янежем Ленарчичем було розглянуто практичні аспекти взаємодії в контексті майбутнього головування України в ОБСЄ. К. Грищенко підкреслив зацікавленість нашої країни в подальшому співробітництві з БДІПЛ, розвиткові демократичних інститутів та процедур в Україні. Зокрема, у світлі наступних парламентських виборів у жовтні 2012 року.

Під час зустрічі з Міністром закордонних справ Австралійського Союзу Кевіном Раддом керівники зовнішньополітичних відомств обговорили перспективи збільшення торгово-економічного та інвестиційного співробітництва, а також активізацію політичного діалогу.

Кевін Радд повідомив про рішення уряду Австралії внести 1 млн. євро у фонд «Укриття», через який реалізується низка проектів із гарантування безпечного зберігання ядерного пального на Чорнобильській АЕС. Зі свого боку, К. Грищенко подякував за допомогу та запросив австралійського колегу відвідати Україну з візитом у 2012 році. К. Радд із вдячністю прийняв пропозицію, підкресливши, що має намір привезти із собою групу бізнесменів, оскільки в Австралії з оптимізмом сприймають перспективи економічного розвитку України.

Відбулася зустріч Міністра К. Грищенка з Міністром закордонних справ Російської Федерації Сергієм Лавровим. Сторони відзначили позитивну динаміку роботи над демаркацією суходільної ділянки українсько-російського кордону, а також переговорів щодо делімітації кордону в Азовському та Чорному морях і Керченській протоці. Костянтин Грищенко зазначив, що українська сторона зацікавлена в успішному та максимально динамічному просуванні обох процесів.

Під час зустрічі зі своїм німецьким колегою Гідо Вестервелле в центрі уваги очільників МЗС двох країн був хід переговорів щодо Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом.

У ході зустрічі з Міністром закордонних справ Литовської Республіки Аудронюсом Ажубалісом Костянтин Грищенко відзначив успіх нинішнього литовського головування в ОБСЄ. А. Ажубаліс підкреслив, що Литва й надалі активно підтримуватиме Україну в її прагненні досягти повноправного членства в ЄС. Зі свого боку, керівник МЗС України подякував литовському колезі за принципову позицію офіційного Вільнюса щодо включення положення про європейську перспективу до тексту Угоди про асоціацію між Україною та ЄС.

Євроінтеграційний поступ України під час головування Польщі в ЄС: очікування та перспективи на майбутнє

У приміщенні Дипломатичної академії України при МЗС України 21 листопада 2011 р. відбулася міжнародна конференція «Євроінтеграційний поступ України під час головування Польщі в ЄС: очікування та перспективи на майбутнє». Організаторами конференції виступили Інститут зовнішньої політики Дипломатичної академії України при МЗС України, Посольство Республіки Польща в Україні та Міжнародний фонд «Європейський розвиток».

Вступ Польщі до Європейського Союзу створив для України нову реальність: серед його членів уперше з'явилася країна, що лобіювала український курс на членство в ЄС. Неоціненними є досвід і підтримка Республіки Польща на шляху України до європейської інтеграції. РП фактично взяла на себе місію промоутера українського просування до членства в Євросоюзі.

Нинішнє головування Польщі в ЄС відкрило для України перспективи прискорення політичної асоціації та подальшої економічної інтеграції з Євросоюзом.

Польську сторону на конференції представили Надзвичайний і Повноважний Посол Республіки Польща в Україні **Генрик Літвін** і радник-заступник Посла Республіки Польща в Україні **Даріуш Гурчиньскі**. На думку польських дипломатів, завершення переговорного процесу щодо Угоди про асоціацію є величезним кроком для України. «Ще на початку 2011 року, я думаю, не дуже багато було аналітиків чи політологів, які сказали б, що цього року буде готова угода. Але це здійснюється, й мені здається, з успіхом. Якщо говорити про Україну, закінчення переговорного процесу з ЄС щодо Угоди про асоціацію є величезним кроком», – зазначив Генрик Літвін. Пан Посол висловив думку, що переговорний процес продемонстрував готовність Європейського Союзу до його активізації та успішного завершення. «Очевидно, це було б неможливим без відповідної готовності української сторони», – зазначив він. Як наголосив дипломат, Польща під час головування в ЄС намагалася створити необхідні політичні умови для того, щоб переговорний процес між Україною та ЄС міг розвиватися успішно. Водночас, за його словами, для РП важливим було «підтримувати й розвивати активність дій у межах Східного партнерства».

Польське головування є, безумовно, успішним як у сфері внутрішнього реформування ЄС, так і в зовнішній політиці, зокрема, збереження у фокусі східного виміру Євросоюзу. Польща в непростих умовах достатньо вдало підготувалася до Варшавського саміту Східного партнерства, їй вдалося зробити наголос на економічній і секторальній інтеграції України до ЄС. Про це заявив заступник Міністра закордонних справ України – керівник апарату **Павло Клімкін**, який на конференції виступив від української сторони.

«11 листопада 2011 року в Брюсселі відбувся 21-й раунд переговорів між Україною та ЄС щодо Угоди про асоціацію, у ході якого нам вдалося домовитись по всіх питаннях, що залишились на порядку денному, окрім формулювань, які стосуються європейської перспективи України, і тих, які містяться в Преамбулі до Угоди», – зазначив Павло Клімкін. Таким чином, дискусія за всіма іншими розділами, включаючи політичний діалог, інвестиційний розвиток, співробітництво у сфері юстиції, безпеки та внутрішніх справ є вичерпаною. На сьогодні фактично готовий проект Угоди про асоціацію, який нараховує приблизно 1500 сторінок, що свідчить «про амбітність, детальність та далекоглядність цієї угоди». Заступник Міністра також дав чітке пояснення самої ідеї зони вільної торгівлі України з ЄС: «Ідея ЗВТ полягає в економічній інтеграції, яка має зачіпати всі чотири свободи. У цьому контексті дуже важливе те, щоб Україна в Преамбулі до Угоди закріпила ідею про поступову інтеграцію України до спільного ринку ЄС».

Уперше нашій державі в процесі переговорів по ЗВТ із ЄС вдалося домовитись про:

– загальну лібералізацію всього блоку промислових товарів;

– лібералізацію в агропромисловому секторі;

– значну лібералізацію у сфері послуг і про свободу руху капіталу та руху осіб.

Відповідаючи на запитання щодо відмінностей зони вільної торгівлі з ЄС та зони вільної торгівлі в рамках СНД, пан Клімкін зазначив: «ЗВТ із Євросоюзом та ЗВТ із СНД означають вільну торгівлю, проте в концептуальному наповненні це абсолютно різні речі. Сама модель ЗВТ із СНД є абсолютно іншою, ніж модель ЗВТ із ЄС». Зона вільної торгівлі з Євросоюзом переважно базується на інтеграційних елементах та на динаміці збільшення європейської інтеграції, «як цього будуть хотіти Україна та Європейський Союз». Тоді як зміст Угоди ЗВТ із СНД полягає виключно в запровадженні правил СОТ на просторі СНД, а «інтеграційні елементи в класичному сенсі цього слова в ній відсутні». Крім того, П. Клімкін зазначив, що простір СНД у торговельному сенсі є дуже неоднорідним, підкресливши: «Деякі його учасники, такі як Україна чи Молдова, достатньо успішно працюють за правилами СОТ. Є країни, які найближчим часом, можливо, вступлять до СОТ (Росія, Казахстан), а є країни, яким до вступу ще дуже довго».

На думку іншого представника української сторони, голови Комітету Верховної Ради України з питань європейської інтеграції **Бориса Тарасюка**, саміт «Україна – ЄС» 19 грудня цього року, під час якого заплановано парафувати Угоду про асоціацію, стане малоприємним для української сторони, тому що «потенціал невдоволення з боку Європейського Союзу свідчить про те, що українська сторона повинна змінити свою поведінку». Пан Тарасюк також наголосив на тому, що польська сторона знову продемонструвала свою послідовність щодо підтримки Європейської інтеграції України. Польща, за його словами, зробила все можливе для успішного завершення переговорів між Україною та ЄС, а також «для реалізації тієї мети, яка була й залишається стратегічною для України».

Водночас, на думку Бориса Тарасюка, українська сторона не виконала свою частину зобов'язань. «На жаль, саме під час польського головування були певні політичні події, які серйозно поставили під загрозу сам процес укладання Угоди», – зазначив голова Комітету ВРУ.

З боку Євросоюзу виступив із доповіддю Глава Представництва Європейського Союзу в Україні **Жозе Мануель Пінту Тейшейра**. Стосовно тексту Угоди про асоціацію «Україна – ЄС» Тейшейра зауважив, що існують певні моменти, які повинні бути обговорені та погоджені обома сторонами. Відповідаючи на запитання про достатність часу для підготовки тексту угоди для парафування до саміту, він зокрема сказав: «Існує багато деталей, які необхідно узгодити по ЗВТ. Все ще є питання преамбули, яке потребує вирішення». На його думку, асоціація є дуже важливою для реформування самої України. Після укладання Угоди про асоціацію нашій державі потрібно буде пройти певний шлях, щоб стати інтегрованим майбутнім членом ЄС.

За словами Глави Представництва Європейського Союзу, український процес демократизації є відмінним від інших країн, що є членами ЄС або знаходяться в процесі приєднання до Союзу. «Для багатьох країн спільним є те, що вони дуже швидко вирішували питання зі своїми демократичними проблемами, мали довіру громадян, не було жодних проблем всередині цих країн. У цьому контексті Україна має відмінну ситуацію», – підкреслив він.

Пан Тейшейра звернув увагу і на такі актуальні питання, як фінансові інструменти та допомога Україні з боку ЄС. Він зазначив, що Європейський Союз має послідовну програму допомоги Україні у вирішенні проблеми демократії всередині країни. За його словами, інструменти, які ЄС має для країн-кандидатів, доступні й для нашої держави. Проте вплив цієї допомоги для України «і досі не є дуже помітним».

З підсумковою доповіддю виступив Директор Інституту зовнішньої політики **Григорій Перепелиця**, який зазначив, що, на жаль, нинішня криза в Євросоюзі спричинить більш жорстке відношення саме до економічних критеріїв. «Євросоюз підкреслив, що політичні та економічні стандарти є невід'ємними процесу євроінтеграції, проте економічні критерії виходитимуть на перший план». Мабуть, у нинішніх умовах це і є «безконфліктною формулою євроінтеграції». Хоча паралельно Росія, як інший світовий центр сили, вибудовує свій цивілізаційний полюс у форматі Євразійського Союзу. Тому, на думку українського експерта, для уникнення конфлікту в майбутньому Україні необхідно буде обирати один із цих двох цивілізаційних вимірів.

Ганна ОНІЩЕНКО,
експерт Інституту зовнішньої політики
ДАУ при МЗС України

Головний біль Європи

«Розширення розв'язує економічні проблеми в Європі»
Комісар ЄС із регіональної політики Данута Хюбнер

Людмила ЧЕКАЛЕНКО,
доктор політичних наук

Євроінтеграційні проблеми сьогодення, на наше переконання, є результатом фіаско ідеї світової уніфікації за євро-американською моделлю розвитку. Нова концепція світового домінування США, що вималювалася після колапсу біполярності, спиралася на ідею створення нового світового порядку, який сучасні аналітики називають однополюсним світом. У чому його суть, показали подальші події розвитку міжнародних відносин. Хоча розвитком їх існування в нових умовах важко назвати... А весь світ, де самостійно, а де й з примусу, намагався реалізувати американську ідею, яку охрестили євро-американською моделлю.

Провідну роль у спричиненому хаосі, який поступово охопив усі континенти та провідні країни, відіграли призабуті суб'єкти міжнародного права, що вийшли з тіні державного суверенітету, – фінансові інституції та банківські системи. Можливо, саме вони мали зіграти роль глобального управлінця? Але з огляду на обмеженість корпоративної думки ці системи працюють лише на себе, виправдовуючи своє існування. І в черговій циклічній кризі, що охопила світ, саме вони неймовірно збагатилися на спекулятивних багатоходових партіях і махінаціях[1].

Як протистоїть таким катаклізмам світ і країни Європейського Союзу зокрема? Оскільки наддержавні регулятори не спрацьовують, нині керівництво ЄС намагається запустити в дію національні державні механізми, пропонуючи запровадження конкретних дій-реформ кожному урядові. При цьому відповідальність вже загальноєвропейського масштабу покладається саме на урядові, тобто державні структури. Найяскравішим варіантом європейської наднаціональної неспроможності виявилася ситуація в Греції, про яку новини за рівнем залякування змагаються між собою. «Греція обвалила світові біржі», – повідомляють одні агенції. «Крах євро означав би крах Європи», – говорять інші. Так, німецькі біржі впали на 6%, італійські – на 7,07%, швейцарські – на 3,5%, грецькі – на 5,5% після повідомлення про проведення в Греції референдуму з питання, чи дослухатися до порад європейського керівництва...

Незважаючи на всі директиви та регламенти ЄС, грецький уряд фактично вийшов з-під контролю, загрожуючи всій європейській політичній, правовій та економічній системі, що створювалася не одним поколінням європейців і складалася по цеглині у вражаючий дім європейської інтеграції.

Аналізуючи причини тих чи інших явищ європейського простору, можна дійти висновку щодо низки прорахунків, недоробок, подвійних стандартів, допущених під час створення євробудови. Саме Греція стала тією слабкою ланкою, якій першій (!) було дозволено, ігноруючи всі критерії та економічні вимоги до членства, посісти місце постійного члена в Спільнотах. У зв'язку із зазначеним пригадується доволі жорстка позиція ЄС щодо України: зовнішній борг не має перевищувати 60% ВВП, показник безробіття – не більше 5%, дефіцит бюджету – 3,2% (був 1,2%), інфляції – 3-5% тощо. Греція кінця 70-80-х рр. минулого століття не відповідала жодному з цих критеріїв членства в ЄС. Однак, таке небезпечне явище, як лобізм у Європейських Спільнотах, виборов для неї членське місце. Шукаючи аналогію грецькому феноменові як «французько-німецькому троянському коню в ЄС», можна було б згадати хіба що Польщу – «троянського коня США в Європейському Союзі».

Згадаймо не такі вже далекі події просування Греції по сходинках ЄС. У зв'язку з військово-фашистським переворотом у Греції у квітні 1967 р. і широкими репресіями, здійсненними урядом грецької хунти, що явно суперечили «Європейській конвенції із захисту прав і основних свобод людини» Ради

Демонстранти біля будівлі грецького парламенту в Афінах під час акції протесту проти заходів жорсткої економії, 15 червня 2011 р.

Європи, а також основоположним документам ЄЕС, за ініціативою скандинавських країн у консультативній асамблеї було порушено питання про виключення Греції з Ради Європи (!). У грудні 1969 р. під загрозою виключення Греція демонстративно вийшла з РЄ.

Низка прихованих викликів крилася і в економічній площині. У країнах-кандидатах, зокрема і в Греції, де рівень ВВП був удвічі нижчим від інших, заробітної плати – менший 30% країн ЄЕС, рівень інфляції – більший тощо, необхідними були структурні реформування економіки, що потребувало додаткових фінансових витрат Спільнот. Рівень розвитку економіки неминуче призвів до посиленої хвилі міграції в розвинуті країни. Загрожувала також проблема конкуренції. У першу чергу це стосувалося виробництва сільськогосподарської продукції – вина, фруктів, овочів. Франція й Італія вбачали в цьому питанні безпосередню загрозу власному виробництву, тому вдалися до низки пропозицій щодо спеціального терміну адаптації слабких країн до вимог ЄЕС. До зазначеного додавалися проблеми інституційного характеру, які поставали через необхідність реформування механізму прийняття рішень, механізму голосування. Кандидатура Греції активно підтримувалася з політичних мотивів Францією, а з економічних мотивів – Німеччиною. Саме Франція, що підтримувала процес розширення ЄЕС на Південь і водночас енергійно захищала секторальні інтереси національної економіки, виступила з ініціативою обговорення умов вступу окремо з кожною слабкою країною-кандидатом – Грецією, Іспанією та Португалією.

Щодо Греції, то на порядок денний було висунуто питання кардинальної важливості: погодження відносин Греції з Туреччиною. Як відомо, на той час Єврокомісія відмовила Туреччині через недостатній економічний розвиток. Отже, Греція взяла на себе зобов'язання не використовувати в майбутньому право вето при вступі Туреччини до ЄЕС. Наступне питання стосувалося перспектив участі Греції в інтеграційних процесах ЄС та процедури прийняття рішень. У зв'язку із зазначеним, саме для Греції було запропоновано вперше в історії ЄЕС довготривалий перехідний період, що надавав можливість вирішити низку вкрай важливих завдань. Ішлося про впровадження широкої економічної програми для Греції з використанням комунітарних структурних фондів, пристосування її соціально-правових структур до функціонування основних інституцій і механізму ЄЕС. Пропозиції Єврокомісії мали принципову важливість і відповідальність, оскільки йшлося про слабку економіку слабкої держави на відміну від першого розширення: Велика Британія, Данія й Ірландія. ЄК наполягала на встановленні відкритого за термінами періоду економічних і політичних конвергенцій ще до початку переговорів про інтеграцію до ЄЕС.

Однак, саме Франція виступила проти ідеї введення додаткового перехідного періоду, який, на її думку, значно затримав би про-

цес адаптації нових членів. Рада Міністрів 8 лютого 1976 р. проголосувала за початок переговорів про вступ. Вирішальну роль тут відіграли не стільки комунітарні інтереси, скільки мотиви політичного характеру. Німеччина також вважала, що затримка переговорів про вступ Греції призведе до негативних наслідків з участю Греції в НАТО, що могло негативно вплинути на Західну систему безпеки. У результаті за два роки після початку переговорів Спільнота не виробила єдину позицію. Рада Міністрів ЄЕС і Європейська Комісія розійшлися в стратегіях щодо Греції. Водночас грецька делегація, спираючись на свою попередню пропозицію – членство в ЄЕС через Угоду про асоціацію – вимагала 22-річний перехідний період (!).

Нашвидкуруч у березні 1979 р. договір про вступ Греції до ЄЕС був підписаний з установленням 5-річного перехідного періоду для сільського господарства (вирівнювання цін на сільськогосподарську та іншу харчову продукцію). Щодо внеску Греції до загального бюджету, то вона виступала чистим бенефіціантом: у 1981 р. отримала з бюджету ЄЕС 80 млн. екю, у 1985 р. – 500 млн. екю.

Проти членства Греції в ЄЕС під час ратифікації проголосували комуністи та соціалісти в парламенті (204 – «проти», 264 – «за»). Побоювання грецьким урядом опозиційних сил у самій Греції прискорило прийняття ним позитивного рішення щодо членства в Спільнотах. Хоча Європейська Комісія наполягала прислухатися до її позиції, оскільки завчасне розширення за рахунок поглиблення та непідготовленість Греції завдасть проблем європейському інтеграційному процесові. Не останню роль у грецькому виборі європейців відіграв і турецький чинник: проблема Кіпру прискорила грецьке просування до Євросоюзу. У результаті ЄС отримав бенефіціанта на довгі роки, який і зараз не збирається платити за рахунками.

Фінансові донори європейської зони – Німеччина, Велика Британія, Франція, вже втомилися тримати на плечах таких невдячних сусідів. А фактично, їх штучно мультиплікатизований чиновницький апарат, який, до речі, запровадив у Греції так звану «національну» систему партійного керівництва, що роками утримується при владі завдяки високим соціальним виплатам усім

Демонстранти кинули в обличчя члену Комуністичної партії Греції Ліані Канеллі йогурт, коли вона намагалася потрапити до будівлі грецького парламенту, 29 червня 2011 р.

вразливим і невразливим групам населення, які й надалі голосують за владу-годувальницю. Чимось це нагадує ситуацію в давньому Римі епохи імперії: «Хліба й розваг!» Чим не грецький сценарій сьогодення?

Основні утримувачі Євросоюзу нині також не в кращому стані. Спостерігаючи за ситуацією у Франції, можна дійти невтішного висновку про серйозні проблеми, що визріли в надрах її економічного благополуччя. Поглибилися негаразди з середнім бізнесом, що віддає в державні соціальні фонди левову частку доходів: до 49% зарплатні (німецькі – 28%). Франція живе не за доходами вже 37 років, а останній збалансований бюджет країни було прийнято у 1974 р. Французькі президенти підвищують витрати і зменшують податки. Уряд Н. Саркозі встиг внести низку «специфічних рішень» у французьке законодавство, як, наприклад, зниження НДС для барів і ресторанів, що коштує державі щорічно 2 млрд. євро.

Саме Франція є найбільшим кредитором Греції: фінансові організації якої володіли грецьким боргом у 53 млрд. євро. Власний борг Парижа становить 1,7 трлн. євро, що дорівнює 84,7% ВВП країни і є найбільшим серед таких європейських країн, як: Німеччина, Нідерланди, Австрія, Фінляндія та Люксембург. До цього додається й високий дефіцит бюджету у 8,2%, за розміром якого Франція поступалася в Єврозоні хіба що Ірландії, Греції та Іспанії. Економіка першої втрачає свою конкурентоспроможність, а значним тягарем на ній висить знову ж таки багатомільйонна армія чиновництва, яку роздуто до неймовірних розмірів: кожен п'ятий француз утримується за рахунок держави. Провідні рейтингові агентства: Moody's, Fitch і Standard & Poor's понизили рейтинги ряду найбільших банків Франції, серед яких Societe Generale і Credit Agricole.

Не кращою є ситуація в Італії, що має за розміром третій на планеті держборг – 1,9 трлн. доларів, або близько 120% від ВВП країни. Звертаючись до Італії та Іспанії, німецький канцлер А. Меркель і французький президент Н. Саркозі закликали уряди цих країн скоротити заборгованість удвічі, щоб поновити довіру ринків. Проблеми загострилися і у Великій Британії: скорочення ВВП, заборгованість за кредитами тощо. Угорщина, позичивши 25 млрд. євро у МВФ, також могла похвалитися власним боргом, який перевищував 80% від ВВП, а дефіцит бюджету – 10%; корупція процвітала, суспільство ідеологічно та соціально розмежувалося, а реформування не проводилося роками. Проблеми спіткали польську і чеську сталеливарну промисловості, що залишаються збитковими. Щороку (до 2013 р.) Європейський інвестиційний банк надає Болгарії на розвиток від 500 до 700 млн. євро тощо.

Особливої гостроти моментові в європейських країнах додають передвиборчі марафони на президентське і канцлерське крісла у Франції та Німеччині, що додасть ускладнень у політичну й економічну ситуації.

Першим руку допомоги Греції, Португалії, Ірландії, Іспанії й Італії простягнув Європейський центральний банк, що скупив облігації проблемних країн Єврозони за серпень – жовтень ц. р. на 100 млрд. євро. Свої пропозиції щодо бажання скупити борги ЄС озвучив Китай...

Нагадаємо, що одним із аргументів «за» вступ нових учасників в ЄС постійною була теза «про необхідність робочих рук». Саме вона відкривала європейські кордони для тисяч мігрантів. Пояснювалося це негативною демографічною ситуацією в ЄС, а для її виправлення була вкрай потрібна робоча сила, яку залучали з інших країн. Стосовно демографічної ситуації, нагадаємо деякі статистичні дані, характерні для благополучного періоду розвитку ЄС: на 2,2 млн. шлюбів у ЄС у 2004 р. припадав 1 млн. розлучень; одна третина дітей з'явилася на світ поза шлюбом; у 2005 р. 67% сімей у ЄС не мали дітей (70% сімей у Фінляндії, Німеччині, Данії й Австрії. У Польщі, Литві, Словаччині, Кіпрі та Мальті – 55%); розповсюджена наркоторгівля і наркоманія: щорічно в ЄС помирає 8000 молодих людей від передозування.

Поза залученням мігрантів, Євросоюз вбачає вихід із складної демографічної ситуації в реалізації низки спеціальних програм для розвитку репродуктивності й підтримки дитинства. Складовою гуманітарної політики ЄС стають прог-

рами Розвитку інтегрованих соціальних служб для вразливих сімей і дітей. Один із проектів «Гроші ходять за дитиною», реалізований у Латвії у 2006 р. за підтримки ЄС, означав упровадження механізму, спрямованого на реформування системи опіки над дітьми відповідно до стандартів ЄС. Проект мав на меті зменшити кількість дітей, що перебувають у закладах опіки, створення умов для їх перебування в сім'ях. Досвід Латвії було вивчено і запроваджено в Україні того ж 2006 року. Для реалізації зазначеного проекту на європейські кошти було створено спеціальні служби, що почали діяти у 32 районах і містах Київської області[2]. Отже, ідея захисту вразливих категорій дітей не є новою для українських реалій і не є українським ноу-хау, як було оголошено в жовтні ц. р. з трибуни з'їзду освітян. Створювати паралельні структури на зразок додаткових спеціальних інститутів для вивчення вже апробованого на практиці є викиданням державних грошей на вітер.

За всієї складності ситуації, у якій опинилася сьогоденна Європа, привертає увагу двокорінність посталих проблем: з одного боку – гальмування добровільної реалізації процесу уніфікації за євро-американським сценарієм, а з іншого – глибокі різнопланові негаразди, спричинені поспішним списанням суверенітету держав на узбіччя історії. І саме через ігнорування законів об'єктивного розвитку за схемами: теза – антитеза, дія – результат, управління – контроль, а також наявність подвійних стандартів у політиці ЄС, що ніколи не сприяло успіхові в міжнародних відносинах, європейська інтеграція зазнає серйозних проблем.

Разом з тим, слід віддати належне цій інституції. Зовнішня політика ЄС спрямована на утвердження Європейського Союзу як найбільшого світового донора розвитку та гуманітарної допомоги. ЄС бореться з бідністю та іншими негараздами, на що витратив понад 46 млрд. євро. За три роки (2004-2006) допомога Євросоюзу третім країнам у боротьбі з наркоманією зросла удвічі. Нашій державі, серед іншого, за однією Програмою допомоги і запобігання незаконного обігу наркотиків та наркоманії європейці надали 2,5 млн. євро. Соціальну допомогу від ЄС отримують понад 600 тис. палестинців тощо.

Німецький канцлер Ангела Меркель показує, скільки у неї є терпіння щодо кризових країн, які входять до ЄС, на засіданні нижньої палати у будівлі Бундестагу, Берлін

Європейський Союз зосереджує увагу на подальшому розвиткові потенціалу швидкого реагування, що дасть можливість мобілізувати допомогу в надзвичайних ситуаціях і сприятиме економічному розвитку. Євросоюз забезпечує підтримку ключових цінностей демократії, прав людини, якісного державного управління та верховенства права. У різних гарячих точках планети задіяно 60 тис. миротворців ЄС. Європейці становили 80% контингенту НАТО в Афганістані й понад 60% Тимчасових сил ООН у Лівані.

Зрозуміло, чому 70% європейців прагнуть планетарного посилення ЄС та його консолідації, оскільки поділ країн Євросоюзу може загрожувати його цінностям, серед яких – непорушна гідність особи, свобода, справедливість, солідарність, співпраця.

Пріоритети, визначені на найближчу перспективу, – подолання кризи, попередження конфліктів і управління кризовими ситуаціями, сприяння правам і безпеці людини та посилення ефективності багатосторонньої співпраці. Інший важливий пріоритет – Європейська політика сусідства зі Східним партнерством. Цінності та пріоритети необхідні ЄС для подолання викликів глобалізованого світу, серед яких – більш конкурентне економічне середовище, енергетична безпека, тероризм та організована злочинність, зміни клімату, масова міграція, глобальна бідність.

Президент Європейської комісії Ж.М. Баррозу висловив думку переважної більшості європейців: Євросоюз – це не іноземна влада, яка захопила держави Європи, Європа – це не «вони», Європа – це «ми». Європа рухається, як і світ, в бік багатополярного економічного світу. Ми не можемо закрити двері Європи. Відповідь на виклики глобалізації – можливість говорити Європі одним голосом і втілювати спільні економічні політики. Працюймо разом, щоб взяти великий спадок, який ми отримали від наших творців-засновників у XXI столітті.

Демонстранти зібралися навколо багаття поряд зі штаб-квартирою Європейського центрального банку у Франкфурті, 15 жовтня 2011 р.

[1] *Див: проект «Корпорація «Злочин в офшорах», який отримав першу премію ім. Деніела Перла за міжнародне журналістське розслідування (жовтень 2011 р.). Розслідування розкриває павутиння криміналітету і корумпованості політиків країн Центральної та Східної Європи, що використовують офшори для відмивання грошей, ухилення від сплати податків, а також для контрабанди наркотиків і зброї.*

[2] *Євробюлетень. – 2006. – №9. – С. 21.*

Addio, прем'єре Берлусконі – *Chao*, «сірий кардинале» Сільвіо!

Олександр ЛОЗОВИЦЬКИЙ,
кандидат політичних наук

У суботу ввечері, 12 листопада 2011 р., нарешті відпалали пристрасті навколо перебування на владному Олімпі Апеннін одного з найсуперечливіших політиків сучасності. Президент Італійської Республіки Джорджо Наполітано прийняв у Квіринальському палаці відставку Голови Ради Міністрів Сільвіо Берлусконі, який, закінчивши парламентський процес розгляду й затвердження закону, спрямованого на стабілізацію економічної ситуації в країні, подав у відставку з поста глави уряду.

Рішення звільнити крісло прем'єра Берлусконі прийняв після того, як 8 листопада втратив більшість голосів у Палаті депутатів національного парламенту Італії, який схвалив пакет заходів, покликаних не допустити обвалу італійської економіки. Зокрема, це підвищення ПДВ з 20% до 21%, введення спецподатку на енергосектор, підвищення акцизів на паливо, комплекс заходів для боротьби з ухиленням від сплати податків, продаж державної власності, заморожування зарплат у держсекторі до 2014 р. й поетапне збільшення пенсійного віку для жінок до 65 років.

Сотні людей, які прийшли до президентського палацу, оплесками й радісними вигуками зустріли повідомлення про відставку. Дехто з молодих людей на радощах стали витанцьовувати на площі перед резиденцією Глави держави. Десятки автомобілів і мотоциклів у центрі Рима гучними сигналами також привітали цю новину, а лідер провідної опозиційної сили країни – Демократичної партії Італії П'єр Луїджі Берсані навіть назвав суботу «днем визволення». Але від кого?

Сільвіо Берлусконі народився 29 вересня 1936 р. в Мілані, у сім'ї банківського службовця. З дитинства Сільвіо прекрасно розумів, що може розраховувати лише на себе, на свої мізки і власну спритність. Під час навчання займався дрібним підприємництвом, продавав господарські товари, писав твори для інших студентів. Підробляв фотографом на весіллях і похоронах, грав на контрабасі й виконував пісні в нічних клубах. Робота на круїзних суднах як співака та музики дала йому змогу оплатити навчання в університеті. До речі, любов до музики він зберіг на все життя і у двохтисячні роки випустив кілька дисків із власними композиціями, вокальними партіями.

У 1961 р., на «відмінно» закінчивши юридичний факультет Міланського університету, зайнявся підприємництвом і згодом став одним із найбагатших людей світу, страховим і медіа-магнатом, власником банків, інвестиційних і пенсійних фондів, будівельних компаній, магазинів. Футбольний клуб «Мілан», увійшовши до «імперії Берлусконі», доволі швидко перетворився на суперклуб світового рівня, що приносить за рахунок відомого бренда великий іміджевий і прямий прибуток.

Сільвіо Берлусконі, без сумнівів, є найбагатшим із політичних діячів Італії, а можливо, і Європи. Зокрема, журнал Forbes назвав його найбагатшим італійцем. Утім, у самій Італії до таких оцінок фінансового успіху людини, яку звинувачують у махінаціях з податками от уже два десятиріччя, ставляться скептично. Сам Берлусконі, використовуючи інформаційні ресурси, що йому належать, подавав себе як «людину з народу», яка досягла всього в житті власною працею та не має зв'язків зі старою корумпованою елітою. Прозваний італійцями Il Cavaliere («Кавалер»), Берлусконі вважається екстравагантною людиною.

Сільвіо Берлусконі залишає свою резиденцію у центрі Рима, 12 листопада 2011 р. Прем'єр-міністр Італії пішов у відставку, завершивши найскандальнішу політичну еру в історії сучасної Італії

Він стежить за своєю зовнішністю: періодично дотримується суворої дієти, здійснює профілактику, а також зробив омолоджувальну пластичну операцію. Не відомо, що втратили юриспруденція та музика, оскільки він не пов'язав із ними свою професійну кар'єру, але точно знаю, що якби майбутній «одвічний прем'єр» не захопився практичною політичною діяльністю, то світова політика чимало втратила б.

Як і більшість європейських лідерів, Сільвіо Берлусконі – не лише досвідчений політик, а й людина, яка пройшла велику життєву школу, є широко ерудованою і має різнобічні інтереси. Існують такі поняття, як «вершина влади», «вершина кар'єри», «вершина успіху». Він блискуче досяг усіх трьох вершин. У політику його привів насамперед смак до управлінської діяльності, інтерес до механізму керування державою.

Сільвіо Берлусконі тричі (1994-1995 рр., 2001-2006 рр., 2008-2011 рр.) очолював італійський уряд. За часом перебування при владі його можна порівняти лише з Беніто Муссоліні. Усі ці роки лунала потужна критика на адресу прем'єр-міністра у зв'язку з конфліктом інтересів Берлусконі-державного діяча та Белусконі-підприємця. Сімнадцять років його перебування у великій політиці супроводжувалися безперервними скандалами: проти нього неодноразово висували звинувачення в корупції, податкових махінаціях, зв'язках із організованою злочинністю, порушенні законів, у тому числі, шахрайстві, підкупах, незаконному фінансуванні передвиборної кампанії, сексуальних домаганнях і оргіях.

Конфлікти із законом переслідували магната впродовж усієї кар'єри, а за час п'ятирічного перебування в опозиції після поразки на виборах він неодноразово поставав перед судом і навіть тричі був визнаний винним. Проте Берлусконі завдяки своїм адвокатам уникав відповідальності за рішенням апеляційних судових інстанцій.

Окрім названих причин, імідж Берлусконі постраждав через те, що спостерігачі звернули увагу на його колишнє членство в скандально відомій масонській ложі Р2 (Propaganda 2). Майбутній прем'єр-міністр вступив у цю таємну структуру в 1978 р., і це відчутно посилило його вплив у бізнесі. Р2 була розпущена в 1981 р. як підривна організація, що поєднувала впливових представників різних еліт – чиновників, військових, журналістів і представників спецслужб – і по суті була державою в державі.

А розпочалося все 26 січня 1994 р., закарбувавшись у пам'яті італійців як «День Берлусконі». Неймовірність його першої перемоги на виборах полягала в тому, що багато хто в Італії та іншій частині Європи вважали її неможливою. Але це сталося також тому, що його громадсько-політичний рух «Уперед, Італіє!» мало був схожий на політичну партію, а самого Берлусконі вважали новачком у політиці та не сприймали як самостійного кандидата...

Перемозі дещо сприяла виборча система Італії, країни з багатими парламентськими традиціями та

В італійському парламенті висловили довіру урядові Маріо Монті, але проблеми країни іноді намагаються вирішувати за допомогою бійки

досить високим рівнем політичної культури населення. Італія – парламентська республіка, отже, їй властивий кабінетний парламентаризм. Президент є Главою держави, однак обирається опосередковано парламентом або спеціальними колегіями. Відповідно, слабка президентська влада в Італії за обсягом компетенцій та повноважень при парламентській формі правління відноситься до третьої моделі. За цих умов головною політичною фігурою держави є прем'єр-міністр.

Державний устрій Італії визначається конституцією, ухваленою 22 грудня 1947 р. Конституція майже без виправлень діє дотепер і вважається однією з найдемократичніших у світі. Поряд з основними демократичними принципами в ній знайшли відображення й антивоєнні, антифашистські настрої того часу. Отже, Конституція Італії закріпила широке коло прав і свобод, проголосила народний суверенітет, антифашизм визначила офіційною політикою держави. Прогресивність конституції також виявилася у встановленні демократичного порядку формування палат парламенту, включенні в державну систему інституту народної ініціативи й референдуму, створенні Національної ради економіки й праці.

Конституція гарантує розподіл депутатських мандатів пропорційно кількості голосів, поданих за кожну з партій у багатомандатних виборчих округах. При цьому, кількість мандатів від виборчого округу визначається залежно від співвідношення кількості населення округу і загальної кількості населення або виборців країни. За такої системи виборці голосують передусім за політичні партії, представлені списком кандидатів.

Багатопартійність – одна з найважливіших рис нинішньої партійної системи Італії. Значною мірою цьому сприяла існуюча донедавна пропорційна виборча система при формуванні представницьких установ. Вона полягає в тому, що певна частина депутатських мандатів розподіляється відповідно до принципів мажоритарної системи, інша частина – до принципів пропорційної виборчої системи. У цьо-

Символом передачі влади в Італії став дзвоник, який віддав своєму наступникові Сільвіо Берлусконі

му випадку визначається нижня межа для обмеження представництва дрібних партій, чим забезпечується створення більш стабільного уряду. Водночас, цим обмеженням може відтинатися від парламентського представництва велика кількість громадян і відбуватися перехід від багатомандатних до одномандатних округів. Для голосування в списки кандидатів вносяться не партії, а їх представники, тому відбувається відбір персоналій.

Останнє та найяскравіше повернення Сільвіо Берлусконі в політику відбулося 14-15 квітня 2008 р. із перемогою на дострокових виборах до парламенту Італії. Він офіційно 8 травня 2008 р. був призначений Головою Ради Міністрів. Навіть опоненти мали визнати – головна перевага С. Берлусконі – яскравість і невипадковість цієї постаті в політиці. За його плечима була неоціненна спадщина поразок на попередніх виборах, які зміцнили волю та бійцівські якості.

Одразу ж після перемоги він розпочинає підтримку таких цінностей, як: «свобода, родина, ініціатива, італійські традиції, одвічні християнські цінності та допомога слабким людям», а також закликає боротися з фінансовими, юридичними й бюрократичними утисками італійців. Ці гасла-настанови залишаються актуальними та незмінними протягом усієї його політичної кар'єри. У цей час остаточно формуються його політичні пріоритети – зміцнення влади, дотримання порядку та злагоди, збереження традиційних цінностей. Проголошені цінності адресовані, передусім, консервативним та націоналістичним колам суспільства, тим соціальним категоріям, які найбільше опираються змінам: селянам, дрібним і середнім підприємцям, особам похилого віку, торговцям, ревним католикам. Він також прагнув переконати ліберальний істеблішмент у тому, що панування партій, орієнтованих на соціальну гармонію, є не менш загрозливим, ніж комуністичне.

Однією з найгостріших соціально-економічних проблем країни залишається безробіття. Кількість офіційно зареєстрованих безробітних, що збільшувалась протягом тривалого часу, нарешті стабілізувалась. Разом із тим, використовуючи націоналістичні гасла та обіцянки подолати безробіття і значно поліпшити рівень життя найбільш знедоленого населення, Берлусконі намагався зміцнити свої позиції серед широких верств робітничої Італії та у провідних муніципалітетах.

Вважається, що саме за його діяльності одне з найнеоблаштованіших і брудних європейських промислових міст перетворилося на майже ідеальний (оскільки ідеал у принципі недосяжний), чистий і зручний для проживання мегаполіс. Сільвіо Берлусконі дуже прив'язався до цього міста, до всіх його куточків: старого Мілана, нового Мілана, Мілана, що розвивається, Мілана майбутнього, Мілана народного, Мілана інтелігенції... За його словами, щоразу, перебуваючи у Мілані, йому здається, що це саме те місце, яке він любить найбільше.

Найголовнішим напрямом державної політики за його часів є сприяння у «будівництві загальноєвропейського дому», у якому всі народи і держави почувалися б рівними та вільними. Цим і нині зумовлена турбота вже екс-прем'єра щодо сприяння регіональним і міжнародним інтеграційним процесам та, разом з тим, всеохоплююче збереження національної незалежності і суверенітету. Саме завдяки йому на сьогодні відбувається переорієнтація зовнішньополітичних та економічних пріоритетів Італії з африканського континенту на держави Центрально-Східної Європи. Він виявляв прагнення поглиблювати відносини з Україною та співпрацю в розв'язанні міжнародних проблем, а також декларативно сприяв інтеграційним планам Києва щодо Європейського Союзу. Завжди працював над розв'язанням завдання конкретизації та розвитку європейського підмурку, аби зробити Європу важливою економічною й авторитетною політичною силою у світі.

У різні часи Берлусконі ініціював проведення заходів, спрямованих на скорочення податків і бюрократичного апарату, збільшення пенсій і кількості робочих місць, боротьбу з нелегальною імміграцією. Передбачалося провести реформи систем освіти й охорони здоров'я, судової системи. Учні повинні були одержати можливість оплачувати навчання в приватних школах за допомогою державних ваучерів. Медичне обслуговування мало стати частково платним. Він неодноразово заявляв про запуск масштабного реформування державного устрою Італії. Пакет реформ передбачав реорганізацію роботи палат парламенту, розширення повноважень глави держави й надання особливого статусу місту Рим. Цю реформу державної системи називали найглибшою з часу ухвалення італійської конституції.

Водночас, майже всі кардинальні плани реалізовувались зі змінним успіхом та не досягли бажаних результатів. Підсумком невдало спланованого входження Італії в зону євро у 2002 р. стали значне зростання цін, зниження купівельної спроможності населення й загострення соціальних протиріч. Внутрішньополітичні рефор-

ми його урядів, зокрема у сфері освіти, охорони здоров'я, судової системи й зайнятості виявилися малоуспішними. Суспільство неодноразово зустрічало їх акціями протесту, що прем'єр-міністр був схильний пояснювати діяльністю політичних опонентів. Критики Берлусконі також відзначають, що він використовував свій вплив для витіснення супротивників з телебачення.

Проте, протягом усіх своїх прем'єрств Берлусконі вважав себе найкращим політичним лідером у Європі та світі, здатним самотужки вирішити проблеми Італії. Однак світова криза, підступна та примхлива, не дала себе приборкати. Причинами провалу назвали невдоволення громадян економічною ситуацією в країні, а одним із його наслідків стало загострення протиріч усередині правоцентристської коаліції. Невдоволення італійців спричинив і зовнішньополітичний курс уряду Берлусконі. Після терактів 11 вересня 2001 р. країна надавала активну підтримку США в Афганістані, а потім в Іраку. Прем'єр наполягав на тому, що Італія є мішенню для ісламських екстремістів і обстоював необхідність міжнародної участі в боротьбі з диктаторськими режимами. Значну роль у зовнішній політиці його урядів відігравали італо-російські відносини. Зокрема, він неодноразово виступав на підтримку Володимира Путіна майже з усіх питань, викликаючи невдоволення як західного міжнародного співтовариства, так і італійської опозиції.

Маріо Монті не боїться труднощів: «Італія повинна бути елементом сили, а не слабкості ЄС»

Сільвіо Берлусконі є одним із найбільш неоднозначних італійських політиків, і таким же неоднозначним є ставлення до нього італійців. Він не просто увійшов в історію, а став частиною національного італійського фольклору, й, напевно, нащадки згадуватимуть його, як приклад одіозної фігури, яка вміла виходити сухою з води практично у будь-яких ситуаціях, до того ж – із вигодою для себе.

Берлусконі одружений другим шлюбом і має п'ятьох дітей, які допомагають батькові управляти сімейним бізнесом. І, взагалі, велику увагу в своїй діяльності він завжди приділяв і досі приділяє роботі з молоддю (особливо з неповнолітніми дівчатами), оскільки вбачає в цьому майбутнє цивілізації. «Так, я полюбляю бути серед молодих людей, мені подобається їх слухати, подобається оточувати себе молоддю», – відверто усміхаючись, заявив він, коли йшлося про відому «справу Рубі». Молоді люди сьогодні активні, динамічні, їхній погляд спрямований у майбутнє. Але є й такі, котрі бажають особистого самовираження в різних сферах професійної діяльності та одержимі ідеєю служіння своїй країні, своїм співгромадянам. Служити, звичайно, можна по-різному, у тому числі в якості політика. Тим, хто хоче ступити на цей шлях, дуже цікавий, але надзвичайно тернистий, він каже: «Треба пам'ятати про благо своєї Батьківщини», – звісно, не забуваючи про себе. Саме ці слова стали напутніми новому прем'єрові.

Маріо Монті, відомий економіст, екс-глава Антимонопольного комітету ЄС, на думку місцевих спостерігачів і політиків, може вивести Італію зі складної політико-економічної ситуації. До речі, не тільки М. Монті – усі кандидати на посаду нового Прем'єр-міністра Італії були креатурами Берлусконі. Тож ренесанс «сірого кардинала» на Апеннінському півострові заздалегідь був приречений стати реальністю.

На порядку денному російсько-американського діалогу – Європейська система ПРО

Поліна СІНОВЕЦЬ, кандидат політичних наук, доцент кафедри міжнародних відносин ОНУ ім. І.І. Мечникова

Останнім часом динаміка російсько-американського стратегічного діалогу демонструє значне погіршення. Заявлена адміністрацією Б. Обами політика «перезавантаження» у відносинах двох держав, схоже, не вдалася, не в останню чергу завдяки неприйняттю Москвою політики Вашингтона щодо створення системи ПРО на території Європи. Невдоволеність Москви нинішнім станом справ чітко продемонстрував Президент РФ Д. Медведєв 23 листопада 2011 ц. р. у своєму зверненні до нації щодо реакції Росії на розміщення системи ПРО неподалік кордонів Москви. Цей виступ деякі ЗМІ вже поквапилися назвати початком «холодної війни», поновленням стратегічної конфронтації та крахом системи контролю над озброєннями. З одного боку, усі ці моменти пролунали в промові Медведєва, з іншого – не можна ігнорувати певний потенціал діалогу, який все ще триває між двома державами. Аби зрозуміти ситуацію краще, пропонуємо докладно її дослідити.

Загальна характеристика проблеми

Витоки так званої проблеми ПРО слід шукати ще в Договорі щодо обмеження систем ПРО, який СРСР та США підписали в 1972 році. Договір (поряд із Протоколом 1974 р.) фіксував відмову обох держав від створення стратегічних систем захисту, що стало своєрідним символом ядерного паритету між Москвою та Вашингтоном. Отже, вихід Сполучених Штатів із Договору у 2001 р. був сприйнятий Російською Федерацією як удар по стратегічній рівновазі, єдиному наддержавному критерію, який все ще зберігає Росія.

Намір адміністрації Дж. Буша-молодшого розмістити елементи стратегічної системи ПРО в Центральній і Східній Європі, зокрема на територіях Польщі та Чехії, був інтерпретований Росією як другий крок у цьому напрямі. Плани США Москва зустріла доволі жорсткою риторикою, зазначивши, зокрема, наміри розмістити ОПРК у Калінінградській області навіть за умов необхідності поновити виробництво ракет середньої та малої дальності.

Проблема отримала несподівану інерцію до розв'язання з приходом до влади нової адміністрації Президента США під керівництвом демократа Барака Обами. Діалог із Росією відновили в рамках так званого перезавантаження відносин, яке насамперед мало на увазі відмову Вашингтона від намірів розміщувати ПРО в Центральній і Східній Європі. Замість цього, нова адміністрація згодом запропонувала план, що передбачав розміщення тактичної ПРО (або так званої ПРО ТВД системи «Aegis») на територіях держав Південно-Східної Європи та Чорноморського басейну, зокрема Румунії й Туреччини. За функціональними характеристиками плани Б. Обами відрізняються від планів попередньої адміністрації, насамперед, тим, що нова ПРО США: а) має бути інтегрованою в загальну натовську систему ПРО; б) має перехоплювати ракети малого та середнього радіуса дії, тобто такі, що зараз має Іран, проголошений головною ракетною загрозою для Європи; в) географічно розміщена в дещо іншому районі, тобто ближче до кордонів Ірану та водночас далі від російських кордонів. Окрім того, Лісабонський саміт НАТО (листопад 2010 р.) розпочинає дискусію між Росією та Північно-Атлантичним Альянсом щодо участі Москви в спільній системі ПРО. Тобто, якщо повернутися до інтересів Росії, варто зазначити, що вказані відмінності, на перший погляд, мали б впливати позитивно на рівень стратегічного діалогу між Москвою та Вашингтоном. Адже системи ПРО ТВД за технічними показниками не мають загрожувати російському стратегічному потенціалові, навіть розміщеному в європейській частині країни, більше того, початок спільної дискусії щодо залучення Росії до проекту потенційно має ліквідувати будь-які її побоювання.

Фактори ускладнення ситуації

Водночас, комплексний аналіз ситуації робить її оцінку значно складнішою, зокрема:

1. Якщо перші етапи розгортання систем ПРО дійсно не включають можливостей перехоплення стратегічних ракет, то четвертий етап передбачає розміщення протиракет SM-3 Block IIB, які здатні збивати ракети радіусом 5,5 тис. км, критерій, що дорівнює стратегічним характеристикам системи. А якщо брати до уваги, що зазначені ракети мають бути розміщені в Центральній і Північній Європі, то, за оцінками російських ана-

літиків, це потенційно становитиме безпосередню загрозу стратегічним можливостям Росії.

2. Велика кількість імовірних учасників майбутньої системи ПРО формує у Москви враження, що навколо Росії може бути створено замкнуте протиракетне кільце з усіма відповідними наслідками. Уже нині, крім Чорноморських учасників проекту (Румунія, Туреччина), до нього долучаться Польща, Іспанія, Нідерланди, держави Північної Європи.

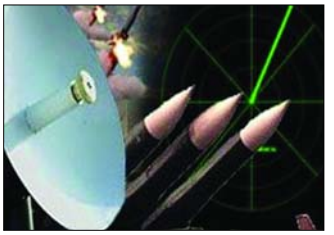
3. Перспективи стратегічного діалогу між Росією й НАТО на чолі зі Сполученими Штатами значно ускладнюються принциповою позицією учасників. Згідно з пропозицією Альянсу майбутня ПРО має складатися з двох окремих систем, що координуватимуть певні дії між собою. Водночас, Росія пропонує створення секторальної ПРО, в рамках якої прагне взяти відповідальність за захист північно-західного сектору – повітряно-космічного простору над Польщею та державами Балтії. Проти цього рішуче виступають саме Литва, Латвія, Естонія й Польща, що унеможливлює здійснення планів Москви. Нещодавно Росія висунула нову вимогу – право на «червону кнопку», тобто на блокування пуску ракет з усієї території, яку охоплюватиме ПРО. Міноборони РФ пояснює такі жорсткі й далекосяжні вимоги тим, що в російському Генштабі твердо переконані, що американські протиракети, розміщені в цьому секторі, не лише зможуть збивати стратегічні ракети, які стартують із території Росії в північно-західному напрямі, а й обов'язково отримають можливість завдавання ядерного удару по наземних цілях. Отже, як попередню умову створення будь-якої спільної системи ПРО, Москва вимагає від НАТО юридично обов'язкову гарантію того, що майбутня система ПРО не завдаватиме шкоди її стратегічному стримуванню.

4. Можливо, майбутня конфігурація ПРО НАТО не спровокувала б такої серйозної стурбованості з боку Росії, однак ситуація, у якій стратегічні ядерні сили РФ опиняться у 2020 р., виглядає доволі драматичною. Фахівці зазначають, що вперше в історії Москва буде змушена докладати великих зусиль, щоб намагатися втримати свої СЯС у рамках Договору СНВ-3, оскільки завдяки зняттю з бойової варти радянських МБР SS-18 (створених ще на виробництвах радянської України) кількість російських ракет зменшиться приблизно в 3 рази, тобто дорівнюватиме не 600 одиниць (рівень 2010 р.), а лише 230. Подібною є ситуація з підводними човнами РФ, яких у 2020 р. Москва налічуватиме 3-4 (відповідно з 30-44 одиницями балістичних ракет). Для порівняння можна навести аналогічні показники США у 2020 р. – 420 МБР та 12 підводних човнів із 240 балістичними ракетами. Така ситуація зберігатиметься приблизно до 2028 р., тобто близько десяти років Росія почуватиметься практично вдвічі вразливішою від США, при цьому її вразливість багаторазово збільшуватиме розміщення систем ПРО США/НАТО в Європі. Уперше за останні 50 років навіть приблизна стратегічна рівновага між Росією й США буде різко втрачена, що не може не турбувати росіян, оскільки ядерна зброя з часів розпаду СРСР і понині залишається одним із головних політичних козирів Москви.

Американська ПРО в Східній Європі стала однією з ключових тем переговорів між Президентом США Бараком Обамою та Президентом Росії Дмитром Медведєвим на саміті АТЕС у Гонолулу 12 листопада 2011 р. (REUTERS)

Отже, незважаючи на те, що нова американська адміністрація відмовилася від неприйнятного для РФ розміщення стратегічної ПРО в Чехії й Польщі, це рішення, здається, лише тимчасово зменшило напруженість у відносинах Москви й Вашингтона. Наразі Росію не задовольняє будь-яка нова конфігурація ПРО НАТО, окрім спільної Європейської системи ПРО – проекту, висунутого Москвою.

У листопаді 2011 р. ситуація загострилася, адже вкотре Росії не вдалося отримати жодних юридичних гарантій від НАТО із зобов'язанням не спрямовувати власну систему ПРО проти РФ. Президент Медведєв 23 листопада ц. р. у своєму виступі зазначив, що Росія готова вжити низку заходів протидії Європейській системі ПРО. Зокрема, це введення в бойовий склад СПРН в Калінінграді, оснащення МБР новітніми засобами подолання ПРО, захист стратегічних об'єктів у рамках створення повітряно-космічної системи ПРО, розвиток елементів руйнування керуючої та інформаційної складових ЄвроПРО, а також розміщення ударних систем РФ уздовж західних і південних кордонів держави.

Д. Медведєв підкреслив, що Договір СНО-3 був ратифікований Думою з кількома поправками, головна з яких – можливість припинення зобов'язань за Договором у разі порушення взаємозв'язку між наступальними та оборонними стратегічними озброєннями. Тож, за словами президента, за відсутності компромісу з боку НАТО Росія готова буде вийти з СНО, відмовившись від подальших кроків щодо контролю над озброєннями.

Аналізуючи ці заяви, слід зазначити, що переважна більшість із них є доволі очікуваними та ло-

гічними. По-перше, одним із важливих елементів сучасних важких МБР є оснащення їх системами подолання ПРО, що почали розвиватися ще на початку 1980-х і сьогодні є невід'ємною складовою сучасних важких ракет. Для Росії, яка вже зараз потерпає від недостатньої кількості МБР, найбільш економічним засобом реагування на руйнацію стратегічного паритету з США є саме розвиток нових систем подолання ПРО, що, на наш погляд, відбуватиметься незалежно від долі нинішніх переговорів із НАТО. По-друге, введення в бойовий склад СПРН у Калінінграді, якщо вона вже побудована, також є цілком логічним, тобто навряд чи Москва серйозно збиралася залишити вже створену сучасну РЛС поза увагою. По-третє, захист стратегічних об'єктів повітряно-космічною системою ПРО, яка ще не створена – справа також правомірна, але дуже затратна і вимагатиме чимало часу на створення та випробування. У будь-якому випадку, розвиток ПРО для захисту стратегічних сил, з огляду на затратність самого проекту, завдасть серйозної шкоди перспективам переозброєння російських стратегічних ядерних сил новими МБР, що, у світлі старіння радянських ракет, є просто необхідними заради підтримання Росією хоча б уявного ядерного паритету, про який говорить Москва. По-четверте, Договір СНО-3 якщо і є вигідним для ядерних наддержав, то насамперед для Москви, адже він дає змогу перетворити деградацію ядерних сил РФ на керований процес, що відбувається в рамках двостороннього скорочення ядерних сил США та Росією. Вийшовши із договору про СНО, Москва в найближче десятиріччя не буде здатною нарощувати власні ядерні озброєння або навіть підтримувати їх нинішній рівень, на відміну від Вашингтона, для якого це не становить великої проблеми. Тобто ядерний паритет, про який зауважив Д. Медведєв, остаточно перетвориться на міф. Або ж цю погрозу Президента РФ можна вважати відвертим блефом.

Певні запитання викликають два моменти. По-перше, що мав на увазі російський лідер, говорячи про «розроблення заходів, які за необхідністю передбачатимуть руйнування інформаційних і керуючих елементів ПРО»? Націлювання російських ракет на елементи інфраструктури ПРО НАТО, розміщені на території Нідерландів, Туреччини, Іспанії та інших держав? Але ж для цього Росія має вийти з Договору РСМД, за яким Москва та Вашингтон знищили всі ракети середньої та малої дальності ще наприкінці 1980-х, та розробити відповідний тип ракет. Перспектива, також не дуже реалістична за умов сучасних російських можливостей і амбіцій щодо створення ПРО. Звісно, у Росії завжди є авіаційні засоби здійснення удару, але ж такі заходи дуже нагадують часи «холодної війни», коли європейські члени НАТО перебували в потенційних заручниках розташованої в Європі радянської армії. За такою логікою наступним кроком НАТО стане розміщення відповідних ударних засобів на західному та південному флангах Альянсу та фактичний початок «неохолодної війни» часів Карибської кризи. Принаймні російські амбіції, помножені на реальні можливості, здатні привести Москву саме до такої ситуації. Якщо ж уявити менш затратні заходи нейтралізації елементів ЄвроПРО, то варто розглянути також російські кібератаки на ці системи. Це ситуація поки що фантастична, однак, в умовах сучасного розвитку засобів подолання захисту сітьових систем не може бути відкинута як неможлива. Тобто, потенційне втручання Росії в ланцюг команди та контролю, а також системи попередження про ракетний напад створять дуже небезпечний прецедент для подальшого діалогу РФ і США в стратегічній сфері. Фактично це означатиме початок кібервійни між двома державами, до того ж, кібервійна у сфері стратегічних озброєнь загрожує потенційною дестабілізацією ключових елементів ядерного комплексу держав, результатом чого може стати глобальний ядерний конфлікт як наслідок технічного збою систем.

По-друге, є питання щодо розміщення на заході та півдні Росії ударних систем озброєнь, які забезпечуватимуть ураження ЄвроПРО. Стосовно систем на заході, зокрема «Іскандер» у Калінінградській області, все зрозуміло, адже саме цей варіант президент Медведєв уже озвучував у листопаді 2008 р., коли США мали намір розмістити стратегічні системи ПРО в Польщі та Чехії. Інша справа – розгортання відповідних ракетних комплексів на півдні Росії, тобто в Новоросійській області, що знаходиться на відстані близько 1000 км від території Румунії (тобто від бази Девеселу – місця розміщення протиракет). Очевидно, що на такій відстані «Іскандер» не буде здатний вражати американські протиракети, адже радіус його дії не перевищує 500 км. Більш сприятливим для розміщення ракетних комплексів такого класу є російська військова база на території Криму, що скорочує відстань для польоту ракет практично вдвічі. Утім ця ситуація вже безпосередньо зачіпає інтереси України.

Позиція України

Варто зазначити, що заяву президента Медведєва офіційний Київ зустрів із

серйозним занепокоєнням, яке висловив на офіційному рівні, зазначивши, що конфронтація між США та Росією щодо ПРО розмиватиме міжнародні зусилля з укріплення європейської безпеки. У свій час Україна, гарантами безпеки якої відповідно до будапештського Меморандуму є США та Росія, закликала ці держави знайти компромісні варіанти розв'язання проблеми ПРО. Дійсно, посилення конфронтації між Росією та США безпосередньо шкодить інтересам нашої держави в питанні ПРО. Нагадаємо, що на сьогодні Україна є, фактично, єдиною державою поза рамками НАТО, з якою Альянс веде переговори стосовно потенційного співробітництва в рамках проекту Європейської системи ПРО. З іншого боку, потенційне приєднання України до євроатлантичних оборонних ініціатив є вкрай несприятливим для воєнно-стратегічних інтересів Росії, яка навіть можливість членства Києва в НАТО розглядала саме під таким кутом зору.

Знаходячись, фактично, на географічному перехресті стратегічних інтересів таких гігантів, як НАТО і Росія, а також будучи правонаступником Договору з ПРО 1972 р., Україна має пильно придивлятися до діалогу ядерних наддержав, особливо щодо питань безпеки Чорноморського регіону. З одного боку, створення спільної ПРО між НАТО й Росією потенційно могло б надати Україні деякі перспективи приєднання до проекту не лише завдяки її технологічним можливостям, а й згідно з відповідним географічним положенням. Водночас, за коментарями офіційних осіб нашої держави, такий варіант розвитку подій є реальним лише за умови повної згоди Російської Федерації, з якою Україна має намір співпрацювати в стратегічній площині. Тобто, у разі втілення в життя сценарію стратегічної конфронтації між РФ та США, Україна потрапить у найбільш небезпечну зону протистояння між двома блоками, що загрожуватиме посиленням російського тиску з наміром залучити Київ у власну стратегічну сферу впливу. Це може бути пов'язане не лише зі зміцненням російських воєнних позицій у Криму, а й згодом, за умов відсутності чітких юридичних обмежень і твердих політичних пріоритетів, створить загрозу розгортання нових воєнних баз на території нашої держави. Якщо ж ураховувати сучасну політичну ситуацію (погіршення відносин між РФ і США, а також між Україною та Заходом), варто зазначити, що досить реалістичною може стати ситуація, за якої на Україну, як державу, що вже розміщує на своїй території військову базу РФ, буде здійснено тиск з метою залучення її до російського стратегічного оборонного простору.

Висновки:

1. Прихід до влади у США нової президентської адміністрації зумовив відновлення американсько-російського діалогу в стратегічній сфері поряд із корегуванням певних американських планів щодо системи ПРО в Європі. Адміністрація Б. Обами прийняла рішення відмовитись від стратегічної системи ПРО, що планувалась у рамках політики Дж. Буша-молодшого, на більш відповідну до ситуації ПРО ТВД, яка має бути розміщена на територіях Чорноморського, Східноєвропейського та Північноєвропейського регіонів. Водночас, певний аналіз конфігурації нової системи ПРО говорить про те, що у своєму фінальному вигляді вона за стратегічними показниками має не лише наблизитись, а й за деякими характеристиками перевершити систему ПРО, висунуту попередньою адміністрацією.

2. Розуміння цієї ситуації, що згодом підриватиме традиційну для стратегічного діалогу РФ і США ситуацію «взаємної гарантованої вразливості», вже сьогодні підштовхує Росію до рішучої протидії розробленню загальнонатовської системи ПРО без участі Москви, оскільки згодом стає очевидним, що така система, створена лише в рамках НАТО, певним чином загрожуватиме російським стратегічним можливостям. Якщо ж сторонам не вдасться домовитись, то новий проект ПРО призведе до чергового раунду воєнно-стратегічної конфронтації між Росією і блоком НАТО.

3. Результат діалогу між Москвою й Вашингтоном щодо створення спільної ПРО, імовірно, матиме велике значення для стратегічної стабільності у світі, оскільки впливатиме також на формування діалогу між ядерними наддержавами, їх союзниками та державами, що потрапляють у сферу їх життєвих інтересів. До таких держав відноситься й Україна, для якої сценарій кооперації міг би відкрити можливості плідного співробітництва з США та Росією в рамках створення спільної системи ПРО та остаточного подолання кліше часів холодної війни в трикутнику Росія – Україна – НАТО.

Якщо Росії та США не вдасться дійти принципових домовленостей відносно створення ПРО (за участі Москви або лише за її партнерства) і між ними розпочнеться черговий раунд конфронтації, практичні шанси Києва на участь у проекті ПРО суттєво зменшуються з огляду на очікуване зростання консервативних тенденцій у політиці Москви, лакмусовим папірцем яких завжди стає Україна. Для нашої держави це може означати посилення тиску Росії з метою більш тісної інтеграції до свого воєнно-політичного та економічного простору.

Росія та США напередодні президентських виборів

Вікторія ОРЛИК,
кандидат історичних наук

Черговий виток напруження в російсько-американських відносинах, зумовлений фактичним провалом переговорів щодо врахування російської позиції відносно розбудови ЄвроПРО, а також заявою американської сторони щодо призупинення США виконання низки зобов'язань перед Росією в рамках Договору про звичайні збройні сили в Європі (ДЗЗСЄ), спричинив серйозне занепокоєння в Україні. Адже, за несприятливого розвитку ситуації, не виключене розгортання нової кризи в російсько-американських відносинах, що може торкнутися фундаментальної основи взаємин двох провідних світових держав – політики роззброєння, та призвести до перегляду раніше досягнутих угод у сфері обмеження озброєнь та контролю за ними.

Зважаючи на непростий міжнародний контекст, заява вітчизняного МЗС із закликом до ключових гарантів безпеки Української держави продовжити пошук взаємоприйнятних форм взаємодії в інтересах зміцнення глобальної та регіональної безпеки значною мірою відображає вагу та вплив російсько-американських відносин на національні інтереси України.

Одночасно, говорячи про загострення взаємин між Москвою та Вашингтоном, не можна виключати того, що жорстка риторика з боку російських і американських високопосадовців не в останню чергу зумовлена внутрішньополітичною ситуацією обох країн.

Початок передвиборчих кампаній в Росії та Сполучених Штатах Америки є приводом для оцінки стану російсько-американських відносин, їхніх перспектив і впливу на міжнародний контекст, з огляду на очікувані зміни у владних командах двох держав.

Оголошений адміністрацією Барака Обами процес «перезавантаження» російсько-американських відносин, за всієї його демонстративності, зняв напруження попередніх років та небезпеку системної конфронтації, яка здавалася невідворотною після оголошення намірів Вашингтона розмістити елементи ПРО в Польщі та Чехії, жорсткої критики зовнішньої політики США тодішнім Президентом РФ Володимиром Путіним на Мюнхенській конференції з безпеки 2007 р. та військового конфлікту з Грузією 2008 року.

У свою чергу, президент Дмитро Медведєв, позиціонований як прихильник ліберальних цінностей, вдало використав політичний момент, продемонструвавши готовність змінити негативну динаміку російсько-американських взаємин. Протягом 2009-2010 рр. було налагоджено постійний політичний діалог на найвищому рівні та на рівні міністерств і відомств, відбулася інституціоналізація російсько-американських відносин – створено двосторонню Російсько-Американську Президентську комісію, покликану сприяти контактам та просуванню нових ідей, спроможних вивести партнерські відносини за традиційні межі безпеки та контролю над озброєнням.

Крім того, було підписано Договір СНО, активізовано співробітництво з НАТО в Афганістані, підтримано санкції ООН проти Ірану, що стали вагомим і очевидним результатом поліпшення російсько-американських відносин та мали загальний позитивний вплив на глобальний міжнародний контекст.

Разом з тим, жодна зі сторін і досі не подала ґрунтовного викладу ідеї «перезавантаження» російсько-американських відносин, перспектив їх розвитку, що дало змогу говорити про призупинення і навіть кризу цієї ідеї. З наближенням президентських виборів 2012 р. в РФ і США російсько-американські відносини ввійдуть у період вичікування, під час якого формуватимуться підходи майбутніх лідерів двох держав до перспектив двосторонніх відносин.

Визначення В. Путіна кандидатом від влади на майбутніх президентських виборах у Росії не стало несподіванкою для США – ще влітку ц. р. офіційний Вашингтон висловив готовність співпрацювати з будь-яким переможцем кампанії 2012 року. Доволі показовим є те, що ще до оприлюднення планів Кремля стосовно президентських виборів, у експертному середовищі сформувалася теза про невиправдання сподівань адміністрації Б. Обами щодо Д. Медведєва як реформатора і демократизатора політичної системи Росії та обговорювалася висока ймовірність повернення у Кремль В. Путіна з відповідними наслідками для порядку денного російсько-американських взаємин [1].

Ще одним свідченням готовності американської сторони до співпраці з В. Путіним як майбутнім президентом стало укладання угоди між «Exxon-Mobil» та «Роснефтью» відносно спільного освоєння Арктичного та Чорноморського шельфів, що має доволі важливий політичний зміст. Так, для адміністрації Б. Обами ця угода є доказом того, що «перезавантаження» триває і дає позитивні результати у вигляді зміцнення взаємодії в економічній

сфері, тоді як усі потенційні ризики, зокрема, високий ступінь залежності іноземних компаній від ефективної взаємодії з урядовими колами та невдалий досвід попередників, а саме, British Petroleum, бере на себе «ExxonMobil».

Очевидно, що реалізація угоди залишатиметься об'єктом особливої уваги з боку Вашингтона, оскільки це перша серйозна спроба російської державної компанії отримати частку в американських нафтових родовищах. Крім того, у американських супротивників угоди завжди є можливість звернутися до Комітету з іноземних інвестицій, який має право розглядати випадки іноземних капіталовкладень на предмет відповідності національним інтересам США та подавати Президентові США відповідні висновки.

Для російської сторони з'являються можливості щодо використання величезного лобістського потенціалу провідної американської нафтової корпорації, здатної впливати на прийняття політичних рішень. Одночасно, деякі експерти вважають угоду з «ExxonMobil» першим сигналом В. Путіна та його команди (зокрема, І. Сєчіна, донедавна глави «Роснефти» та відповідального за нафтогазовий блок у російському уряді) стосовно намірів повернутися на президентську посаду й очолити зовнішньополітичний курс.

Очевидним є те, що важливі рішення у сфері російсько-американських відносин, ухвалені протягом президентства Д. Медведєва, було погоджено з нинішнім російським прем'єр-міністром В. Путіним. А отже, можна очікувати певної спадковості зовнішньополітичного курсу РФ, у т. ч. у відносинах зі США з одночасним коригуванням російських позицій (у бік пожорсткішання) в питаннях ЄвроПРО, політики РФ на пострадянському просторі, зокрема відносин із Грузією, щодо розвитку ситуації в Сирії тощо.

Чинник передбачуваності результатів президентської кампанії в Росії може мати негативний вплив на перебіг передвиборчих перегонів у США. Республіканці отримали нагоду критикувати російський вектор політики Б. Обами за поступливість, що дала змогу зміцнити авторитарний режим і дозволила В. Путіну повернутися на президентський пост із реальною перспективою перебування при владі протягом 12 років (2-х президентських термінів).

Очевидно, критика «керованої демократії» РФ та недотримання прав і свобод людини була і залишатиметься традиційним важелем впливу Вашингтона на російську владу. У цьому контексті вартим уваги є призначення нового Посла США в Росії М. Макфола, який є доволі послідовним критиком режиму Путіна та активно взаємодіє з представниками громадянського суспільства Росії як співголова робочої групи Макфол-Сурков з питань громадянського суспільства, створеної 2009 р. спільним рішенням президентів РФ та США.

Варто зазначити, що саме М. Макфол є автором доповіді «Російсько-американські відносини після кризи в Грузії», де він запропонував нову стратегію взаємодії між США та Росією, що виключає безпосереднє застосування сили і погроз застосування сили, передбачаючи несилові інструменти впливу. На думку Макфола, найважливішою складовою реалізації цієї стратегії має стати всебічна підтримка осіб, груп, громадських організацій та об'єднань, наукових і аналітичних центрів, державних службовців, які «наполягають на модернізації економічної та політичної системи в Росії»[2].

У зв'язку з цим, може отримати продовження дискусія навколо санкцій для російських чиновників, причетних до справи С. Магнітського, та відповідних дій російської сторони, а також спроби використання їх як важеля впливу.

Американські ЗМІ стверджують, що стосовно десятків російських посадовців уже діє заборона на в'їзд до США, хоча законопроект, що передбачає такі санкції, лише очікує на проходження через Сенат [3]. Законопроект Кардіна-Маккейна містить низку заходів проти заражених до «списку Кардіна» – зокрема, арешт їх рахунків та заборону відвідування США. За іншою інформацією, в американській адміністрації розглядається можливість компромісного варіанта: заміна поправки Джексона-Веніка, що фактично вже не діє, проте становитиме проблему для американського бізнесу при вступі Росії до СОТ, на нову «поправку Магнітського» (блокування рахунків та відмова у візах російським чиновникам і членам їхніх сімей, звинуваченим у корупції та порушені прав людини), що матиме для Росії набагато відчутніший негативний ефект .

Нині питання скасування поправки Джексона-Веніка знаходиться не лише в площині відносин Росії та США, а й становить предмет торгу у взаєминах президента, Конгресу США та різних лобістських груп. Виходячи з позицій ділових кіл США, зацікавлених у приєднанні Росії до СОТ, важливо, щоб це відбулося до березня 2012 р., коли, найімовірніше, Президентом РФ стане В. Путін, який не є безумовним прихильником членства в СОТ.

Загалом, щодо економічної взаємодії Росії та США, то вона відбувається більш злагоджено, ніж політична. Західні компанії можуть очікувати спадковості у взаємодії з державною владою Росії, особливо, якщо уряд за нового президента очолить людина з репутацією економіста-реформатора (скажімо, А. Кудрін, Г. Греф, І. Шувалов).

Стосовно проблемних питань, то у центрі уваги залишається подальша доля ПРО, позиції щодо якої нині є практично діаметрально протилежними, і

можна очікувати більш жорстку лінію поведінки з боку російської сторони. Доводиться констатувати відсутність прогресу та неможливість досягнення компромісу на нинішньому етапі переговорів щодо будівництва системи американської ПРО – як на рівні дипломатичних, так і військових відомств РФ і США. Москва продовжує вимагати надання юридичних гарантій ненаправленості американської ПРО на Росію, у свою чергу, американська сторона наполягає, що лише реалізація запланованих кроків дасть змогу вирішити проблеми захисту власне США, територій союзників та їхніх контингентів за кордоном від можливих ракетних нападів.

Вірогідне повернення В. Путіна на посаду президента не сприятиме швидкому вирішенню цієї проблеми та, вочевидь, ускладнить спроби американської адміністрації продовжити просування угод у сфері контролю над озброєннями, зокрема щодо обмеження тактичних ядерних озброєнь.

Геополітичні процеси, зокрема, в регіоні Центральної Азії, залишатимуться сферою суперництва двох держав, особливо беручи до уваги поступовий вивід військ НАТО з Афганістану, наміри американської адміністрації повністю завершити військову присутність у країні до 2014 р., а також активність і достатній потенціал Росії щодо проведення власної геополітичної гри в регіоні.

Нині Вашингтон знаходиться в пошуках нових форм регіональної взаємодії з РФ, прагнучи зберегти присутність у регіоні після запланованого на 2014 р. остаточного виведення військового контингенту з Афганістану. Для реалізації цього завдання вже нині створюється додаткова інфраструктура в країнах Центральної Азії – будівництво масштабного військового тренувального центру «Каратаг» у Таджикистані, куди планується переведення частини американського контингенту з Афганістану; продовження роботи Центру транзитних перевезень «Манас» у Киргизії після 2014 року.

Відкидаючи російську ідею про сфери впливу, зусилля американської дипломатії зосереджуються на активізації двостороннього співробітництва з країнами регіону, вдало використовуючи деяке охолодження відносин Москви з Узбекистаном і Азербайджаном, свідченням чого стала демонстративна неучасть їхніх лідерів у саміті СНД в Душанбе.

Разом з тим, США не посилюватимуть конфронтаційні настрої, схиляючись до рекомендації експертів «сприяти розвиткові таких структур безпеки в Центральній Азії та Каспійському регіоні, що сприйматимуться Росією як такі, що відповідають її інтересам». Визнаючи достатній потенціал впливу РФ у регіоні, американська сторона одночасно прагнутиме використовувати його для протидії просуванню Китаю.

У цьому контексті особливого значення набуває ідея зближення Росії та США як союзників у стримуванні КНР, що може стати дієвою платформою для оновлення двосторонніх відносин. Примітним є той факт, що розробленням та просуванням подібних проектів займаються доволі відомі політичні експерти обох країн, зокрема, Е. Люттвак і С. Караганов.

* * *

Досвід 2009-2011 рр. засвідчив, що проголошена політика «перезавантаження» стала лише одним із варіантів пошуку стратегії у відносинах США з РФ. За відсутності ініціатив, здатних стати основою трансформації російсько-американських відносин, проявилася криза «перезавантаження», зумовлена відсутністю стратегічних перспектив розвитку цього курсу. Ураховуючи початок передвиборчих президентських кампаній у Росії та США, навряд чи слід очікувати оприлюднення конкретних планів чи ініціатив до формування владних команд нових президентів.

Водночас, незалежно від результатів президентських перегонів у РФ та США, у двосторонніх взаєминах залишатимуться проблемні питання (розвиток ПРО, роль НАТО в європейській системі безпеки, конкуренція впливів на пострадянському просторі, розходження позицій щодо ситуації на Близькому Сході та в Центральній Азії тощо), досягнення певних компромісів для вирішення тактичних завдань у двосторонніх взаєминах.

Разом з тим, у політичних та експертних колах обох держав існує розуміння того, що майбутні загрози як Росії, так і США не знаходяться в площині двосторонніх відносин, а пов'язані із зовнішніми чинниками глобального та регіонального характеру: ядерне нерозповсюдження, загроза подальшої дестабілізації регіону Великого Близького Сходу та Центральної Азії після виводу західних військ із Афганістану, уповільнене зростання світової економіки. Також, очевидним є скорочення зовнішньополітичних можливостей і США, і РФ унаслідок глобального перерозподілу сил на користь нових центрів зростання, у першу чергу – КНР.

А отже, ідея стримування Китаю з його важкопрогнозованим зовнішньополітичним, військовим та зовнішньоекономічним курсом може стати основою для розвитку якісно нового етапу російсько-американських відносин із далекосяжними геополітичними наслідками.

Список використаних джерел

1. Коэн А. Президентство Медведева: ожидание и разочарование // Российские вести, 04-10 сентября 2011. http://www.rosvesty.ru/2059/politic/7714-prezidentstvo-medvedeva-ozhidanie-i-razocharovanie/

2. Michael A. McFaul. U.S.-Russia Relations in the Aftermath of the Georgia Crisis. Testimony before the House Committee on Foreign Affairs, September 9, 2008. http://fsi.stanford.edu/publications/usrussia_relations_in_the_aftermath_of_the_georgia_crisis

3. The Washington Post, 26 July 2011.

Амангельди *ЖУМАБАЄВ:*
«Колеги бачать у мені більше українця, аніж казаха»

На честь святкування 20-річчя Незалежності Казахстану в Києві відбувся урочистий прийом, організований Посольством РК в Україні. Серед гостей були відомі громадські та політичні діячі України, депутати Верховної Ради, керівники міністерств і відомств, діячі культури, голови дипломатичних місій, представники ділових кіл, ЗМІ та казахської діаспори.

Саме з цієї нагоди прибув заступник Міністра закордонних справ РК Амангельди Жумабаєв, який майже вісім років працював Послом в Україні, а сьогодні відповідає за співробітництво з країнами СНД. На спеціальному брифінгу для журналістів він окреслив основні успіхи і досягнення Республіки Казахстан у справі демократичних та економічних перетворень, які відбуваються в державі під керівництвом президента Нурсултана Назарбаєва. Розповідаючи про досягнення своєї батьківщини, А. Жумабаєв, перш за все, відзначив збереження стабільності в суспільстві. Він нагадав, що минулого року його країна очолювала ОБСЄ, а в 2013 році ця відповідальна місія очікує на Україну. Нині Казахстан головує в Ісламській Конфедерації, головна мета діяльності якої полягає в досягненні стабільності та безпеки в регіоні. А щодо зростання економічного потенціалу, то завданням на сьогодні є входження до числа 50 конкурентоздатних країн світу. Якщо у 1994 р. внутрішній валовий продукт на душу населення становив 700 доларів, то зараз цей показник дорівнює 10 тис. доларів. І в цьому Казахстан досяг рівня східноєвропейських держав. Про амбіційність планів у цьому напрямі заявляв і президент Н. Назарбаєв, сказавши, що до 2020 р. країна має досягти збільшення ВВП не менш 30%, зростання переробних галузей повинно досягати або перевищувати рівень видобувних галузей, активи національного фонду мають становити не менше 30% ВВП країни. При цьому вітчизняні та іноземні інвестиції в несировинні сектори економіки збільшаться не менш ніж на 30%, частка малого та середнього бізнесу у ВВП країни становитиме не менше 40%.

А. Жумабаєв підкреслив, що Казахстан велику увагу приділяє інноваційній політиці, а також назвав основні галузі співробітництва з Україною. Зокрема, це – космос, літакобудування, залізничний транспорт, нафтогазова промисловість. За 9 місяців цього року наші країни досягли товарообігу в 3,5 млрд. доларів. Заступник Міністра закордонних справ РК нагадав, що найвищий показник у 4 млрд. доларів був зафіксований у 2008 р., коли він працював Послом в Україні. І сьогодні, після світової фінансової кризи, відбувається надолуження втраченого.

Про активне спілкування наших громадян нині, за словами А. Жумабаєва, свідчать щоденні авіарейси між Астаною та Києвом. У Казахстані діє дуже велика українська діаспора. У планах – нарощування підготовки майбутніх казахських спеціалістів у вузах Дніпропетровська та Києва.

Що ж до впливу, який зумовила на Амангельди Жумабаєва майже восьмирічна діяльність у якості Надзвичайного і Повноважного Посла Республіки Казахстан в Україні, він відверто зізнався: «Доводиться нині часто по роботі бувати у Москві, країнах Середньої Азії. І колеги відверто кажуть, що у спілкуванні бачать у мені більше українця, аніж казаха». І таких теплих слів на адресу українського народу, керівництва країни було сказано чимало.

* * *

Під час офіційної частини вечора заступник Міністра закордонних справ Республіки Казахстан Амангельди Жумабаєв та Міністр закордонних справ України Костянтин Грищенко обмінялися вітальними промовами, відзначивши інтенсивну динаміку двостороннього політичного, торгово-економічного та гуманітарного співробітництва, взаємні візити на найвищому та високому рівнях.

Також А. Жумабаєв вручив ювілейні медалі «Казахстан Республикасына 20 жыл» відомим політичним і громадським діячам України, які зробили вагомий внесок у справу зміцнення та розвитку двосторонніх казахсько-українських відносин. Ювілейних медалей були удостоєні Міністр закордонних справ України К. Грищенко, голова Державного космічного агентства України Ю. Алексєєв, депутат Верховної Ради України В. Грицак, заступник Міністра закордонних справ України В. Майко, ректор Київського національного університету імені Т.Г. Шевченка Л. Губерський, голова Київської міської держадміністрації О. Попов, директор вищого професійного училища м. Дніпродзержинськ В. Неклеса, ректор Кримського інженерно-педагогічного університету Ф. Якубов, голова міської адміністрації м. Севастополь В. Яцуба.

Фото В. Харченка

Геннадій УДОВЕНКО:

«Нас усіх об'єднувала любов до України»

Дипломатія – мистецтво обмежувати владу, переконаний відомий політичний діяч Генрі Кіссінджер. Не менш відомий сатирик Амброз Бірс стверджує, що це мистецтво брехні задля блага своєї батьківщини. Геннадій Удовенко, людина, яка не потребує представлення, вважає, що дипломатія не може існувати без принципу трьох «П» – патріотизму, професіоналізму, порядності.

Кар'єрний дипломат Геннадій Удовенко розпочав свою роботу в МЗС у 1959 році. За радянських часів очолював Постійне представництво України при ООН, а після призначення Міністром закордонних справ у 1994 р. чимало зробив для вступу України до Ради Європи. У юності Удовенко серйозно захоплювався оперними аріями, більшість із них ще й досі знає напам'ять. Пишається тим, що дружиною йому стала найкрасивіша дівчина, яка малює прекрасні картини. Яка виявилася чудовою господинею. Яка була, є і буде його найнадійнішим тилом. Яка в будь-якій країні створювала в їхній оселі домашній затишок. І знала секрет, як заманити чоловіка додому – за допомогою найсмачнішого у світі картопляного пюре. З Діною Григорівною вони разом уже 57 років. І вона, як ніхто інший, знає, яких зусиль чоловікові коштували віртуозно проведені складні переговори щодо Чорноморського флоту та кордонів, долі ядерної зброї, численні зустрічі на рівні міністрів закордонних справ. Саме тоді були закладені підвалини особливого партнерства України й НАТО, урегульовані відносини з ЄС. Величезний авторитет у світі допоміг Удовенку стати Президентом 52-ої сесії Генеральної Асамблеї ООН, яку називають «Асамблеєю реформ». Цього року Геннадію Йосиповичу виповнилося 80, але він, як і 20 років тому, сповнений сил та енергії. Він поспішає жити. Поспішає ділитися життєвим досвідом. Йому є про що розповісти. Уривок зі спогадів Геннадій Йосипович люб'язно передав «З.С.».

У Сполучених Штатах Америки в кінці вісімдесятих років виник підвищений інтерес до України. Якщо раніше вона була терра інкогніто, то тепер про неї хотіли знати якомога більше. Збігнев Бжезинський, відомий американський політик і вчений, зазначив, що поява на карті світу незалежної Української держави була однією з найважливіших світових подій XX сторіччя.

Хочу наголосити на тому, що важливу роль у цьому інтересі відіграла Декларація про державний суверенітет України.

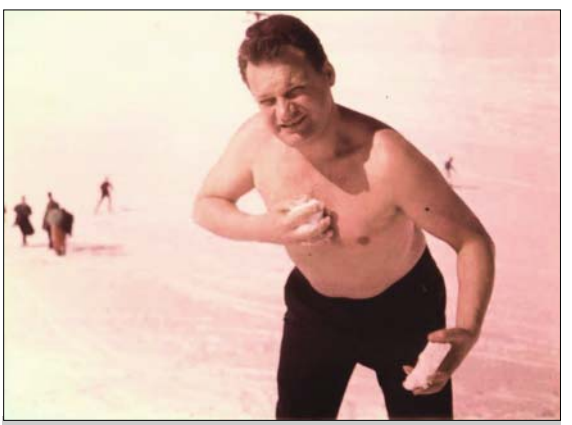
Специфіка діяльності українських дипломатів полягала в тому, що вони були акредитовані при ООН, і це значною мірою ускладнювало наші контакти з американськими державними установами та громадськими організаціями. Адже дозволялося вільно пересуватися тільки в межах так званої 25-мильної зони (приблизно 42 кілометри) від центру Нью-Йорка. Це означало, що на будь-який виїзд за межі цієї зони ми мали одержувати дозвіл Держдепу США. Для цього Постпредство України повинно було звернутися до американської сторони з поясненням мети поїздки, зазначити, хто запрошує і т. п. Але це нас, працівників Постпредства, не лякало, і ми використовували будь-яку можливість для зустрічей з американцями в різних місцях цієї великої країни.

Геннадій Удовенко з донькою Оленою. Копенгаген, 1970 р.

Геннадій Удовенко – голова колгоспу ім. Дзержинського, с. Домантівка Сквирського району Київської області, 1956 р.

У швейцарських Альпах

До речі, всю цю величезну діяльність забезпечувало аж вісім українських радянських дипломатів разом зі мною. Це мій заступник і соратник Віктор Крижанівський, який після проголошення Україною незалежності був призначений першим Генеральним консулом України в Нью-Йорку; Олександр Буцько та Юрій Шевченко, які відповідали за контакти з українською діаспорою і взагалі з американською громадою. А також – Сергій Кулик, Володимир Єльченко, Анатолій Олійник, Анатолій Купріян.

Це була, як тепер прийнято говорити, єдина команда. Нас усіх об'єднувала любов до України і величезне бажання зробити для неї щось вагоме. Мої колеги не рахувалися зі своїм власним часом, віддавалися роботі в доволі складних умовах. Адже ще існував Радянський Союз, а нам доводилося виконувати завдання, що не вписувалися в рамки радянської практики.

Наведу кілька прикладів. Американська преса повідомила, що Постійний представник при ООН Г. Удовенко вручив Постійному представникові Франції при ООН П.-Л. Блану (Франція була країною-господарем зустрічі у верхах Загальноєвропейської Наради, що мала відбутися в Парижі 19-21 листопада 1990 р.) ноту і листа, в яких повідомлялося, що Україна має намір стати повноправним учасником Наради з питань безпеки і співробітництва в Європі (тепер ОБСЄ). Це рішення, заявив я Блану під час нашої зустрічі, випливає з Декларації про державний суверенітет України, у якій зазначається, що Україна бере безпосередню участь у загальноєвропейському процесі і європейських структурах. Блан був досвідченим дипломатом, але навіть він розгубився, коли почув про цей намір України. Він послався на те, що Франція є лише країною-організатором наради в Парижі, але додав, що негайно доведе українську ноту до відома Парижа.

Ноту було вручено, здається, 8 листопада 1990 р., а нарада починалася 19 листопада. Майже щодня я телефонував Послу Франції і просив прискорити відповідь. У п'ятницю 18 листопада Посол повідомив, що його країна не уповноважена запрошувати не членів наради, запросити може тільки головуючий в Організації, який змінюється щодня. Проте він не міг сказати, хто буде головуючим наступного дня.

Таким чином, це було фактично відмовою Україні задовольнити її доволі скромне прохання. Мені було дуже прикро, що не зміг виконати це важливе міністерське завдання. Тодішній голова Комісії в закордонних справах України Д.В. Павличко і група народних депутатів вирішили виїхати до Парижа, щоб на місці домогтися запрошення України. Але це їм так і не вдалося. Нині Україна бере в роботі ОБСЄ не тільки активну участь, а й доволі часто відіграє провідну роль у ході розгляду різноманітних важливих питань.

Але повернемося до більш позитивних подій. На початку січня 1991 р. я закінчував свою відпустку і на моє прохання зустрівся з Головою Верховної Ради України Л.М. Кравчуком. Під час зустрічі поінформував про ООН і діяльність України, про великий інтерес у США до України. Леонід Макарович погодився з пропозицією взяти участь у 46-ій сесії Генеральної Асамблеї ООН, яка мала відбутися восени 1991 року. Він також погодився з пропозицією спробувати влаштувати його зустріч із Президентом США Дж. Бушем. Проте я попередив, що це буде складно зробити, оскільки, хоча Л.М. Кравчук був вищою посадовою особою в Україні, офіційно його посада звучала – Голова Верховної Ради.

Під час прийому в Міністерстві оборони України. Праворуч – нинішній Міністр закордонних справ Костянтин Грищенко

Візит Л.М. Кравчука мав дуже велике значення для зміцнення позицій молодої Української держави. Але попереду ще був референдум, і всі чекали на його наслідки. Тобто визнання зарубіжними державами незалежності України повністю залежало від наслідків референдуму. Слід зазначити, що ЗМІ західних країн досить схвально поставилися до рішення Верховної Ради України внести на Всеукраїнський референдум питання про затвердження Акта проголошення незалежності України. Це рішення оцінювалося як намір українського парламенту йти шляхом демократії, як визнання того, що єдиним джерелом влади є український народ. Результати референдуму були несподіваними: адже 90,32% населення України проголосували за її незалежність. Уже пізніше В'ячеслав Максимович Чорновіл розповідав мені, що він і його соратники дуже хвилювалися, чи підтримає український народ рішення Верховної Ради України.

Після прийняття цього документа до мене звернувся американський бізнесмен українського походження, який очолював досить потужний будівельний концерн, Ю. Чопівський, великий симпатик України. Він запропонував приміщення для українського посольства в офісі своєї корпорації. Хоча це були невеликі двітри кімнати, але для початку цього було достатньо. Одразу після оголошення результатів референдуму я звернувся до Держдепартаменту США з нотою, у

Діна та Геннадій Удовенки під час зустрічі зі Святійшим Патріархом Київським і всієї Руси-України Мстиславом

Ватикан, 1995 р.

якій повідомлялося про відкриття офісу Тимчасового повіреного в справах України в США і призначення на цю посаду Сергія Кулика, який працював у Постпредстві України при ООН. Незабаром до нього приєднався Ігор Дунайський, який працював від України в Посольстві СРСР у США. Таким чином, через кілька днів після визнання США незалежності України і встановлення дипломатичних відносин, у Вашингтоні вже діяло наше посольство у складі двох молодих, відданих Україні дипломатів. Невдовзі до Вашингтона прибув Посол України в США О.Г. Білорус, а Президент США запросив новообраного Президента Л.М. Кравчука здійснити офіційний візит до США в травні 1992 року.

Почалася нова епоха в українсько-американських відносинах.

Я наведу ще один важливий епізод у діяльності Постпредства України при ООН, пов'язаний з українською державністю.

Суботнього вечора 24 серпня 1991 р. в Нью-Йорку я одержав факс із Києва з текстом постанови Верховної Ради України про Акт проголошення незалежності України. У представництві було тихо. Ніхто мені не заважав, і я підготував «План заходів Постійного представництва України при ООН у зв'язку з Актом проголошення незалежності». До заходів було включено такі пункти: негайно повідомити Генерального секретаря ООН Переса де Куельяра про Акт, зустрітися з ним і вручити ноти Постпредства України з повідомленням про прийняття Верховною Радою Акта проголошення незалежності України, попросити поширити цю ноту як офіційний документ Генеральної Асамблеї ООН і окремо Ради Безпеки ООН. Крім того, повідомити, що Постпредство має намір надіслати всім постійним представникам країн-членів ООН аналогічне повідомлення.

З народним художником України Іваном Марчуком

Під час зустрічі Перес де Куельяр, який відвідував Україну з офіційним візитом раніше, привітав мене з історичним рішенням Верховної Ради України й особливо позитивно оцінив рішення про проведення Всеукраїнського референдуму 1 грудня 1991 р. для затвердження Акта. Він також сказав, що з юридичної точки зору рішення українського парламенту не змінює статусу України як члена ООН. Я погодився тільки в частині юридичного, формального трактування нашого членства, але по суті наголосив, що ми стали дійсно незалежною державою і будемо проводити свою зовнішню політику.

Я також звернувся до Генерального Секретаря ООН із проханням дати вказівку змінити назву нашої країни на «Україна» замість «Українська Радянська Соціалістична Республіка» в документах і виданнях ООН, замінити державний прапор, а також таблички в залах засідання ООН. Завдяки доброзичливим відносинам Постпредства з Генеральним Секретарем ООН і активним діям з нашого боку, усі вимоги було виконано.

Таким чином, уже до відкриття 46-ої сесії Генеральної Асамблеї ООН в організації з'явилася символіка незалежної України, і серед прапорів усіх держав-членів ООН, які щоранку піднімаються на її території, замайорів жовто-блакитний прапор України.

Не можу не зупинитися ще на одній важливій події, яка безпосередньо пов'язана з проголошенням незалежності України. Маю на увазі офіційний візит Президента 45-ої сесії Генеральної Асамблеї ООН Гвідо де Марко в Україну.

На жаль, важливість цього візиту та, до певної міри, її драматизм не особливо висвітлювався в нашій пресі. Слід мати на увазі, що Генеральний Секретар ООН і Президент Генеральної Асамблеї ООН раніше відвідували одразу Москву, Київ і Мінськ. Спочатку Москва, а потім, за погодженням з нею, Київ і Мінськ. Політична ситуація та події в Києві сприяли тому, щоб змінити цю практику. На 45-ій сесії Генеральної Асамблеї ООН у 1990 р. її головою був обраний Гвідо де Марко, на той час – Міністр закордонних справ Мальти.

Це була інтелігентна людина, яка щиро зацікавилася Україною. Одного разу (за попереднім погодженням із Києвом) я звернувся до нього з пропозицією здійснити офіцій-

Геннадій Удовенко та Принц Чарльз

Парафування Угоди про вступ України до Ради Європи, вересень, 1995 р.

ний візит тільки в Україну, і після кількох зустрічей Гвідо де Марко погодився. Тривалий час визначалися дати і деталі візиту, оскільки багато країн хочуть бачити у себе Президента Генеральної Асамблеї ООН. Зрештою, дати візиту були погоджені – 23-25 серпня 1991 року. Проте 19 серпня в Москві розпочався путч. Занепокоєння Президента Генеральної Асамблеї ООН з приводу візиту були зрозумілими, проте очільник МЗС України А.М. Зленко досить оперативно вирішив усе з керівництвом держави і повідомив мені буквально таке: «Передайте Президентові Генеральної Асамблеї ООН, що ГКЧП відбувся в Москві і не має відношення до України. Підтвердьте візит у погоджені дати». Відповідно до програми перебування в суботу 24 серпня 1991 р. Гвідо де Марко в супроводі відповідальних працівників МЗС відбув до Чорнобиля та Прип'яті. Він повернувся до Києва ввечері вже в іншу країну – адже Верховна Рада України ухвалила «Акт проголошення незалежності України». У той же вечір, на офіційному обіді від імені Уряду України на його честь, Гвідо де Марко привітав Український народ з історичною подією і висловив глибоке задоволення, що він є її безпосереднім учасником.

А вже за місяць Голова Верховної Ради України у своєму виступі на 46-ій сесії Генеральної Асамблеї ООН 1 жовтня 1991 р., звертаючись до новообраного голови ГА ООН заявив: «Ми із вдячністю пам'ятаємо про те, що Ваш попередник Гвідо де Марко, який так майстерно керував роботою 45-ої сесії Генеральної Асамблеї ООН, у серпні відвідав із офіційним візитом Київ і був першим з іноземних діячів, хто привітав проголошення незалежної України. Цей факт символізує безпосередню причетність ООН до могутнього визвольного процесу, який у другій половині нашого століття змінив обличчя світу».

У 1996 р. Президент України Л.Д. Кучма запросив Гвідо де Марко до Києва для участі в заходах, присвячених першому ювілею України – п'ятій річниці проголошення незалежності України. Пізніше Гвідо де Марко став Президентом Мальти. На жаль, він уже пішов із життя, але пам'ять про нього ми завжди будемо зберігати.

Тим часом Постійне представництво України при ООН проводило активну діяльність серед країн-членів із роз'яснення зовнішньої політики молодої Української держави і готувало ґрунт для визнання нашої незалежності та встановлення дипломатичних відносин. Усі, з ким мені довелося спілкуватися, із захопленням зустріли підсумки референдуму. Уже 4 грудня 1991 р. я одержав докладного листа щодо основних засад зовнішньої політики нашої держави. Розгорнулась активна діяльність українських дипломатів уже незалежної України.

Засідання Ради Президентів Генеральної Асамблеї ООН

Україна — Угорщина: 20 років успішної співпраці

У Дипломатичній академії України 1 грудня цього року відбувся круглий стіл з нагоди 20-річчя встановлення дипломатичних відносин між Україною та Угорською Республікою. Першими незалежність України визнали Польща і Канада. Але Угорщина стала знаковою державою в розбудові двосторонньої української дипломатії. Уже 3 грудня 1991 р. було підписано протокол про встановлення дипломатичних відносин між державами, а 6 грудня Київ відвідала делегація Угорської Республіки на чолі з прем'єр-міністром Йожефом Анталлом і було підписано Договір про основи добросусідства та співробітництва – одну з перших міждержавних угод незалежної України. Того ж дня в Києві було відкрито перше іноземне посольство – Угорщини. А 24 березня 1992 р. урочисто відкрито Посольство України в Угорщині, яке також стало першим дипломатичним представництвом нашої держави за кордоном.

Про те, як розпочинались дипломатичні відносини двох держав, та про перспективи розвитку українсько-угорської співпраці говорили учасники круглого столу в день 20-річчя Всеукраїнського референдуму проголошення незалежності України.

Як згадує перший Надзвичайний і Повноважний Посол України в Угорській Республіці **Дмитро Ткач**, історія становлення українсько-угорських відносин бере свій початок з кінця 1989 р., коли в Угорщину прибула українська делегація на чолі з Міністром культури УРСР Юрієм Олененком. Під час цього візиту вперше в новітній історії України було підписано протокол про співробітництво двох країн у сфері культури. У серпні 1990 р. до Будапешта на чолі з міністром Анатолієм Зленком прибула делегація МЗС України, яку прийняли на вищому рівні, також відбулися зустрічі з президентом Арпадом Гьонцом, прем'єр-міністром Йожефом Анталлом, міністром закордонних справ Гезею Єсенським. Угорці прагнули показати, що підтримують бажання України стати незалежною, суверенною державою та готові надати їй усіляку допомогу на цьому шляху. До речі, вивіска для Посольства Угорщини була зроблена ще за півроку до підписання міждержавної угоди та визнання України. У вересні 1990 р. нашу країну з офіційним візитом відвідав Президент Угорщини Арпад Гьонц, що стало початком регулярних зустрічей найвищих посадових осіб обох держав.

Справжнім проривом у двосторонніх відносинах був візит Голови Верховної Ради УРСР Леоніда Кравчука до Угорщини (30 травня –1 червня 1991 р.). Це перший офіційний візит найвищої посадової особи України, під час якого було підписано дев'ять двосторонніх документів, що заклали фундамент договірно-правової бази українсько-угорського співробітництва. Це, зокрема, Декларація про основи відносин між Україною та Угорською Республікою, Консульська конвенція, Декларація про принципи співробітництва щодо забезпечення прав національних меншин. Перших два документи практично де-юре визнавали Україну як незалежну державу.

Аналізуючи події того часу, Дмитро Ткач також визначив ряд факторів готовності угорців до активної співпраці з нашою країною. Зокрема, Угорщина як сусідня держава надзвичайно зацікавлена в існуванні незалежної, економічно сильної України, що обрала демократичний, європейський шлях розвитку. Адже на території нашої держави мешкає понад 160 тис. угорців. Не випадково саме з Україною угорці першими підписали Декларацію про забезпечення прав національних меншин, створивши Змішану українсько-угорську комісію з питань забезпечення прав національних меншин, що успішно діє вже багато років.

Не останню роль у становленні дипломатичних українсько-угорських відносин, на думку посла, відіграв людський фактор. Тодішній представник України в Угорщині відзначає неабияку підтримку вищого керівництва цієї держави, угорських дипломатів, а також української громади в Угорщині. На завершення, Дмитро Ткач зазначив, що за 20 років в українсько-угорських відносинах були періоди активної взаємодії, були часи значного скорочення політичного діалогу. Але незмінним залишався взаємний інтерес обох країн, бажання вибудовувати співпрацю на взаємовигідній, добросусідській основі.

Вітаючи присутніх із 20-річчям плідної співпраці, заступник Міністра закордонних справ України – керівник апарату **Павло Клімкін** наголосив, що відносини України й Угорщини як двох незалежних держав є взірцем цивілізованої та прагматичної міжнародної співпраці. Адже країни активно взаємодіють у сфері політичних, гуманітарних, торговельно-економічних питань, надійною основою яких є значна договірно-правова база. Про стабільність українсько-угорських економічних відносин свідчить той факт, що товарообіг між нашими державами за останні роки зріс до 3 млрд. доларів. Важливе значення для розвитку економічних відносин між Україною та Угорщиною має постійне зростання обсягів угорських інвестицій в українську економіку. Щороку між підприємствами укладається в середньому 2 тис. угод, зростає кількість малих і середніх підприємств, відбувається постійне спілкування представників ділових кіл.

Заступник Міністра зазначив, що на сьогодні Україну та Угорщину об'єднує спільний цивілізаційний вибір – об'єднана Європа, відданість європейським уявленням і цінностям. Для України дуже важливим є досвід, який здобула Угорщина на шляху до ЄС, та її послідовна підтримка в контексті роботи над новою посиленою угодою між Україною та Євросоюзом, у переговорах про створення зони вільної торгівлі між нашою державою та ЄС щодо подальшої лібералізації візового режиму для України. Наша країна цінує послідовні дії Угорщини в рамках Вишеградського формату.

Павло Клімкін нагадав, що у 2007 р. Угорщина стала першою державою-членом ЄС, яка уклала з Україною Угоду про правила місцевого прикордонного руху. Адже для українців європейська інтеграція означає також свободу вільного пересування країнами Європи. І Будапешт це прагнення розуміє й підтримує. На сьогодні триває активна робота у сфері розвитку інфраструктури в пункті пропуску через українсько-угорський кордон, розширення їх мережі та модернізації відповідно до сучасних умов.

У своєму виступі П. Клімкін також відзначив позитивну практику відносин у міграційно-візовій сфері, яка стане добрим підґрунтям для подальшого поглиблення співпраці в цій сфері.

Надзвичайний і Повноважний Посол Угорської Республіки в Україні **Міхаль Баєр** у своєму виступі зазначив, що європейський вибір України нині не є приводом для дискусій. Україна чітко заявила про нього і послідовно йде до поставленої мети. З іншого боку, історія свідчить, що діалог із європейськими великими державами не є достатнім для успіху європейських прагнень України. Необхідна також співпраця з невеликими європейськими державами, з якими Україну пов'язують тісні історичні зв'язки та досвід і підтримка яких сприятиме вступові України в співдружність європейських держав. Однією з таких країн є Угорська Республіка. Після вступу Угорщини до ЄС 1 травня 2004 р. українсько-угорські зв'язки позначилися новою фазою активності. Так, відбувся ряд двосторонніх зустрічей, присвячених підтримці європейських прагнень України з метою допомогти в імплементації Плану дій Україна – ЄС, було підписано ряд документів.

Угорщина є традиційним економічним і торговельним партнером України. Світова економічна криза дещо послабила обсяги торговельного співробітництва, але цьогоріч спостерігалося зростання товарообігу між обома державами до рівня попередніх років. Про силу двосторонніх зв'язків свідчить майже 1000 українсько-угорських фірм та підприємств. Угорщина є найбільшим зовнішнім інвестором України серед членів ЄС, інвестиції в економіку якої становлять 770 млн. доларів.

Завершуючи свій виступ, Посол Міхаль Баєр висловив побажання ще більше активізувати двостороннє співробітництво на всіх рівнях. Про подальші напрями українсько-угорської співпраці та перспективи їх розвитку йтиметься під час візиту в Україну Міністра закордонних справ Угорської Республіки Яноша Мартоні в грудні ц. р.

Підготувала
Леся САВЧИН

«Україна і Близький Схід: проблеми, виклики і перспективи розвитку відносин з країнами регіону»

Регіональний філіал Національного інституту стратегічних досліджень у м. Одеса 14 жовтня 2011 р. провів міжнародну конференцію «Україна і Близький Схід: проблеми, виклики і перспективи розвитку відносин з країнами регіону». Було проаналізовано позицію України щодо основних безпекових проблем на Близькому Сході в контексті політики великих держав у цьому регіоні, розглянуто деякі аспекти торговельно-економічної співпраці України з близькосхідними державами, представлено рекомендації щодо коригування близькосхідної політики України з урахуванням нових процесів і тенденцій на Близькому Сході.

У конференції взяли участь учені й експерти у сфері міжнародних відносин, спеціалісти-близькосхідники, викладачі, аспіранти та студенти одеських ВНЗ, а також експерти з Києва, Львова і Москви. Повний звіт про конференцію вийде в електронній версії журналу.

Олексій ВОЛОВИЧ, кандидат історичних наук, директор Регіонального філіалу Національного інституту стратегічних досліджень у м. Одеса

Одинадцятого лютого ц. р. Регіональний філіал Національного інституту стратегічних досліджень провів круглий стіл «Арабський Світ на порозі нової епохи: від автократії до демократії?», у ході якого ми намагалися спрогнозувати розвиток подій в арабських країнах. Частина цих прогнозів справдилася, частина – ні. Наприклад, я не міг собі уявити, що в Лівії відбуватиметься те, що сьогодні спостерігаємо, а саме – брутальне військове втручання країн НАТО в життя суверенної держави на боці однієї зі сторін конфлікту з грубим порушенням міжнародного права. Зокрема, резолюція РБ ООН 1973 від 17 березня 2011 р., яка запроваджувала лише заборону на польоти лівійської авіації над Лівією та захист мирного населення, була використана країнами Заходу з метою зміни правлячого режиму в цій державі, що не передбачалось вказаною резолюцією. Нині з деякими відмінностями в Лівії повторюється іракський сценарій. На думку багатьох експертів, у тому числі й американських, політика Президента США Б. Обами практично нічим не відрізняється від політики його попередника і багаторічного опонента Дж. Буша.

Лівійська драма наразі ще раз демонструє деградацію світового порядку. Схоже, що гіркі уроки історії, подібні до ситуацій у Сербії та Іраку, нікого і нічому не навчили. Адже порушуються елементарні положення міжнародного права, зокрема право народів на самовизначення. Чому лівійський народ був позбавлений права самому визначати свою долю шляхом проведення вільного і демократичного референдуму під міжнародним контролем? Чому ООН, Європейський Союз та Ліга арабських держав замість того, щоб стати посередниками у внутрішньому лівійському конфлікті з метою припинення збройного протистояння і досягнення національного примирення, підтримали одну сторону конфлікту?

Матеріальні втрати та людські жертви в Іраку й Лівії внаслідок західної «демократизації», звичайно, дуже важкі. Але, на мій погляд, ще серйозніші наслідки для кількох наступних поколінь матиме непоправна психологічна травма, завдана цілим націям. Що може бути страшніше, ніж втрата народом віри в те, що він є господарем своєї долі на своїй землі? До якої цивілізації сьогодні належать іракці й лівійці, коли їх світоглядні та культурні цінності жорстоко понівечені, а силою зброї насаджується демократія західного зразка?

Віктор ГЛЄБОВ, кандидат історичних наук, директор Інституту соціальних наук ОНУ ім. І.І. Мечникова

Сьогодні ми маємо усвідомити ситуацію на Близькому Сході та перспективи її подальшого розвитку і впливу як на регіональну безпеку, так і на співробітництво України з країнами Близькосхідного регіону.

Розглядаючи вказані відносини, не будемо забувати, що всі країни цього регіону є морськими державами, як і Україна, що має можливість розвивати економічну співпрацю з ними, використовуючи найдешевший і найзручніший морський транспорт.

На мій погляд, суспільно-політичні процеси, які умовно можна назвати «арабськими революціями», – це ли-

ше початок тривалого періоду політичних трансформацій в арабському світі, адже вони є незворотними і тому повністю змінять геополітичну ситуацію на Близькому Сході, матимуть значний вплив на міжнародні відносини в цілому.

Якщо на лютневому круглому столі ми сподівалися, що спільні зусилля ООН, Ліги арабських держав, Африканського Союзу, Європейського Союзу та США сприятимуть стабілізації вибухонебезпечної ситуації в регіоні та перемозі демократичних процесів, то наразі дії цих міжнародних організацій викликають глибоке розчарування. Скажімо, у Лівії замість конструктивної посередницької діяльності ми бачимо надмірне силове втручання на боці однієї сторони громадянського конфлікту під прикриттям резолюцій ООН, зміст яких довільно трактується та перекручується. Подібний сценарій, на жаль, готується й для Сирії.

Володимир ДЕРГАЧОВ, головний науковий співробітник ІПРЕЕД НАНУ, професор, доктор географічних наук

Арабський Схід завершує регіональний геополітичний цикл, що почався серією революцій 50-60 рр., коли до влади на зміну монархічним режимам прийшло покоління молодих офіцерів під лозунгами «арабського соціалізму». Характерною рисою цього геополітичного циклу є пожиттєве перебування при владі покоління одного правлячого угруповання чи клану, що призвело до застою в арабських суспільствах. Корумповані режими не можуть бути вічними, особливо в епоху глобалізації та масових інформаційних комунікацій. Відбувається застій у політиці навіть за матеріального достатку.

Світські військові режими були основою арабської державності та забезпечували стабільність у більшості країн арабського світу, контролювали видобуток і транспортування енергоресурсів. Однак до кінця геополітичного циклу в цьому регіоні накопичилося достатньо вибухонебезпечних проблем. Черговий геополітичний цикл Арабського Сходу завершується не демократичними революціями, а контрреволюціями, оскільки арабські революції не мають іншої мети, окрім необхідності демонополізації влади. Як свідчать події в Єгипті, демократизація влади, коли значна частка населення є вкрай зубожілим, неможлива.

За мовчазної згоди російської влади Сполучені Штати послідовно викорчовують радянську спадщину на Арабському Сході. Влада «демократичної» Росії, оглядаючись на Вашингтон, зрадила всіх своїх колишніх союзників у регіоні – Лівію, Сирію та інші арабські країни. Українська влада, на жаль, також не зробила для себе належних висновків у внутрішній політиці з уроків «арабської революції». На мій погляд, проведені в цей час «реформи» в нашій державі – це абсолютне ігнорування того, що відбувається в сусідньому регіоні та може мати серйозні негативні наслідки для України.

Юрій АНТОНОВ, Генеральний консул Російської Федерації в м. Одеса

Протягом понад 60-ти років близькосхідна тематика є головною і займає велику нішу в міжнародній політиці, у питаннях забезпечення світової безпеки й стабільності, та, на жаль, найчастіше – зі знаком мінус. Я за освітою арабіст і певною мірою колишній близькосхідник, оскільки велику частину свого життя займався питаннями Близького Сходу. Те, що відбувається сьогодні в Лівії, – це лівійська проблема, це трагедія цієї країни, і те, що Росія не стала втручатися, робить їй честь. Тут немає «зради». Зраджувати можна своїх. У Росії є право вибудовувати свою позицію щодо тих чи інших подій. Дійсно, нам не подобається те, що відбувається в Лівії. Це факт, цього ніхто не приховує, адже має місце грубе порушення рішень РБ ООН, абсолютно безпардонне зовнішнє військове втручання країн НАТО. Але не можна вимагати від Росії захисту Каддафі.

Дуже спірною видається мені теза про те, що люди в арабських країнах вийшли на вулиці завдяки соціальним мережам в Інтернеті. На мій погляд, арабський народний бунт не може бути пояснений і спровокований тільки інформаційними технологіями. Не слід забувати, що в основі ситуації в кожній із цих країн лежать чинники соціально-економічного невдоволення. Вони існують у будь-якій країні – і в Україні, і в Росії, а на Близькому Сході тим більше.

Костянтин ТРУЄВЦЕВ, кандидат філософських наук, політик, політолог, учений-сходознавець, професор Вищої школи економіки, м. Москва

Ще рік тому більшість дослідників розглядали можливості заворушень в арабському світі в плані ісламістського бунту і приходили до негативного висновку щодо його перспектив. Вони, як правило, вивчали такі можливості з соціально-економічних позицій, що не давали самі по собі достатньо підстав для негативних прог-

нозів. «Арабська весна» – це, швидше, прояв кризи сучасного авторитаризму як транзитного у своїй основі політичного режиму, характерного для доіндустріальних і частково індустріальних суспільств. Країни Заходу (США та Євросоюз) відіграли вирішальну роль у розвиткові «арабських революцій». Якби не збройне втручання країн НАТО у лівійські події (нічим не виправдане і протиправне), то вони однозначно не були б такими трагічними. Каддафі вже неодноразово до цього придушував зазіхання ісламістів на його владу.

Спонукальним мотивом Заходу в підтримці опозиції в арабських країнах є перш за все прагнення взяти ситуацію під свій контроль з метою привести до влади якщо не прозахідні політичні сили, то принаймні не ворожі йому. У геополітичному вимірі «Арабська весна» є спусковим гачком імовірних тектонічних глобальних зрушень, що можуть мати драматичні наслідки для країн СНД.

Стосовно близькосхідної політики РФ, то коридор можливостей Росії істотно звузився в порівнянні з СРСР. Москва до останнього трималася за Каддафі, що чимало арабів вважали нерозважливим. Таку позицію можна порівняти з розривом дипломатичних відносин із Ізраїлем у 1967 р., що згодом позбавило СРСР можливості балансувати у близькосхідній політиці. Подібного припускатися не можна. Висновки на поверхні: зважена політика має бути диверсифікованою. Як тільки ми робимо ставку на улюблених наших арабських диктаторів, потім отримуємо відповідний результат.

Галина ГОРИЦЬКА, кандидат політичних наук, єгиптолог

Близькосхідна політика Російської Федерації є одним із пріоритетних напрямів зовнішньої політики Росії. Сьогодні, позбавлена ідеологічних нашарувань часів Радянського Союзу, вона стає дедалі активнішою та динамічнішою і характеризується прагматичністю, що знаходить відображення в бажанні зайняти чільне місце в близькосхідному регіоні як авторитетного незалежного гравця, в посиленні економічної співпраці з низкою країн Близького Сходу та в активізації посередницьких зусиль із врегулювання конфлікту між Ізраїлем і країнами регіону та помітним зростаючим загостренням протиріч щодо розв'язання окремих близькосхідних проблем між Москвою і Вашингтоном.

Останнім часом Росія дещо дистанціювалася від близькосхідної політики США та Євросоюзу і, як на мене, вдало балансує у своїх відносинах між Ізраїлем та Сирією, Іраном та Туреччиною, чим спричиняє невдоволення США й Ізраїлю. У своєму бажанні повернути статус супердержави та суттєво впливати на близькосхідний процес, Росія йде на рішучі кроки не лише продаючи зенітні комплекси класу SA-18 Сирії, а й приймаючи у себе делегації ХАМАС, що відвідували Москву у 2006, 2007, 2010 та 2011 рр.

Незважаючи на те, що Ізраїль не надто прихильно ставиться до розширення ролі Росії в урегулюванні близькосхідного конфлікту, спостерігається значне покращення двосторонніх російсько-ізраїльських відносин, особливо в економічній сфері. Річний зовнішньоторговельний оборот між двома країнами сягнув 1,2 млрд. доларів і має стійку тенденцію до збільшення. Російські енергоносії становлять 70% постачань сирої нафти в Ізраїль.

Активно розвиває РФ двосторонній діалог із країнами Близького Сходу, спрямований на закріплення її економічних та стратегічних позицій у регіоні. Проявом цього курсу стало близькосхідне турне Президента Росії Д. Медведєва у травні 2010 р., під час якого він відвідав з офіційними візитами Сирію й Туреччину. Візит до Сирії був, насамперед, спрямований на демонстрацію російської підтримки цієї країни, що перебуває в конфронтації з Ізраїлем.

На наш погляд, українська дипломатія має здійснювати таку близькосхідну політику, яка давала б змогу просувати національні інтереси України та продовжувати самостійну активну політику в регіоні, спрямовану на більш динамічний розвиток економічних і політичних відносин із близькосхідними країнами, ураховуючи політику великих держав у регіоні, зокрема й Росії.

Ганна ШЕЛЕСТ, провідний науковий співробітник РФ НІСД у м. Одеса

Першою місією українських миротворців на Близькому Сході стала участь у місії ООН у Лівані, де 22 липня 2000 р. третій окремий інженерний батальйон ЗСУ приступив до виконання своїх обов'язків. Основними завданнями батальйону стали: розмінування мінних полів та автомобільних шляхів; будівництво доріг і фортифікаційних систем, нових опорних пунктів. Із серпня миротворчий контингент виконував завдання у складі Коаліційних об'єднаних оперативних сил у Республіці Ірак. Окрема механізована бригада ЗСУ входила до складу багатонаціональної дивізії (Центр – Південь) під загальним керівництвом ЗС Польщі. Український контингент в Іраку був найбільшим за чисельністю (п'ять угруповань), що підтримували мир у 2005 р. в різних куточках світу, та четвертим за чисельністю іноземним угрупованням в Іраку – 1650 осіб.

В Іраку українські військовослужбовці були в складі багатонаціональних миротворчих сил. Кардинальна відмінність цих сил від коаліційних під керівництвом

США полягала в основних принципах діяльності та функціях, які виконували військовослужбовці та цивільний персонал – вони займалися саме миротворчою діяльністю, а не примушенням до миру та військовими операціями проти бойових елементів.

Активне посередництво України створює сприятливі умови для реалізації її зовнішньоекономічних інтересів. Заробляючи позитивний імідж на Близькому Сході та в Африці, завдяки участі в миротворчих операціях, Україна створює фундамент для майбутнього економічного співробітництва. Крім того, присутність України в таких миротворчих операціях активізує та зміцнює співробітництво з арабськими країнами, багатими на енергоресурси.

Алла ЗАХАРЧЕНКО, кандидат політичних наук, провідний науковий співробітник РФ НІСД у м. Одеса

Близький Схід був проголошений одним із головних пріоритетів зовнішньополітичної стратегії адміністрації Б. Обами. В основу близькосхідної стратегії нової адміністрації, оприлюдненої в Каїрі 4 червня 2009 р., було покладено намір «перезавантажити» відносини Сполучених Штатів із мусульманським світом. Проте стратегія Вашингтона виявилася малоефективною. За підсумками 3-х років президентського терміну Б. Обами, Сполученим Штатам не вдалося досягти конкретних успіхів у вирішенні жодної з найбільш гострих проблем регіональної безпеки. Адміністрація Б. Обами не змогла вивести арабсько-ізраїльський мирний процес із глухого кута. Це зумовлено як відсутністю об'єктивних передумов для відновлення переговорів, так і непослідовністю політики нового американського уряду, зокрема, у питанні єврейських поселень на Західному березі р. Йордан. Також не виправдалися зусилля Вашингтона, спрямовані на залучення до мирного процесу Сирії.

Ініціатива адміністрації Б. Обами з нормалізації американсько-іранських відносини та намагання вирішити проблему іранської ядерної програми шляхом переговорів не принесли очікуваних результатів. Тегеран не виявив зацікавленості в налагоджені діалогу з Вашингтоном та продовжує здійснювати в регіоні політику, спрямовану на підрив американських позицій. Безрезультатною виявилася нова стратегія США щодо Афганістану, спрямована на нейтралізацію місцевих збройних угруповань. Після фізичної ліквідації Бен Ладена позиції «Талібану» та «Аль-Каїди» не послабшали і криза американської політики в цій країні стає дедалі очевиднішою. Проблеми у відносинах із Пакистаном є додатковим ускладнюючим елементом для адміністрації Б. Обами.

«Арабські революції» 2011 р. поставили перед Вашингтоном низку нових складних завдань. Головне серед них – налагодження відносин із новими політичними елітами в умовах слабкості демократичних сил, зростання популярності радикальної ісламської ідеології та поширення антиамериканських настроїв в арабських країнах. Неоднозначні наслідки матиме підтримана Сполученими Штатами військова операція в Лівії та вибірковість Вашингтона щодо підтримки опозиційних сил в окремих арабських країнах.

Таким чином, «перезавантаження» у відносинах США з арабсько-мусульманським світом поки що не відбулося. У реалізації своїх завдань на Близькому Сході адміністрація Б. Обами спирається на достатньо традиційний для США набір методів: збільшення воєнної присутності в регіоні (Афганістан), втручання у внутрішні справи мусульманських країн (Лівія, Сирія), проізраїльська заангажованість.

Володимир ДУБОВИК, кандидат політичних наук, директор Центру міжнародних досліджень ОНУ ім. І.І. Мечникова

Можна зробити дуже багато зауважень стосовно американської близькосхідної політики щодо «Арабської весни». У першу чергу, ця подія виявилася для США абсолютно непередбаченою, і це викликає подив, ураховуючи, скільки ресурсів (і фінансових, і людських) витрачає США на Широкий Близький Схід. Вражає, що не було жодних сценаріїв («плану А» чи «плану Б») на випадок, коли раптом не стане Мубарака, Бен Алі. Що в такій ситуації повинні робити США, з якими ідеями виходити на світову й американську громадськість, яку позицію займати? Безперечно, з точки зору позиції США в цьому регіоні, спадок дістався Б. Обамі дуже складний. Але Президент США, незважаючи на свою риторику, продовжив лінію поведінки свого давнього опонента Дж. Буша в цьому регіоні. Нині американська преса переповнена тріумфальними статтями «бушистів», консерваторів, у яких підкреслюється, що Б. Обама йде в руслі зовнішньої політики попередньої адміністрації.

У цілому, з точки зору вікна можливостей, що відкрилося, є підстави і для оптимізму, і для песимізму. При цьому слід зауважити, що як у ЄС, так і США немає особливих важелів, достатніх ресурсів, а також політичної волі для формування нової близькосхідної політики, своєрідного «плану Маршала» для країн Арабського Сходу, з допомогою якого західні країни можуть допомогти арабським країнам спрямувати процеси демократизації та ринкової трансформації в потрібне русло. Проте особисто у мене виникають побоювання, що це вікно можливостей може закритися і процеси підуть в іншому напрямі.

У полоні «Арабської весни»

Жанна ІГОШИНА, старший науковий співробітник Одеського філіалу Національного інституту стратегічних досліджень

Від початку «Арабської весни» сплинуло достатньо часу, аби виокремити її перші наслідки. Reuters 14 жовтня цього року опублікувало невеликий звіт про економічні збитки, завдані подіями на Близькому Сході державам регіону. «Революції в ім'я демократії» коштували арабським державам, за підрахунками Міжнародного валютного фонду, понад 55 млрд. доларів США. Найбільших втрат зазнали Лівія та Сирія (близько 7,7 та 6 млрд. відповідно), що не є дивним, зважаючи на ступінь руйнації Лівійської Джамахірії та сценарій розвитку подій у Сирії. За словами голови виконкому Перехідної національної ради Лівії Махмуда Джибриля, відновлення країни коштуватиме близько 480 млрд. Сума дещо завищена, утім падіння ВВП усього регіону є об'єктивним фактом і спостерігається також у Тунісі, Бахрейні, Ємені, Єгипті. Експерти не прогнозують майбутній економічний розвиток указаних країн з огляду на нестабільність, що зберігається в регіоні. Водночас зростання цін на нафту, спричинене війною в Лівії, дало змогу поліпшити і без того непогані позиції окремим країнам Перської затоки – Саудівській Аравії, ОАЕ та Кувейту. Асиметричність революційного врожаю на Арабському Сході виявилася ознакою доволі передбачуваною, як і загальний напрям розвитку процесів, запущених самоспаленням Мохаммеда Буазізі, який, до речі, посмертно став лауреатом премії імені Андрія Сахарова, заснованої Європейським парламентом. Окрім Буазізі, таку премію отримала активістка єгипетської революції Асмаа Махфуз і троє активістів із Лівії та Сирії за заслуги в розвитку свободи і демократії у свої країнах. Ще одна жінка – активістка «Арабської весни» з Ємену Таваккуль Абдель Салям Карман, яка вивела на вулиці тисячі ємен-ських жінок на антиурядові демонстрації, була нагороджена Нобелівською премією. Захід пам'ятає своїх героїв та смакує стійке передчуття перемоги «Арабської весни», що з'явилося після вбивства Муаммара Каддафі, тим паче, що таке передчуття має свої підстави.

Перемога на останніх парламентських виборах у Тунісі, хоча й ісламістської, але готової до співпраці зі світськими політиками та подальшої демократизації, партії «Ан-Нахда» є доволі показовою та свідчить на користь побудови на Арабському Сході поміркованих ісламістських режимів, створення яких за три роки до початку «Арабської весни» було запропоновано в монографії американської дослідницької корпорації RAND для просування американських проектів на Близькому Сході. При цьому за взірець розбудови оновлених режимів було запропоновано турецьку модель, на підтримку якої вже нині неодноразово висловлювався засновник «Ан-Нахди» Рашид Ганнуші. Аналогічна ситуація може скластися найближчим часом і в Єгипті: на майбутніх парламентських виборах досить імовірною є перемога «Партії свободи і справедливості», створеної «Братами-мусульманами», які також будуть вимушені шукати формулу «ісламської демократії». Єгипетські інтелектуальні кола вже широко розгорнули процес її пошуку з урахуванням позитивних рис турецької моделі. Так, на початку жовтня ц. р. в Американському університеті в Каїрі відбулася одноденна конференція, присвячена «Турецько-єгипетським бесідам стосовно сучасних демократичних та політичних трансформацій». Основна увага учасників конференції була спрямована на порівняльний аналіз політичної ситуації, впливу армії та стан громадянського суспільства в Єгипті й Туреччині. Схожа тематика вивчалася на жовтневому симпозіумі «Драматичні трансформа-

ції в Туреччині та Єгипті: порівняння та уроки», організованому каїрським Центром стратегічних і політичних досліджень «Аль-Аграм» та Інститутом стратегічного мислення (Анкара). Представники обох дослідних центрів відзначили наявність суттєвих відмінностей між Єгиптом і Туреччиною, на які слід звернути увагу в процесі розбудови єгипетської моделі розвитку, а також обговорили складність імплементації турецького досвіду для програми «Партії свободи і справедливості».

І хоча «Брати-мусульмани» заявляли про неможливість копіювання турецької моделі, є думка, що «Партії свободи і справедливості» необхідно буде відштовхуватися від певного базису, для якого халіфатистська платформа «Братів-мусульман» не досить прийнятна в контексті революційних реалій «Арабської весни». Утім, якщо враховувати слова Посла Лівії в США Алі Сулеймана Ауджалі про те, що «Шаріат не суперечить демократії», країнам Заходу навряд варто побоюватися приходу до влади ісламістських сил у Тунісі, Єгипті, Лівії та... Йорданії. Після відставки 17 жовтня ц. р. кабінету Мааруфа аль-Бахіта, новий Прем'єр-міністр Хашимітського Королівства Хасуана, схоже, з метою прискорення політичних та економічних трансформацій у країні, запросив до складу уряду представників «Фронту ісламської дії», що є крилом йорданських «Братів-мусульман». Йорданські ісламісти поки що в роздумах, утім тенденції говорять самі за себе.

До розв'язки наближається й ситуація в Сирії. Невпевнене рішення сирійського президента прийняти план Ліги арабських держав не врятувало країну від арабського остракізму та закликів до Башара Асада відмовитися від посади президента. Король Йорданії Абдалла II першим із арабських лідерів відкрито закликав Асада піти у відставку в інтерв'ю ВВС 14 листопада ц. р. До нього приєднався йорданський «Фронт ісламської дії», представники якого закликали йорданський уряд визнати сирійські опозиційні сили єдиною легітимною владою. До подібних дій вдалися й кувейтські депутати, які не лише наполягали на визнанні Сирійської національної ради як «легітимного представника сирійського народу», а й вимагали розірвання дипломатичних відносин із Дамаском.

Напади прихильників Башара Асада після замороження членства Сирії в Лізі арабських держав (ЛАД) на дипломатичні представництва Саудівської Аравії, Катару, ОАЕ й Туреччини дали привід останній попередити, що Сирія ходить по лезу ножа. Це попередження було підкріплено арабсько-турецьким самітом, що відбувся 16 листопада в столиці Марокко Рабаті паралельно із засіданням міністрів іноземних справ ЛАД щодо сирійської кризи. У результаті проведених заходів Ліга арабських держав висунула перед Асадом ультиматум: у триденний термін припинити кровопролиття та направила чергову делегацію для моніторингу ситуації в Дамаск. Арабсько-турецький саміт завершився закликом до вжиття екстрених заходів з метою захисту громадян Сирії від насильницьких репресій діючого режиму та відхиленням можливості іноземної інтервенції до Сирії.

Арабсько-турецький саміт та засідання міністрів іноземних справ ЛАД продемонстрували зростаючу рішучість як арабських країн Перської затоки, так і Туреччини скинути режим Башара Асада. Цілком можливо, що за такої рішучості арабсько-турецькому альянсові дійсно не потрібна буде допомога західних країн, щоб змусити Асада залишити пост. Так, саудівський принц Туркі аль-Фейсал, колишній голова саудівської розвідки, виступаючи на прес-конференції у Вашингтоні 15 листопада ц. р., заявив, що відставка Асада в тій чи іншій формі є неминучою. Слова саудівського принца повністю відповідають позиції Ради співробітництва арабських держав Перської затоки (РСАДПЗ), яка того ж 15 листопада виступила проти скликання позачергового саміту ЛАД, на проведенні якого наполягала Сирія, вважаючи його даремним витрачанням часу на тлі останніх подій. Таким чином, Башар Асад уже не може розраховувати на підтримку з арабського боку. Більше того, сирійському президентові слід остерігатись не лише арабських лідерів, а й свого дядька – Ріфата Асада. За часів президентства Хафеза Асада його молодший брат Ріфат командував силами внутрішньої безпеки у 1970-х та на початку 1980-х рр. У 1982 р. війська внутрішньої безпеки брали участь у придушенні ісламістського повстання в місті Хама, у ході якого, за підрахунками організації «Міжнародна амністія», загинуло від 10 до 25 тисяч осіб.

У 1983 р. Ріфат Асад здійснив невдалу спробу захопити владу, коли Хафез Асад мав проблеми із серцем. Після цього він був змушений виїхати за кордон. Мабуть, згадавши про старі амбіції, 13 листопада ц. р. Ріфат Асад очолив новий опозиційних рух у вигнанні. В інтерв'ю AFP і Le Monde він звернувся до арабських і світових держав із закликом розпочати переговори щодо відсторонення племінника від влади. На думку Ріфата Асада, вдалим рішенням сирійської кризи може стати усунення Башара Асада з президентської посади за умов гарантії його безпеки та передача влади тому, хто буде здатний взяти під контроль його оточення. Такою людиною, на думку Ріфата, має бути член родини Асад, який має достатньо коштів. Цілком зрозуміло, кого саме він має на увазі. Водночас наявність родинних зв'язків із діючим президентом Сирії, а також розкішне життя у вигнанні можуть відвернути від Ріфата Асада можливих прихильників, особливо враховуючи неоднорідність сирійських опозиційних сил.

Утім, на цьому етапі для сирійської опозиції головним є питання залучення на свій бік Китаю та Росії, свідченням чого є візит представників «Сирійської національної ради» до Москви. Слід зауважити, що погляди на механізм урегулювання сирійської кризи у сторін розійшлися: на умовляння приєднатися до країн, що вимагають відставки Башара Асада, сирійські опозиціонери отримали від Москви пораду активізувати діалог із діючим режимом. За даними ІТАР-ТАРС, Міністр закордонних справ Російської Федерації Сергій Лавров висловився за мирне врегулювання кризи в Сирії та необхідність переговорів між сторонами в штаб-квартирі Ліги арабських держав у Каїрі. Занепокоєння Москви спричиняє також імовірність початку громадянської війни в Сирії у зв'язку з нападами так званої «Вільної сирійської армії», що закликає до повалення режиму Башара Асада на лівійський взірець.

За проведення переговорів виступає й Китай. Разом з тим, у заяві офіційного представника МЗС КНР Лю Вейміня від 17 листопада ц. р. ліванська газета The Daily Star уловила натяк на ймовірність приєднання Китаю у майбутньому до резолюції ООН у разі, якщо такі заходи «сприятимуть вирішенню напруженої ситуації в Сирії та досягненню консенсусу шляхом політичного діалогу».

Проте, Німеччина, Велика Британія та Франція не надто на це розраховують, а тому вже підготували нову резолюцію щодо Сирії для Комітету з прав людини при Генеральній асамблеї ООН, голосування по якій очікується 22 листопада ц. р. При цьому співавторами резолюції погодилися виступити Йорданія, Марокко, Катар і Саудівська Аравія. Марк Лайл Грант, постійний представник Великої Британії в ООН, упевнений, що й інші арабські держави підтримують нову резолюцію, адже її проект є результатом плідних консультацій із країнами-членами Ліги арабських держав і доповнює зусилля панарабської організації з урегулювання сирійської кризи.

Заслуговують на увагу й чутки про можливу зустріч дипломатів США, Франції, Великої Британії, Німеччини, Туреччини, Саудівської Аравії, Катару, Кувейту, Єгипту та Йорданії, проведення якої готується в Парижі з метою координації дій на випадок відмови Башара Асада від арабського плану з урегулювання кризи в Сирії. Головною темою зустрічі має бути створення Туреччиною та Йорданією двох зон безпеки для захисту сирійського населення за підтримки західних і арабських держав. Зони безпеки планується створити в північній та південній частинах Сирії. На думку деяких дипломатів, діючий сирійський режим здогадується про цей план і тому нещодавно було встановлено міни вздовж кордону з Йорданією.

Наскільки ці чутки є правдивими, покаже час, а поки що залишається очікувати майбутнього розвитку ситуації як навколо Сирії, так і в інших арабських країнах, особливо Єгипті, Кувейті, Йорданії, Ємені, де зберігається нестабільна ситуація. Важко сказати, чим закінчиться протистояння ісламістських сил і єгипетських військових у перегонах за політичний вплив напередодні парламентських виборів, так само важко спрогнозувати подальший хід подій у Кувейті, Йорданії, де знову розпочались акції протесту та демонстрації, або в Ємені, охопленому ісламістськими нападами та боротьбою за крісло Алі Абдалли Салеха.

Наразі зрозумілим є одне: «Арабська весна» започаткувала незворотні трансформаційні процеси, які з різною інтенсивністю змінюватимуть обстановку як усередині арабських країн, так і на регіональному й глобальному рівнях.

Сирійський політичний пасьянс

Соломія ЗІНЬКО, аспірант Львівського національного університету ім. І. Франка

Визначальною особливістю «Арабської весни» стало поступове виникнення вакууму регіонального лідерства. Революційні події ослабили позиції визнаних ключових гравців близькосхідного регіону – Ірану, Туреччини, Єгипту та Саудівської Аравії. Водночас на провідну роль доволі наполегливо претендує Катар, який не тільки активно долучився до повалення режиму М. Каддафі в Лівії, а й виступив ініціатором призупинення членства Сирії в ЛАД.

Спостерігається певна координація дій між основними зацікавленими сторонами у зміні правлячого режиму Б. Асада, зокрема, Катаром, Туреччиною та «Братами-мусульманами». Катар прагматично розглядає нові ісламістські режими як невід'ємну складову нової архітектури міжнародних відносин у регіоні. Слід також відзначити історичні зв'язки «Братів-мусульман» у Катарі, які беруть початок у 1960-1970-их рр., коли багато іхванів емігрували з Єгипту. На сучасному етапі взаємовідносини Катару зі спільнотами «Братів-мусульман» у Єгипті, Сирії й Лівії інтенсифікуються. Незаперечною є також підтримка Катаром можливої інвазії Туреччини в Сирію, лунають припущення про катарське часткове фінансування турецьких військових операцій.

Проте слід зазначити, що зовнішньополітична діяльність Катару активізувалася задовго до подій «Арабської весни». Протягом багатьох років країна надавала допомогу рухам ХАМАС і «Хезболла», а також цілеспрямовано розвивала відносини з Іраном, залишаючись важливим партнером США на Близькому Сході та зберігаючи конструктивні відносини з Ізраїлем, які дещо охололи після військових подій у Газі у 2008 р. Із середини 2000-х рр. Катар планомірно здійснював значні інвестиції в сирійську економіку. Країна значною мірою сприяла реабілітації іміджу Сирії в період ізоляції останньої через звинувачення в причетності до вбивства колишнього Прем'єр-міністра Лівану Р. Харірі. На думку експертів, саме завдяки лобіюванню Катару Франція відновила відносини з Дамаском. Завдяки цьому президент Асад був запрошений на парад, приурочений до взяття Бастилії у 2008 р[1].

Навзаєм Сирія підтримала підписання мирової угоди в Досі у травні 2008 р., яка поклала кінець півторарічній кризі в Лівані. Приязні відносини з Сирією одночасно допомагали і катарському зближенню з Іраном. Проте згодом ця стратегія вступила в конфлікт із курсом Саудівської Аравії на послаблення позиції Ірану в арабському світі.

На початковому етапі революційних виступів у Сирії Катар підтримав Асада, заявивши про зовнішню інспірацію подій у країні. Фактичне мовчання телеканалу «Аль-Джазіра» щодо сирійської революції було перерване виступом єгипетського шейха аль-Кардаві, який у прямому ефірі звинуватив сирійський режим у брутальному придушенні повстання. У відповідь сирійська владна верхівка озвучила погрозу конфіскувати катарські інвестиції[2]. Катар став першою арабською країною, яка відкликала свого посла з Дамаска, а висвітлення «Аль-Джазірою» сирійських подій у подальшому здійснювалося без купюр. Таким чином, Сирія втратила одного з найвпливовіших дипломатичних союзників у регіоні.

На думку міжнародного експерта К. Садера, дистанціювання Катару від Сирії було добре продуманим кроком, оскільки режим Асада втратив свої впливи[3], зокрема на перебіг арабсько-ізраїльського конфлікту. Катар знайшов спосіб уникнути посередництва Сирії та напряму здійснювати підтримку ХАМАС. Стосунки між двома державами ще більше ускладнилися після нападу на катарське посольство в Дамаску.

Думки експертів щодо причин настільки активного залучення Катару до сирійських подій різноманітні. Із міжконфесійної точки зору його можна потрактувати як сунітський наступ на алавітів, аналогічно до військової операції Саудівської Аравії щодо бахрейнських шиїтів. Падіння алавітського режиму на руку й Саудівській Аравії. Іншою причиною, на думку окремих оглядачів, може бути бажання еміра Катару шейха аль-Тані перешкодити планам будівництва «Ісламського потоку», а також монополізувати ринок постачання близькосхідного газу. І, нарешті, не слід забувати про геополітичні амбіції Катару, підсилені фактично необмеженими фінансовими ресурсами, дієздатною армією та ефективною медіа-присутністю завдяки «Аль-Джазірі». Після отримання безсумнівної перемоги в Лівії країна прагне закріпити зовнішньополітичний успіх, провівши вдруге за короткий проміжок часу вигідне їй рішення через Лігу арабських держав. Одним із далекосяжних завдань може стати й ослаблення Ірану через повалення його стратегічного союзника.

Події в Сирії завдали значного удару по пропагандистській риториці Ірану, який роз-

глядав «Арабську весну» як прояв ісламського відродження в регіоні. Тривалий час іранська релігійна і політична верхівка, а також державні медіа жодним чином не коментували події в Сирії. З часом було зроблено заяву про те, що ситуація в цій країні є цілком відмінною від революцій в інших близькосхідних державах і виключно інспірована США та Ізраїлем. Імовірна й акція помсти, зокрема, «Хезболли», у випадку військової операції Заходу в цій країні.

Стратегічна важливість Сирії для Ірану є незаперечною, оскільки саме через неї здійснюється логістичне забезпечення «Хезболли» та бази Корпусу вартових ісламської революції в Лівані. Улітку 2011 р. до початку ескалації насильства в Сирії аятола Хаменеї погодився з виділенням Сирії майже 6 млрд. дол., що в півтора рази більше доходів від експорту сирійської нафти до країн ЄС.

Однак останні місяці свідчать про те, що Іран зайняв вичікувальну позицію. Голова Вищої ради з прав людини в Ірані Д. Ларіджані висловив упевненість, що країна знайде спільну мову навіть із «Братами-мусульманами», якщо вони прийдуть до влади[4].

Іран цілком прагматично вважає, що слабкий режим Б. Асада більше не становить цінності як регіональний союзник. Виникають навіть побоювання стосовно того, як вплине активна підтримка існуючого режиму на майбутні відносини з новою владою Сирії. Натомість Іран може підсилити відносини з «Хезболлою» або іншим військовим шиїтським угрупованням, компенсуючи втрату інституціалізованого союзника мобільністю та масштабованістю недержавних акторів.

Протягом тривалого часу США та європейські держави з неприязню спостерігали за активним втручанням режиму Б. Асада в справи Лівану, підтримкою ним ХАМАС та сприянням радикалізації сунітів в Іраку. Існують свідчення того, що США здійснювали підтримку сирійської опозиції з 2005 р.[5] і відіграли визначну роль у мобілізації руху протесту у 2011 році. Офіційна позиція Заходу щодо Сирії виглядає рішучою, але декларативною. США, ураховуючи непопулярність перманентної військової активності всередині країни, бояться падіння рейтингу президента Обами у передвиборчий період. Держсекретар США Х. Клінтон заявила у червні про відновлення зв'язків із єгипетськими «Братами-мусульманами». Таким чином, ніщо не стоїть на заваді укріпленню відносин і з сирійськими іхванами.

Джерела в НАТО заперечують будь-яку доцільність операції в Сирії. Європейські уряди усвідомлюють значні фінансові витрати військової операції, що в умовах сучасної фінансової та економічної ситуації в ЄС є серйозним стримуючим чинником. Проте немає жодних перепон для підтримки державами Заходу катарських чи турецьких ініціатив із повалення сирійського режиму, а також прихованої підтримки ісламістських сил на кшталт «Братів-мусульман».

Франція, що зайняла найбільш войовничу позицію з усіх європейських країн, висловилася за створення «гуманітарного коридору» для полегшення становища цивільного населення. Незважаючи на передчасність і недостатню реалістичність такої перспективи, Міністр закордонних справ Франції А. Жюпе передав її на розгляд ЛАД, оскільки залучення цієї організації, можливо, надало б зазначеній ідеї більше легітимності[6]. Згідно з даними турецького видання «Міллієт», Франція здійснює військові навчання бійців «Вільної сирійської армії» в Туреччині та Лівані[7]. Цікавою в цьому контексті є також зустріч колишнього Прем'єра Лівану С. Харірі та Президента Франції Н. Саркозі у Парижі. Як відомо, обоє є знаними противниками режиму Б. Асада.

У той час, як Китай, попри накладення ним вето на резолюцію РБ ООН щодо сирійського питання, відчутно пом'якшив свою позицію після рішення ЛАД, Росія демонструє послідовну і жорстку лінію поведінки щодо захисту інтересів свого важливого торговельного та військово-стратегічного партнера на Близькому Сході. Цікавим зовнішньополітичним жестом став нещодавній візит патріарха Кирила до Сирії, який розцінювався багатьма оглядачами як крок на захист сирійських християн, інтереси яких традиційно забезпечувалися Францією.

Перспективним зовнішньополітичним ходом стала також організація Росією саміту БРІК, що представляє не тільки активних противників резолюції РБ ООН стосовно Сирії (Росія, Китай), а й держави, які утрималися при голосуванні (Бразилія, Індія, Південна Африка). Під час цього заходу пролунав заклик про початок переговорів з опозицією та неприпустимість іноземного втручання без санкції ООН. Демонстративним жестом з боку Росії стало скерування в сирійські води військових кораблів, що можна розцінювати як спробу «подати потрібний сигнал» Заходу та наголосити на принциповості своєї позиції. Видається очевидним, що Росія прагне застосувати увесь доступний дипломатичний потенціал, не обмежуючись «м'якою» силою.

Ще один регіональний актор – Ізраїль вважає за краще мати справу з режимом Б. Асада, ніж з ісламістами, які ймовірно прийдуть йому на зміну.

Значна кількість експертів відзначає видимі ознаки ісламізації Сирії впродовж останніх місяців. Зокрема, не залишилася непоміченою поява сітілайтів із закликами до носіння хиджабу в Дамаску, припинення продажу алкоголю в багатьох ресторанах та імплементації практики масових демонстрацій після п'ятничної молитви. Не викликає сумніву, що сирійські «Брати-мусульмани» прагнуть використати ситуацію в країні з військово-стратегічною та політичною метою. Зокрема, четверо членів організації зуміли отримати місця в Сирійській національній раді, а ще шестеро представників ради

є вираженими ісламістами.

На початку листопада духовний лідер «Братів-мусульман» шейх Ю. Кардаві зустрівся з лідером Сирійської національної ради Б. Галіюном. Окрім того, шейхом видана фетва щодо «єретичного» режиму Асада.

Вплив «Братів-мусульман» на ситуацію в Сирії остаточно підтвердився після заяви наставника організації М. аш-Шуфка, який водночас є впливовою фігурою в Сирійській національній раді, щодо «готовності закликати на допомогу Туреччину для захисту місцевого населення». Водночас інший очільник «Братів-мусульман» Ф. Тайфур згодом фактично спростував цю заяву, пояснивши, що йшлося про ймовірний сценарій у разі невиконання сирійським режимом резолюції ЛАД[8]. Перспектива військової інтервенції, ініційована іхванами, не знайшла підтримки і в Туреччині. Міністр закордонних справ Туреччини А. Давутоглу заявив про необхідність відповідної резолюції ООН для здійснення будь-якої військової операції на території Сирії.

Прихід ісламістів до влади може вплинути на зовнішньополітичні пріоритети Сирії через імовірне охолодження відносин з «Хезболлою» як результат міжконфесійних суперечностей. Туманною також виглядає перспектива нейтральних відносин з Ізраїлем. Опозиційність до режиму Б. Асада продемонстрував також ХАМАС, який історично був до нього досить лояльним.

Після низки обговорень у верхах Туреччина не надто схильна до створення гуманітарної буферної зони на сирійській території. Водночас країна логістично та організаційно підтримує «Сирійську вільну армію», співпрацюючи у цьому напрямі з Францією[9]. Градус протистояння зростає у зв'язку з повідомленням іранського телеканалу «Прес ТіВі» про розміщення Сирією тактичних балістичних ракет на кордоні з Туреччиною та Іраком[10].

Однією з причин активності Туреччини в сирійських подіях можна вважати побоюваннями стосовно можливого об'єднання зусиль сирійських і турецьких курдів, що може значно загострити внутрішньополітичну ситуацію в країні. Завдяки поваленню режиму Асада Туреччина геополітично може послабити свого давнього суперника – Іран. Значна перевага Туреччини – вишколена армія, яка є другою за чисельністю серед країн-членів НАТО. З іншого боку, не виключено, що, у разі відчутного втручання Туреччини, у Сирії можливе поновлення інспірованих Іраном та нею самою атак іракських курдів. Політична еліта Дамаска чітко усвідомлює, що ЛАД, яка побоюється поширення революційних подій на держави-члени організації, не здійснить військових заходів проти Сирії, у той час як Анкара становить серйозну загрозу[11].

Водночас Туреччина є найбільшим торговельним партнером Дамаска, зокрема, інвестиції турецьких компаній в економіку цієї країни становлять 1 млрд. дол. у 2010 році. Тому цілком можливо, що протистояння обох країн не перейде у фазу турецького військового втручання, обмеживши організаційною й фінансовою підтримкою сирійської опозиції.

Незважаючи на неприховане бажання повалення режиму Б. Асада, більшість арабських держав Затоки не в захваті від ідеї ймовірного зростання впливу Туреччини, прагнення якої не надто відрізняються від амбіцій Ірану.

Ліга арабських держав 27 листопада ц. р. прийняла рішення ввести низку економічних санкцій проти Сирії, зокрема, заморозити банківські рахунки сирійських чиновників та припинити фінансові операції з Центральним банком цієї країни, заборонено в'їзд на територію ЛАД окремих офіційних осіб Сирії. Санкції підтримали 19 із 22 країн-членів, за винятком країн з переважно шиїтським населенням, що може мати наслідки для міжарабських відносин у середньотерміновій перспективі. Економічну доцільність санкцій піддали сумніву Ірак і Ліван, серйозні побоювання щодо транзиту імпортованих Йорданією товарів висловив Міністр закордонних справ країни Н. Юдех[12]. Цілком імовірно, що вони відмовляться реалізовувати узгоджені заходи на практиці.

Уведені санкції стануть серйозним ударом для сирійської економіки, оскільки посилюють санкції, запроваджені Заходом. Половина експорту та чверть імпорту Сирії залежить від її арабських сусідів. Два найбільш вагомих у валютному відношенні сектори економіки – туризм і нафтовидобування зазнали значного скорочення. У листі до ЛАД від 26 листопада ц. р. сирійський Міністр закордонних справ В. аль-Муалем звинуватив організацію в інтернаціоналізації конфлікту[13]. За даними телеканалу «Аль-Джазіра», саме принципова і безкомпромісна позиція Росії та Ірану спричинила досить жорстке і швидке рішення ЛАД щодо накладення санкцій[14]. Заслуговує на увагу той факт, що аналогічні санкції не були використані стосовно Бахрейну та Ємену, події в яких також призвели до численних жертв.

Окрім неприхованої боротьби за лідерство у близькосхідному регіоні, сирійська криза матиме вирішальне значення для перерозподілу сунітської та шиїтської сфер впливу. Порушення хиткого міжконфесійного балансу може призвести не тільки до громадянської війни в Сирії, а й до активнішого виходу на авансцену релігійно-політичних акторів із різним ступенем інституціалізації.

---

[1] *http://www.yalibnan.com/2011/07/22/in-syria-qatar-rift-a-shrewdly-calculated-divorce/*

[2] *http://syrie.blog.lemonde.fr/2011/05/14/bachar-al-assad-menace-de-confisquer-les-investissements-du-qatar-en-syrie/*

[3] *http://www.yalibnan.com/2011/07/22/in-syria-qatar-rift-a-shrewdly-calculated-divorce/*

[4] *http://iran.ru/rus/news_iran.php?act=news_by_id&news_id=76792*

[5] *http://www.presstv.ir/detail/212235.html*

[6] *http://www.inosmi.ru/asia/20111125/178456392.html*

[7] *http://www.presstv.ir/detail/212224.html*

[8] *http://english.alarabiya.net/articles/2011/11/27/179481.html*

[9] *http://www.voanews.com/english/news/middle-east/Turkey-France-Find-Common-Ground-on-Syria-134136973.html*

[10] *http://www.presstv.ir/detail/212313.html*

[11] *http://inosmi.ru/asia/20111124/178325666.html*

[12] *http://www.aljazeera.com/news/middleeast/2011/11/201111127143750187116.html*

[13] *http://www.yalibnan.com/2011/11/27/arab-league-approves-sanctions-against-syria/*

[14] *http://globalspin.blogs.time.com/2011/11/16/the-syria-game-of-thrones-turkey-vs-iran-vs-the-saudis-in-battle-to-shape-a-rebellions-outcome/#ixzz1eqbjzSJ7*

Сирія: тунель без світла в кінці

Максим СУБХ,
Перший секретар МЗС України, аспірант Дипломатичної академії України при МЗС

Хто вірить у магію чисел, може знайти багато свідчень того, що цифра 11 у 2011 р. мала на диво сакральну, якщо не сказати доленосну, силу. Саме 11 лютого у відставку пішов колишній Президент Єгипту Х. Мубарак; 11 березня світ дізнався про жахливе цунамі в Японії, що спричинило аварію на АЕС «Фукусіма-1»; а 11 квітня запам'яталося кінцем тривалої боротьби за президентське крісло у Кот-д'Івуарі між колишнім лідером цієї країни Л. Гбагбо та новим демократично обраним президентом А. Уатарою. Того ж дня у Мінську внаслідок терористичного акта в міському метрополітені загинуло 15 осіб, постраждало – понад 200. Цей список можна продовжувати й далі. Разом з тим, чи не найбільш відомою сумнозвісною «одинадцяткою» в сучасній історії є, звичайно, теракт у США у вересні 2001р.

Мало хто звернув увагу, що рівно за 36 років до трагедії 9/11, а саме, 11 вересня 1965 р. у Сирії народився діючий президент цієї країни Башар Асад, який, починаючи з середини березня ц. р., став об'єктом нечуваної в сирійській історії антипрезидентської кампанії.

Ще у 2010 р. практично ніхто не міг передбачити, що у таких мілітаризованих країнах, як, наприклад, Єгипет та Сирія, де донедавна де-факто діяли норми та закони надзвичайного стану, може відбутися те, що нині прийнято називати «Арабською весною». Та чи варто дивуватися, що Сирія стала черговою зупинкою на шляху так званого потягу арабського очищення? Звичайно, ні. Навпаки, постає запитання, яким чином Сирії вдалося втриматися у той час, як у Тунісі та Єгипті революції вже відбулись, а у Лівії та Ємені протестні акції набрали незворотного характеру. Усе частіше (хоча й зі значним запізненням) лунають припущення, що якби Б. Асад на ранній стадії «Арабської весни» відчув імовірність поширення полум'я революції на терени своєї країни, він неодмінно одноосібно очолив би демократичний рух, закликаючи свій народ до змін та реформ, аналогічних північноафриканським. Цього не сталося. Більше того, ніхто, крім Б. Асада, не міг у перші дні сирійських бунтів вгамувати завзятих молодиків, які, наслідуючи телевізійний приклад своїх туніських або єгипетських братів та сестер, почали на стінах провінційного містечка Дара висувати подібні вимоги.

На початку березня ц. р., коли стало відомо про перші поодинокі заворушення на півдні Сирії, що призвели до загибелі кількох підлітків від рук місцевої поліції та представників спецслужб, низка арабських лідерів у неформальному режимі, пам'ятаючи про сумний фінал інших арабських правителів, закликала Б. Асада негайно відвідати неспокійний регіон та особисто висловити співчуття сім'ям загиблих і покарати винних. Цього, на жаль, також зроблено не було. Чому «на жаль»? По-перше, це відповідало б загальноприйнятим традиціям мусульманського суспільства, для якого віддати данину пам'яті померлій людині-шахіду є священним обов'язком.

По-друге, ураховуючи тодішній політичний авторитет самого Б. Асада та впливовість його політичного режиму, це стало б запорукою того, що «революційна іскра» згасла б на деякий час. Найбільш неприємним фактом для усвідомлення є не стільки аналіз «втрачених можливостей» (або, як самі араби називають, «оплакування руїн»), скільки щоденні повідомлення представників сирійських опозиційних осередків та світових ЗМІ про чергові жертви серед місцевого населення, кількість яких, за даними ООН, уже перевищила 3500 осіб.

Із кожним днем сирійської революції стає очевидним, що ситуація в країні майже повністю вийшла з-під контролю центральної влади і перейшла в поле інформаційної війни. Тотальний контроль за діяльністю друкованих ЗМІ, радіо й телебачення, який понад півстоліття діє в Сирії, наразі доводить свою безпорадність, якщо на його шляху постають такі медіа-гіганти, як «Аль-Джазіра», «Аль-Арабія» або «Бі Бі Сі».

На сьогодні Сирія не має шансів виграти або, принаймні, звести вничию поєдинок із західними та прозахідно налаштованими арабомов-

ними ЗМІ, незважаючи на цілодобові заяви центрального сирійського телеканалу про неприпустимість іноземного втручання, відкриту війну проти терористів та озброєних банд, які щоденно нападають на військових, представників спецслужб і цивільних людей, виконуючи вказівки США та їх союзників, мета яких – розвалити Сирію та перетворити її на другий Афганістан (див. інтерв'ю Б. Асада британському часопису «Дейлі Телеграф» від 30.10.2011). Єдиний шанс вистояти в інформаційному протистоянні – виконати всі без винятку вимоги Ліги арабських держав (ЛАД), зокрема, у частині забезпечення вільного та безперешкодного допуску іноземних журналістів до місця подій для об'єктивного (або, принаймні, альтернативного) висвітлення реального стану справ усередині країни. Прикро, що досі це питання не знайшло своєї практичної реалізації, окрім організованих посольствами Сирії за кордоном медіа-турів, покликаних централізовано продемонструвати іноземним журналістам контрольованість ситуації в Сирії та «заможність» і ворожість інформації, поширюваної авторитетними світовими ЗМІ. Неважко уявити, яку ціну заплатить сирійська верхівка, запровадивши інформаційну блокаду.

Розрахунки сирійського керівництва, зокрема військового, переважна більшість якого складається з генералів ще «брежнєвської» епохи, на жаль, досі не змогла до кінця збагнути, що нинішня Росія – це не СРСР і стояти горою за друзів, нехай навіть і колишніх стратегічних союзників, нині ніхто не буде, якщо за дружбою не простежуватиметься чіткий зиск. Після ветування Москвою та Пекіном у Раді Безпеки ООН у жовтні ц. р. резолюції щодо Сирії попит на російські та китайські прапори в цій арабській країні став просто шаленим. Жодна акція на підтримку нинішньої влади вже не обходиться без російського стяга в кадрі або китайського червоного прапора поруч із транспарантами «Дякуємо тобі, Росіє!», «Вдячні тобі, Китаю!», «Ні – зовнішньому втручанню!» Але це лише один бік медалі. З іншого – усе частіше можна побачити, як ці ж прапори стають об'єктом наруги: їх спалюють, їх топчуть брудним взуттям. Здається, право вето все частіше перетворює країну, яка його застосовує, на заручницю свого ж рішення. Це переконує в тому, що застосування права вето для вирішення внутрішньодержавних конфліктів є хибною практикою.

Аби зрозуміти, якими можуть бути наслідки для Росії та Китаю з огляду на досвід лівійської кампанії, варто проаналізувати здобутки такої антинатовської політики на тому ж лівійському прикладі. Хоча треба зробити одне зауваження: усі пам'ятають, що Москва та Пекін утрималися під час голосування в РБ по резолюції 1973/2011 щодо Лівії, тоді як решта постійних членів Ради Безпеки проголосували «за». Аналітики розмірковували, чи можна прирівнювати позицію Росії до китайського «утримання»? А чи була позиція Росії, скажімо, тотожною до позиції Німеччини, яка також утрималась щодо запровадження зони, забороненої для польотів над Лівією. Очевидно, це не так. Утримавшись, Росія подала своєрідний сигнал світовій спільноті, що вимоги, прописані в резолюції 1973, не такі вже й погані та можуть теоретично зіграти на користь Москві після закінчення громадянської війни в Лівії. З іншого боку, в Росії, очевидно, вирішили, що після введення резолюції ООН щодо забороненої для польотів зони відбудеться повторення ситуації в Іраку 1991-2003 рр., що було на користь РФ. Тоді в Іраку Саддам Хусейн без проблем утримував владу, не постачаючи нафту.

Водночас, Німеччина, яку прийнято вважати поборником ідей євроатлантизму та стороною, що наголошує на важливості закріплення й удосконалення механізмів колективної оборони, також утрималась щодо підтримки створення над Лівією зони, забороненої для польотів, санкціонування будь-яких заходів, спрямованих на захист цивільного населення, блокування рахунків вищого лівійського керівництва тощо. Проте, така позиція Німеччини стала значною мірою несподіванкою, що тлумачилась багатьма німецькими та російськими аналітиками як ознака розколу в лавах НАТО. Хоча не варто й перебільшувати значимість німецької позиції, оскільки під час операції «Одіссея. Світанок» Берлін усе ж таки надавав свої авіабази для здійснення бойових вильотів на Тріполі літакам Північноатлантичного альянсу.

Неабияк дивують популістські заклики представників тієї частини сирійської опозиції, яка перебуває за межами своєї держави, до запровадження над Сирією зони, забороненої для польотів. Абсурдність такого підходу полягає, на наш погляд, хоча б у тому, що немає жодних доказів застосування сирійською владою авіації для придушення народних повстань, окрім єдиного повідомлення з посиланням на свідків, які начебто стверджують, що у червні ц. р. в містечку Маарат-аль-Нуман за допомогою гелікоптерів (не літаків!) було розігнано чергову акцію протесту, десятки людей убито та поранено. Нагадаємо, що включення до резолюції 1973 р. пункту про створення зони, забороненої для польотів над Лівією, стало результатом відвертого застосування каддафістами бойових літаків і винищувачів для придушення осередків народної непокори у Адждабії, Бенгазі, Брезі та ін.

Неоднозначним також видається аналіз ставлення Росії до подій у Сирії з позиції «за» і «проти». Скажімо, Китай, що утримався під час голосування по резолюції 1973 щодо Лівії та ветував резолюцію

відносно Сирії, незважаючи на негативний політичний резонанс у коридорах Білого дому та кулуарах провідних європейських інституцій, продовжує успішно розбудовувати ділові відносини з новою лівійською владою, яка просто не має альтернативи китайській продукції, її дешевій робочій силі та кваліфікованим кадрам. Натомість Москва, що голосує в унісон із Пекіном, схоже, втрачає зв'язок із реальністю, вважаючи, що наслідки для цих двох країн будуть близькими, якщо не однаковими. Подібні прорахунки певною мірою можна списати на так звані розбіжності точок зору Д. Медведєва та В. Путіна (у т. ч. відносно обсягів фінансування російської армії для виконання військових операцій за межами РФ).

Важко пояснити й пасивність Росії щодо режиму Б. Асада, який на весь світ вітає позицію Москви, закликає її не зраджувати вірному союзникові на Близькому Сході та протистояти агресії євроатлантичного імперіалізму й сіонізму. Достатньо лише згадати, що отримали американці від уряду Х. Карзая в Афганістані в обмін на забезпечення його особистого захисту від посягань талібів, який гарантував йому перебування на президентській посаді вже цілих 7 років. Росія, використовуючи свій нинішній авторитет у Сирії, має вести з Б. Асадом абсолютно інший діалог, який чітко окреслював би ті переваги, що правлячий сирійський режим готовий надати Москві для відновлення миру й стабільності в Сирії. Це може бути й посилення військової присутності російського флоту в пункті матеріально-технічного забезпечення ВМФ РФ у м. Тартус, направлення військових фахівців і спеціалістів з питань контролю за кордонами для запобігання нелегальному постачанню зброї сирійським повстанцям, підтримка режиму Б. Асада в інформаційній сфері шляхом розповсюдження в російських ЗМІ реальної картини того, що відбувається, тощо. Подібні кроки забезпечили б прозорість позиції Сирії та підтвердили б її готовність до співробітництва з міжнародною спільнотою, але шляхом переговорів і взаємних поступок, а не за допомогою санкцій і погроз.

Головне запитання, на яке поки що ніхто не готовий дати відповідь, – скільки ще триватиме троцькістський стан «ні війни, ні миру» в Сирії? Подібна невизначеність ситуації та розбіжності в прогнозах щодо можливих сценаріїв розвитку подій бентежать не лише великі світові держави, а й сусідів Сирії: Туреччину та Ірак (курдське питання), Ліван (подальша доля Хезболла), Йорданію (нелегальна міграція, контрабанда та можливий експорт революції) та, безумовно, Ізраїль, із яким Сирія перебуває в стані війни з 1967 року. Аналіз заяв ізраїльського керівництва доводить, що єврейська держава ще до кінця не розібралась, чого більше в «Арабській весні» – позитиву чи негативу. Якщо раніше Тель-Авів мав кількох непримиренних ворогів в особі Ірану, Сирії та рухів Хамас і Хезболла, то нині ситуація розвивається за сценарієм, що може збільшити номінальну кількість недругів у рази (ідеться, насамперед, про сценарій розвалу сусідніх країн на окремі держави за етно-конфесійним принципом). Начальник Генштабу ЗС Ізраїлю Б. Ганц зізнався в одному з інтерв'ю, що черговий п'ятирічний стратегічний план базується на сценарії війни Ізраїлю на декількох фронтах та напрямках. Навіть ізраїльські дипломати, наділені дипломатичним імунітетом та надзвичайними засобами особистої охорони, не можуть більше жити та працювати спокійно в таких країнах, як: Єгипет і Йорданія, де не так давно було атаковано дипмісії єврейської держави у Каїрі й Аммані.

Чи можна однозначно сказати, що революція в Єгипті стала доброю новиною для ізраїльтян? Очевидно, ні. На нашу думку, Тель-Авів ще довго пам'ятатиме, що Вашингтон не врятував Х. Мубарака від заколоту тоді, коли це ще можна було зробити. У контексті подальших відносин між Дамаском і Тель-Авівом, не виключено, що Б. Асад час від часу ініціюватиме різного роду провокації на сирійсько-ізраїльському кордоні, аби відвернути увагу свого народу від внутрішньодержавної боротьби. Поширеною є думка, що повторення лівійського сценарію в Сирії неможливе через низку причин і обставин. Натомість, очевидним є одне – Тель-Авів має принципові заперечення щодо західного військового втручання у справи Сирії, оскільки подібний сценарій у геометричній прогресії збільшуватиме ризики національної безпеки самого Ізраїлю. Водночас, необхідно зазначити, що на тлі войовничої зовнішньої політики Ірану, ізраїльська позиція щодо спірних регіональних питань і конфліктів виглядає в очах деяких арабських країн (держав-членів Ради співробітництва арабських держав Перської затоки) більш логічною та поміркованою. Інформація, яка останнім часом поширюється деякими джерелами в Інтернеті, говорить про те, що після так званих

квіткових революцій у Тунісі та Єгипті неймовірно збільшилась кількість звернень та електронних листів, які надсилають громадяни цих країн до МЗС та розвідувальних служб Ізраїлю (насамперед, Моссаду), пропонуючи свої послуги як агентів та інформаторів. Цей факт свідчить не лише про бажання заробити гроші за рахунок торгівлі інтересами своєї держави, а й слугує доказом того, що все більше арабської молоді вважає Ізраїль демократичною, прогресивною державою, яка поділяє європейські цінності.

Складність сирійського ребусу полягає ще й у тім, що для швидкого вирішення ситуації на користь антибашарівських сил необхідна наявність декількох факторів, яких ми досі не спостерігаємо. Насамперед, ідеться про розрізненість у лавах опозиції; відсутність ефективного міжнародного механізму впливу на правлячий режим за умови подальшого вето-вання резолюцій РБ ООН з боку деяких його постійних членів; відсутність єдиної та зрозумілої для всіх прошарків сирійського суспільства реакції на революційні події в країні; нерозуміння всіма учасниками протистояння подальшої долі Сирії як єдиної держави на фоні війни, що триває де-юре з Ізраїлем, агресивно налаштованої Туреччини та неспокійного Іраку.

Серед найбільш імовірних сценаріїв подальшого розвитку подій у Сирії на серйозну увагу, з нашої точки зору, заслуговують такі:

– зміна режиму як результат багаторічного протистояння (від 2 до 5 років). Сценарій, за яким подібний варіант є можливим, цілком збігається з вимогами ЛАД до Сирії: виведення військ із міст та селищ, звільнення політв'язнів, діалог з опозицією, допуск іноземних спостерігачів та журналістів до місця подій та ін. Задовольнивши ці вимоги, сирійський уряд робитиме спроби затягнути конфлікт у часі;

– варіант «політичного вакууму» імовірний у разі добровільного відходу Б. Асада від влади або його фізичного усунення. Останнім часом у пресі все більше з'являється повідомлень про те, що низка арабських лідерів запропонувала Б. Асаду зректися влади та переїхати до більш безпечної країни Перської Затоки, що традиційно стає місцем притулку для арабської політичної еліти, яка впадає в немилість «вулиці». Варіант «політичного вакууму» не означатиме докорінну зміну системи влади в Сирії, оскільки повалення режиму може відбутися силами самого режиму у формі палацового заколоту тощо;

– зовнішнє втручання шляхом запровадження повітряної або морської блокади Сирії із завданням превентивних ударів по її силах ППО та об'єктах військового призначення. Цей сценарій може мати місце у разі, якщо офіційний Дамаск ще деякий час дотримуватиметься жорстких силових методів придушення антиурядових демонстрацій, але для цього необхідно буде забезпечити консенсус у РБ ООН та ЛАД.

Підсумовуючи, хотілося б зазначити, що той політичний актив сирійського істеблішменту, який після 15 березня 2011 р. став іменувати себе «вільною сирійською опозицією», створивши наприкінці серпня ц. р. у Стамбулі за безпосередньої турецької підтримки Сирійську національну перехідну раду, до цього часу не має єдиного бачення шляхів виходу з глухого кута, в якому опинилися переговори між урядом та опозиційними силами. Погіршує ситуацію також відсутність достатньої координації дій та узгодженості заяв між представниками опозиції в екзилі й активістами так званого Національного координаційного органу сил демократичних перетворень Сирії, які безпосередньо ведуть діалог з чинною владою про реформування країни. Очевидним стає дедалі глибший розкол усередині самих опозиціонерів, які звинувачують одне одного у зловживаннях довірою «сирійської вулиці» та намаганні одноосібно представляти її інтереси на міжнародній арені. Подібно до постреволюційного Єгипту, де одними з основних кандидатів на пост глави держави вважаються колишній Генеральний секретар ЛАД А. Муса та екс-голова МАГАТЕ М. Барадеї, у Сирії також починають ворожити на кавовій гущі стосовно можливих наступників Б. Асада. Серед них називають колишнього віце-президента Сирії А. Хаддама (79 років), який у 2005 р. після звинувачення САР у вбивстві колишнього Прем'єр-міністра Лівану Р. Харірі емігрував до Парижа та офіційно оголосив про свій вихід з уряду. Проте, з огляду на похилий вік та формальну приналежність до старого режиму, цей кандидат має надзвичайно низькі шанси очолити країну в майбутньому.

До можливих кандидатів відносять нинішнього головного опозиціонера Б. Гальюна (66 років), який належить до групи сирійських інтелектуалів у вигнанні, але для сприйняття його особи сирійським народом західним та деяким арабським країнам доведеться витратити не один мільйон доларів, аби цей новостворений опозиціонер став відомою і, найголовніше, – прийнятною для консервативного сирійського загалу кандидатурою.

У цьому контексті напрошується чергове запитання: «А чи готові взагалі арабські народи сприймати як президента своєї країни особу цивільну, яка ніколи не належала до військових кіл?!» Залишимо це запитання на деякий час відкритим...

Зважаючи на ймовірні сценарії розвитку подій у Сирії, хочеться сподіватися, що всі вони міститимуть якомога менше ризиків для життя та здоров'я мирного населення країни, яке заслуговує на краще майбутнє.

«Арабська весна» – шанс регіонального лідерства для Туреччини?

Марина ВОРОТНЮК, аспірант, старший науковий співробітник Одеського філіалу Національного інституту стратегічних досліджень

Аналіз сучасного близькосхідного вектора зовнішньої політики Турецької Республіки має надзвичайну актуальність із двох взаємопов'язаних причин: по-перше, країна позиціонує себе як важливий близькосхідний гравець, що прагне спрямовувати всі процеси, які розгортаються в її оточенні; по-друге, після «Арабської весни» 2011 р. вона постає природною «моделлю» для трансформацій близькосхідних країн. «Модельним» у цьому контексті є турецький досвід розвитку світської демократії в країні з мусульманським населенням і ринкової економіки.

Прем'єр-міністр Туреччини Р.Т. Ердоган 13 вересня 2011 р. розпочав турне до країн, що пережили «Арабську весну», відвідавши Єгипет, Туніс і Лівію. Його вітали як національного героя, зустрічаючи з турецькими прапорами та написами на кшталт: «Разом назустріч майбутньому!» Лідери революцій називають себе «другими Ердоганами», партія «Ан-Нахда», що перемогла на виборах у Тунісі 23 жовтня 2011 р., порівнює себе з правлячою помірковано ісламістською Партією справедливості і розвитку в Туреччині. Така популярність останньої пов'язана не лише з абстрактними поняттями турецької «модельності»; арабам також імпонує жорстка позиція ТР, яку вона зайняла щодо Ізраїлю, та підтримка незалежності Палестини.

Виступаючи з трибуни Генеральної Асамблеї ООН 22 вересня 2011 р., Р.Т. Ердоган емоційно засудив дії Ізраїлю стосовно Палестини та закликав визнати незалежність Палестини. Він також звернув увагу на аморальність бездіяльності світової громадськості щодо гуманітарної катастрофи в Сомалі та на недопустимість дій адміністрації Республіки Кіпр, що прийняла рішення про початок буріння на континентальному шельфі острова без урахування інтересів Північного Кіпру. Це був виступ керівника країни, яка відчуває свою нову значущість у регіональній і світовій системі координат та вимагає визнання своєї нової ролі всіма центрами сили.

Турецька «модельність» на зміну політики «відсутності проблем»?

Події «Арабської весни» дають Турецькій Республіці шанс на хвилі трансформацій утвердитися в ролі регіонального лідера глобального значення. Помітно, що політика «відсутності проблем із сусідами» (zero problem policy) – офіційна доктрина нинішньої турецької адміністрації – зайшла практично в глухий кут. Туреччина виявилась оточеною по периметру країнами, відносини з якими є напруженими, адже так і не вдалося нормалізувати їх із Вірменією, із сирійським керівництвом вони ускладнилися через турецькі протести проти придушення громадських виступів у Сирії. Прийняте рішення про розміщення радара НАТО в Туреччині вже негативно вплинуло на донині стабільні відносини з Іраном, що висловив свій протест. З Ізраїлем останнім часом стосунки є перманентно конфліктними, із взаємними обвинуваченнями та погрозами; загострилась ситуація й на кіпрському треку. Також Анкара погрожує заморозити відносини з ЄС, якщо у 2012 р. головування в союзі прийме Республіка Кіпр – від м'якої мови торгівлі вона може перейти до жорсткої мови сили. Туреччина не просто не змогла звести до задекларованого нуля проблеми з сусідами, навпаки, нині ситуація стала винятковою – не вдається приборкати проблеми свого турбулентного оточення.

На сьогодні в турецькій зовнішній політиці розпочався ідеологічно новий етап, який експерт по ТР Фонду Маршалла «Німеччина–США» Ян Лессер називає «третьою хвилею» сучасної політики Республіки [1]. Першою такою хвилею став період після Другої світової війни до кінця 1990-х рр., коли зовнішньополітична діяльність країни фокусувалася на безпеці. Друга хвиля розпочалася після приходу до влади Партії справедливості і розвитку у 2002 р. та характеризувалася переходом «з безпеки до торгівлі». На думку дослідника, нині Туреччина, пережившись десятиріччя економізації зовнішніх зносин і демонстрації м'якої сили, вступила в третій етап своєї політики та знову змушена повернутися до жорсткої сили, тобто до демонстрації військової моці.

Саме в рамках другої хвилі турецької зовнішньої політики, коли м'яка сила стала головним інструментом дипломатії, офіційною стратегією ТР була задекларована політика «відсутності проблем із сусідами». І незважаючи на те, що з вершини сьогоднішнього дня є очевидним, що суттєвих проривів не було досягнуто, нова турецька риторика та вжиті дії змінили структуру регіональної системи міжнародних зносин. Намагання нормалізувати відносини з Вірменією, досягнутий прогрес на сирійському треку, активна посередницька роль Туреччини в переговорах між Ізраїлем та Сирією символізували нову мову в регіоні, де традиційним дискурсом завжди була мова сили. Анкара намагалася скористатися дивідендами свого географічного розташування. Події останнього часу показали, що ідеалістичне сприйняття цією країною своєї ролі та місії в регіоні в контексті тотальної регіональної реструктуризації наштовхнулося на жорсткі реалії.

У світлі цього цікаво простежити, який вплив на «Арабську весну» може здійснити Туреччина та чи зможуть ці події стати зручним «вікном можливості» для неї випробувати себе в ролі регіонального лідера, «моделі» та сформувати демократизаційний порядок денний. І взагалі, чи є можливою політика «відсутності проблем» в умовах, коли Анкара приймає прапор демократизації на Близькому Сході?

Як і багато інших акторів світової політики, спочатку Туреччина виявилася не готовою до арабських революцій. Тим не менше, її нова самоідентифікація як центрального актора й основного провайдера безпеки в Близькосхідному регіоні змусила турецьке керівництво спробувати скористатися новою динамікою та перетворити потенційні загрози від появи нових режимів на Арабському Сході на можливості.

Позицію Туреччини в ході «Арабської весни» не можна назвати послідовною. Якщо Анкара після початку революцій раніше від багатьох інших держав рішуче виступила проти Президента Єгипту Х. Мубарака та Президента Тунісу З. Бен Алі та наполягала на демократичних перетвореннях в Єгипті й Тунісі, то неоднозначне ставлення до лівійських подій потьмарило її імідж борця за права людини. Спершу Анкарою було висловлено чітке бачення того, що «НАТО нічого робити в Лівії». Далася взнаки економічна зацікавленість Туреччини в стабільній Лівії, яка була її важливим партнером. Але коли прийняття рішення про початок операції в Лівії стало невідворотним, Анкара схилилася до участі в ній, щоб не стати аутсайдером, який не впливатиме на постконфліктне врегулювання в країні. Туреччина з амбіціями одноосібного регіонального лідера не могла дозволити своєрідний «ярмарок марнославства» Н. Саркозі та С. Берлусконі, коли Франція й Італія втручаються в її «сферу відповідальності».

Така неготовність Анкари до революцій у своєму оточенні та, потенційно, нестабільності, що може з цього випливати, має історичне підґрунтя. В академічній літературі Туреччину традиційно характеризували як «державу статус-кво» (status quo power). Питання демократизації сусідів завжди хвилювали Анкару, але переважно в теоретичній площині; фактично ж Туреччина завжди робила вибір на користь статус-кво і стабільності, якщо демократизація їм загрожувала. На практиці це означало, що «турецькі лідери надавали перевагу мусульманській солідарності та братству над демократичною солідарністю» [2]. Ситуація стала поступово змінюватися з приходом до влади у 2002 р. нової адміністрації ісламістської Партії справедливості і розвитку, після чого Туреччина, пережившись реконструкцію своєї ідентичності, вдалася до нового дискурсу і дій, що порушують статус-кво. Але нова адміністрація також намагалася не порушувати чутливі питання демократизації оточення. Тобто, сучасна зовнішня політики Республіки – це складне поєднання обох тенденцій, спрямованих на збереження стабільності при паралельному збільшенні своєї трансформаційної активності в регіоні.

Так зустрічали Р.Т. Ердогана в Єгипті

Туреччина як модель: «за» та «проти»

Аналіз зовнішньополітичного дискурсу ТР підтверджує думку про те, що ідея турецької «модельності» та показовості є центральним концептом турецьких еліт і громадськості. Поступово основним елементом колективної свідомості стає ідея про те, що Анкара має відігравати роль лідера на Близькому Сході, оскільки є «центральною» країною, природним «центром тяжіння» в цьому регіоні. У архітекторів сучасної зовнішньої політики ТР не викликає сумнівів думка, що наслідування турецької моделі є не лише бажаним

для арабських країн, які пережили революції, а й цілком реальним.

Чи справді турецька модель може бути застосована в демократизаційному контексті арабських країн, залишається важливим питанням. Існують певні сумніви стосовно того, що турецький досвід може бути накладений на суспільно-політичні процеси в цих країнах, оскільки трансформація ТР відбувалася в унікальних історичних умовах, у тому числі, під впливом європеїзації. Апофеозом несприйняття Анкари як моделі є думка, що їй нічого запропонувати для наслідування, оскільки в політичному житті країни спостерігаються певні реверси в демократизації тощо. Найбільш слушним, на наш погляд, є підхід, що не відкидає важливості турецького досвіду й шансу його часткової адаптації під інший контекст.

Така адаптація є можливою, виходячи з того, що ТР останнім часом успішно використовувала свою м'яку силу у відносинах з арабськими країнами. Це проявилося в зростанні товарообороту; підписанні договорів про створення зон вільної торгівлі з Єгиптом, Йорданією, Ліваном, Марокко, Сирією, Палестиною й Тунісом; упровадженні безвізового режиму з Йорданією, Ліваном, Лівією, Марокко, Сирією, Тунісом. М'яка сила ТР простежується також у зростаючому впливові її інформаційної політики на Близький Схід: телебачення є дуже популярним в арабських країнах, а приклад турецької економіки, яка пережила глобальну кризу краще, ніж США та розвинені країни Європи, є показовим. Результатом цього є почуття захоплення арабського світу Туреччиною, назване в одному з номерів Guardian «османоманією» (Ottomania).

Як зазначає політолог С. Кук, турецька Партія справедливості і розвитку є взірцем для наслідування ісламістів і лібералів арабських країн. Першим імпонує турецький досвід того, як поміркований ісламізм може активно впливати на політичні процеси в країні, а другі цінують ліберальні підходи ісламістської партії. Тож, дилема вибору між «авторитаризмом існуючих режимів і потенційною теократією ісламістів, що можуть їх замістити» вже не є такою неминучою [3].

На перший погляд здається, що залишилась у минулому традиційна неприязнь між арабами й турками, пов'язана зі спільним історичним минулим, етнічними стереотипами, що склалися ще за часів Османської імперії, коли відносини розвивалися по лінії метрополія – васали. За словами Х. Діаб, було б добре, якби Туреччина стала «одним із головних двигунів більш інтегрованого регіону, який запозичує найбільш привабливі елементи Османського минулого та адаптує їх до світського і більш справедливого майбутнього» [4]. Згідно з опитуванням, проведеним German Marshall Fund у 2010 та 2011 рр., значна частина турецьких респондентів підтримує ідею інтенсифікації відносин із Арабським Сходом. Такий «безпрецедентний рівень інтересу, солідарності, довіри та навіть любові до арабів», що спостерігається в Туреччині нині, є, на думку Е. Калайджиоглу, «поворотом на 180 градусів у турецькій громадській думці щодо південних сусідів». І пояснюється це зростаючим почуттям ісламської солідарності на противагу антипатії до Заходу [5].

Як можна зрозуміти з громадських настроїв у арабських країнах, Туреччина є взірцем перш за все тому, що «вона знає, як розмовляти з Ізраїлем». Як відомо, турецько-ізраїльське стратегічне партнерство зазнало практичного краху після інциденту в травні 2010 р. з «Флотилією свободи», що прямувала з гуманітарною місією для сектору Газа, коли ізраїльські військові вбили турецьких громадян. Цю подію адміністрація ТР оголосила «чорним днем в історії людства» та «державним тероризмом» і зайняла відверто антиізраїльську позицію. Коли спеціальна комісія ООН, що розслідувала інцидент із «Флотилією свободи», у вересні 2011 р. оприлюднила звіт, у якому зазначалося, що дії Ізраїлю були непропорційними, але блокада сектору Газа Ізраїлем є легітимною, Анкара відмовилася визнавати результати роботи комісії, назвавши її необ'єктивною. Дипломатичні відносини між країнами було знижено до рівня секретарів посольств, реалізацію військових контрактів призупинено. Як наголошує Туреччина, Ізраїль має офіційно вибачитися за вбивство її громадян, виплатити компенсації та зняти блокаду сектору Газа.

Підтримка, яку Анкара надає ідеї незалежності Палестини, у тому числі в рамках ООН, додала сил протурецьким сентиментам в арабських суспільствах. Але наскільки довготривалим виявиться таке захоплення Туреччиною? Може здатися, що Анкара більше не потребує Ізраїлю як партнера в руслі свого загального відходу від Заходу та зміни вісі власної зовнішньої політики, відчуваючи себе одноосібним керманичем регіональних процесів. І нібито стратегічний імператив, на якому будувалися турецько-ізраїльські відносини з середини 1990-х рр. – як відчуття своєї оточеності, бачення спільних стратегічних загроз – перестав бути актуальним для Туреччини вже в середині 2000-х рр.

Але постає запитання – чи дійсно турецько-ізраїльські відносини перетнули певну точку неповернення? Видається, вказана трансформація оточення ТР із зростанням напруженості та конфліктності має

Р.Т. Ердогана вітають мешканці Тунісу

повернути певні елементи старої «осадної ментальності», коли вона була близькосхідним інтровертом, сфокусованим винятково на власних проблемах. За такої логіки розвитку подій, Ізраїль знову повертається в ранг неминучих партнерів Туреччини.

Можна прогнозувати, що ТР, яка ніколи не відмовиться від своєї західної субідентичності, рано чи пізно нормалізує відносин з Ізраїлем до робочого рівня. Ізраїль і Туреччина – партнери «мимоволі»: відносини з Ізраїлем є свідченням «західності» Анкари, а для Ізраїлю Туреччина була чи не єдиним острівцем безпеки на Близькому Сході.

«Арабська весна» – «курдська осінь»?

Трансформаційні процеси на Близькому Сході та у Північній Африці й активна роль, яку Туреччина намагається відігравати в демократизації цих країн, знову привернули увагу до власної ахіллесової п'яти Туреччини – курдського питання. Проблема південно-східних вілаєтів Туреччини, населених курдами, актуальна саме у світлі демократизації, керманичем якої прагне стати Анкара. Чи відповідає державна практика вирішення курдського питання тим стандартам, які популяризує ТР?

Дійсно, слід визнати, що «політика демократичного відкриття», оголошена урядом Партії справедливості і розвитку задля забезпечення прав та свобод усіх національних груп Туреччини, принесла певні плоди. Водночас, це «відкриття» не стало комплексним заходом та є надзвичайно політизованим. Як зазначає депутат від курдів у турецькому парламенті С. Тунджель у статті в «Нью-Йорк Таймз», Анкара не може бути моделлю для арабських країн, оскільки турецька влада систематично утискає курдське населення країни. Авторка стверджує, що влада ТР має погодитися на політичну автономію для курдів, конституційні гарантії їх колективних прав та участь у розробленні нової конституції. Назва статі – «Арабська весна, курдське літо» [6] – вказує на те, що початок демократизації в сусідніх країнах, зокрема, антиурядові демонстрації в Сирії, де також проживають курди, породили серед представників цієї нації сподівання на поліпшення їх становища чи навіть створення незалежного Курдистану.

На сьогодні, у зв'язку з інтенсифікацією діяльності терористичної Робочої партії Курдистану та операціями, які Туреччина періодично проводить на своєму південному сході, включаючи й Північний Ірак, напруження та політизація ще більше зростають. Це, на жаль, швидше нагадує «курдську осінь».

Отже, питання про те, чи зможе ідея турецької «модельності» довести свою життєздатність, залежить від двох принципових факторів.

По-перше, чи зможе сама Туреччина продовжити свій демократизаційний транзит таким чином, щоб відкинути всі побоювання стосовно траєкторії свого розвитку? Внутрішньополітичне життя країни є складним поєднанням напівавторитарної спадщини із сильною владою військових: слабкою культурою захисту прав людини тощо і нових демократизаційних тенденцій, які експерти називають «мовчазною революцією» через їхню масштабність. Є надія, що під впливом європеїзації країна позбавиться баласту у вигляді конфлікту між модернізмом і традиціоналізмом, ісламізмом і секуляризмом (світськістю).

Прем'єр-міністр Туреччини Р.Т. Ердоган та глава нової влади, Національної перехідної ради Лівії Мустафа Абдель-Джаліль

По-друге, чи готові еліти арабських країн сприйняти Туреччину як модель? На нашу думку, не слід переоцінювати природу «захоплення», яке викликає Анкара в інших гравців у регіоні. Її регіональні амбіції можуть бути несхвально сприйняті такими претендентами на лідерство в арабському світі, як Єгипет та Іран. Стримана реакція єгипетських «Братів-мусульман» на риторику Р.Т. Ердогана щодо переваг світського устрою є свідченням того. Отже, перспектива адаптації турецької моделі залежить лише від самих арабських країн і політики їхніх еліт.

Список використаних джерел

1. Lesser I.O. Turkey's Third Wave — And the Coming Quest for Strategic Reassurance // GMF Analysis. – October 26, 2011. Available at: http://www.gmfus.org/galleries/ct_publication_attachments/Lesser_TurkeysThirdWave_Oct11.pdf;jsessionid=ajWdHNz3FppcCjyf6n

2. Walker J.W., Alessandri E. Turkey's Emergence as a Middle Eastern Stakeholder and What this Means for the West // GMF Analysis. – October 10, 2011. Available at: http://www.gmfus.org/galleries/ct_publication_attachments/Alessandri_Walker_MEStakeholder_Oct11.pdf

3. Cook A.S. Erdogan's Middle Eastern Victory Lap. Turkish Domestic Politics After the Uprisings. – September 15, 2011. Available at: /http://www.foreignaffairs.com/articles/68269 /steven-a-cook/erdogans-middle-eastern-victory-lap

4. Khaled Diab. Recep Tayyip Erdogan: Arab Hero? // The Guardian. – September 22, 2011 Available at: http://www.guardian.co.uk/commentisfree/2011/sep/22/recep-tayyip-erdogan-arab-hero-turkey

5. Kalaycioglu E. The Middle East and Turkish Public Opinion // GMF Analysis. – September 27, 2011. Available at: http://www.gmfus.org/galleries/ct_publication_attachments/Kalaycioglu_TT11MIddleEast_Sept11.pdf

Tuncel S. Arab Spring, Kurdish Summer // New York Times. June 17, 2011. Available at: http://www.nytimes.com/2011/06/18/opinion/18tun

«Тиждень АСЕАН»: прорив у забезпеченні стабільності в Східній Азії

**Сергій ШЕРГІН,
доктор політичних наук,
професор, завідувач кафедри
регіональних систем та
європейської інтеграції
Дипломатичної академії
України при МЗС**

**Єгор ШАПОВАЛОВ,
магістр зовнішньої
політики, здобувач
Дипломатичної академії
України при МЗС**

У курортному містечку на індонезійському острові Балі, що знаходиться неподалік від Джакарти, 17–23 липня 2011 р. відбувся «Тиждень АСЕАН» – зустріч країн-членів Асоціації Південно-Східної Азії в розширеному форматі. Слід зазначити, що це була не просто чергова 44-а зустріч міністрів закордонних справ країн Асоціації. Упродовж тижня на Балі було проведено декілька важливих заходів: 18-е засідання Регіонального форуму АСЕАН (АРФ) з проблем безпеки, зустріч керівників зовнішньополітичних відомств та інших міністерств країн АСЕАН у рамках підготовки щорічного Східно-Азійського саміту (САС)[1].

Головна мета проведення Балійського саміту, а в його рамках конференції з питань безпеки – прийняття спільних рішень для підтримання миру, стабільності та сталого економічного розвитку в регіоні. Загроза безпеці посилилась у травні 2011 р. внаслідок ескалації військових конфліктів у Південно-Китайському морі навколо приналежності та розподілу островів у зоні архіпелагу Спратлі, а також загострення ситуації на Корейському півострові. Саме ці питання були на порядку денному саміту АРФ, допомогти у вирішенні яких мала держсекретар США Хіларі Клінтон, яка отримала повноваження Вашингтона сприяти врегулюванню конфлікту в регіоні шляхом переговорів.

Слід зазначити, що напередодні балійського «Асеанівського тижня» у травні 2011 р. в Джакарті відбувся 18-й саміт АСЕАН, покликаний стати мостом для реалізації завдання перетворення цієї організації до 2015 р. на «єдину спільноту АСЕАН». Проте виконанню цих планів заважають світова економічна криза та нові виклики, пов'язані з глобальними проблемами. Насамперед, це суперечливий процес глобалізації та регіоналізації міжнародних відносин, що спричиняє зміщення геополітичних центрів сили та збільшення нетрадиційних загроз суверенітетові й національній безпеці, зокрема країн, що розвиваються. У цьому контексті характерною була реакція лідерів АСЕАН, яку озвучив Президент Індонезії Сусіло Бамбанг Юдхойоно у своєму виступі в травні 2011 р. в Джакарті. «Ми не в змозі відповісти на всі виклики на одному лише національному рівні, і тому повинні у відповідь готувати рішення, які мали б більш всеосяжну природу, та інтенсивніше розвивати співпрацю між країнами Південно-Східної Азії», – заявив під час відкриття зустрічі голів держав і урядів країн-членів АСЕАН Президент Індонезії, який головував на форумі[2].

До складу АСЕАН входить десять країн: Індонезія, Малайзія, Сінгапур, Бруней, Таїланд, Філіппіни, М'янма, В'єтнам, Камбоджа, Лаос. Діалоговими партнерами АСЕАН є Китай, Японія, США, Росія, Індія, Австралія, Нова Зеландія, Південна Корея, Північна Корея, Канада та Європейський Союз. Загальна кількість населення становить близько 600 млн., а сукупний ВВП наближається до 1,5 трлн. дол. США. Очікується, що темпи економічного зростання країн Асоціації становитимуть у поточному році 7,8%. У цьому зв'язку питання економічної інтеграції та політичної стабільності в регіоні набувають для країн «десятки» особливого значення.

Міністри фінансів Асоціації вже досягли домовленості щодо створення інфраструктурного фонду АСЕАН, який повинен відіграти важливу роль у забезпеченні належного ступеня інтеграції економік країн регіону. У рамках форуму відбулась низка зустрічей АСЕАН з діалоговими партнерами у форматі АСЕАН+1, у тому числі АСЕАН – Росія, АСЕАН – США, АСЕАН – Китай, АСЕАН – Японія, АСЕАН – ЄС тощо. Прикметно, що зустріч АСЕАН – Росія була присвячена 15-й річниці співпраці Російської Федерації з цією регіональною організацією.

Слід зазначити, що всі діалогові партнери щороку беруть участь у форумі АСЕАН, зокрема з питань регіональної безпеки. Цьогоріч уперше на консультаціях міністрів закордонних справ з підготовки

Східно-Азійського саміту лідерів країн, що входять до структури цього форуму як повноправні члени, були присутніми держсекретар США Хіларі Клінтон і Міністр закордонних справ Росії Сергій Лавров (США та Росія вступили до САС у 2011 р.).

АСЕАН і проблеми регіональної безпеки

До початку спільних заходів із діалоговими партнерами міністри закордонних справ АСЕАН 19-20 липня провели серію зустрічей, на яких обговорили хід виконання програми економічної інтеграції. Ставлячи завдання створити три «єдиних спільноти АСЕАН» – економічну, культурну та спільноту безпеки, країни Асоціації запланували досягти в майбутньому такого рівня інтеграції, який відповідатиме аналогічним параметрам Європейського Союзу. Оцінюючи хід виконання економічної програми, генеральний секретар АСЕАН Сурін Пітсуван заявив під час проведення міністерської зустрічі, що АСЕАН має прискоритись на третину у своєму економічному розвитку, щоб до 2015 р. досягти поставленої мети – створення «єдиної економічної спільноти».

Міністри також підтвердили перехід АСЕАН від «конструктивного залучення» до превентивної дипломатії в розв'язанні спорів між країнами-членами Асоціації. Учасники зустрічі висловилися за найшвидше відновлення переговорного процесу щодо демаркації кордонів між Таїландом і Камбоджею. Багаторічний конфлікт, що поновився три роки тому між цими країнами через індуїстський храм Преа Віхеар часів кхмерської імперії Ангкор (XI-XIII ст.), що знаходиться на спірній території та був внесений у 2008 р. до списку об'єктів Світової спадщини ЮНЕСКО, став у 2011 р. причиною збройних суточок між військовими підрозділами двох країн із застосуванням артилерії та важкої техніки. Країни АСЕАН підтвердили своє рішення, ухвалене за рекомендацією Ради Безпеки ООН, про направлення військових спостерігачів з Індонезії, яка цього року головує в АСЕАН, у район спірної ділянки кордону для моніторингу дотримання таїландсько-камбоджійського перемир'я.

Глави МЗС країн АСЕАН спростували поширену низкою ЗМІ інформацію про начебто існуючу в М'янмі (Бірмі) програму створення ядерної зброї. Така інформація третій рік поспіль потрапляє на шпальти газет і екрани телевізорів перед початком «Асеанівського тижня». Разом з тим, аналітики відзначають бажання США домінувати на дипломатичних майданчиках Азійсько-Тихоокеанського регіону (АТР) для використання їх у боротьбі з впливом свого основного суперника – Китаю. Росія, у свою чергу, сподівається сприяти утворенню в регіоні загального, універсального й рівноправного підходу до розв'язання проблем безпеки та співробітництва.

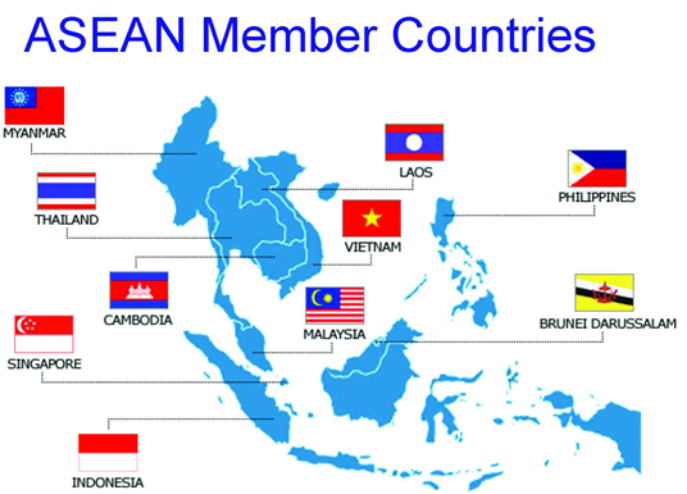
На відміну від двох попередніх «Асеанівських тижнів» держсекретар США Х. Клінтон, яка прибула для участі в консультаціях САС і засіданні АРФ, не згадала у своїх виступах для ЗМІ «м'янманське ядерне питання». Попри те, глава дипломатичного відомства США заявила, що цивільний уряд М'янми, який змінив у 2011 р. низку військових урядів, що керували країною більше 50 років, зобов'язаний досягти конкретного прогресу в демократизації країни, якщо хоче завоювати довіру світової спільноти.

Говорячи про успіхи семиденного дипломатичного марафону, Міністр закордонних справ Індонезії Марті Наталегава зазначив, що, на відміну від багатьох попередніх «Асеанівських тижнів», на Балі у липні 2011 р. «переймалися не виробництвом паперів, а вирішенням конкретних питань». Дійсно, було досягнуто прогресу в порозумінні з ядерними державами, підписано та ухвалено «Основні принципи Кодексу поведінки в Південно-Китайському морі», зроблено суттєві кроки у врегулюванні конфлікту між Таїландом і Камбоджею.

Утім чимало регіональних експертів і журналістів, які були присутні на заходах «Асеанівського тижня», помітили, що США намагаються замінити звичний для АСЕАН спокійний і помірний темп дипломатії на більш швидкий і необачний, а також використати регіональну дипломатичну арену, як поле для свого суперництва з Китаєм. Зокрема, представники Вашингтона на Балійському саміті періодично вводили в регіональний політичний діалог завдання та ініціативи, які практично не можна виконати, і при цьому через ЗМІ наголошували на їх «надзвичайній важливості». Очевидно, ці зусилля вашингтонських емісарів були спрямовані на протидію китайському впливові в регіоні.

Упродовж 2011 р. обстановка в Південно-Китайському морі загострилася, трапилось декілька серйозних інцидентів за участю військових кораблів і цивільних суден КНР, з одного боку, та риболовецьких і транспортних суден В'єтнаму та Філіппін – з іншого. Під час зустрічі на Балі представники КНР заявили про свою прихильність добросусідським і дружнім відносинам із країнами АСЕАН і намір вирішувати спірні питання виключно мирним шляхом.

На тлі підтримки загаль-

них принципів Кодексу всіма країнами АСЕАН і більшістю діалогових партнерів неоднозначною виглядала позиція США. Наприкінці роботи саміту держсекретар США Х. Клінтон закликала країни регіону «прискорити роботу» зі створення Кодексу і зазначила, що інциденти, які відбуваються на спірних ділянках морських кордонів, створюють серйозну загрозу для економічного розвитку регіону. Вона закликала всі сторони конфлікту в терміновому порядку зайнятися вирішенням протиріч, пославшись на недавню ескалацію військово-морського протистояння в регіоні, а також на масову демонстрацію у В'єтнамі проти позиції Пекіна щодо розподілу території в Південно-Китайському морі. Держсекретар США у своїх зверненнях до учасників конференції зазначила, що розбіжності в цьому питанні створюють реальну загрозу для регіонального спокою в Азії, яку представники азійських держав зобов'язані не допустити. Проте, як зазначили ЗМІ країн Асоціації, на тлі динамічного економічного розвитку регіону продовжує існувати серйозна криза довіри та порозуміння між АСЕАН і Китаєм, зокрема, навколо ситуації в Південно-Китайському морі[3].

Діалог двох корейських держав і прийняття Кодексу поведінки в Південно-Китайському морі

Головною подією «Асеанівського тижня» стало відновлення діалогу між КНДР і Республікою Корея. Міністри закордонних справ обох країн обмінялися декількома фразами та вперше за останні три роки потиснули один одному руки і разом увійшли до зали засідання АРФ. Цьому передувала зустріч на рівні заступників міністрів, на якій обговорювалось питання про відновлення шестисторонніх переговорів з ядерної проблеми Корейського півострова (ЯПКП) за участю Північної та Південної Кореї, Китаю, Японії, Росії, США.

Зустріч між міністрами закордонних справ двох корейських держав стала справжнім проривом у вирішенні цього болючого питання. Крім того, під час саміту на Балі відбулися переговори з питання денуклеаризації Корейського півострова, які пройшли на рівні радника міністра закордонних справ Республіки Корея і віце-маршала збройних сил КНДР. Представники двох держав підтвердили готовність Сеула та Пхеньяна відновити діалог у шестисторонньому форматі з метою остаточного вирішення ядерного питання й обговорення шляхів порозуміння двох розділених корейських держав. При цьому представник Північної Кореї поінформував про готовність Пхеньяна розпочати діалог без попередніх умов. Хоча це лише домовленості, що потребують урядових рішень і юридичного оформлення, перші кроки до порозуміння було зроблено. Напевно, тому зустрічі представників двох корейських держав і відповідні домовленості отримали колоритну назву – «оаза порозуміння».

Усі учасники балійських заходів підтримали ідею скорішого відновлення шестисторонніх переговорів, які фактично були перервані у 2008 році. Міністр закордонних справ Росії С. Лавров під час заходів АСЕАН зустрівся зі своїми колегами з Китаю, Північної Кореї, Австралії та інших країн і заявив про підтримку Москвою цих переговорів. Російські дипломати висловили сподівання, що досягнуті домовленості сприятимуть діяльності робочої групи із забезпечення миру та безпеки в Північно-Східній Азії. У свою чергу, держсекретар США Х. Клінтон провела тристоронню зустріч із делегаціями Японії та Південної Кореї, після якої заявила, що зустрічі міністрів двох корейських держав недостатньо для того, щоб Вашингтон погодився на свою участь у шестисторонніх переговорів із розв'язання ядерної проблеми Корейського півострова. Тим не менш, голова зовнішньополітичного відомства США закликала уряд Північної Кореї «робити більше» для відновлення конструктивного діалогу з Південною Кореєю[4].

Цілком імовірно, що зближення двох корейських держав може змінити статус і перевести в інший формат стратегічне партнерство Сполучених Штатів і Південної Кореї. Тоді найважливішою проблемою для двох держав стане майбутнє їхнього військового союзу. Закономірним є питання і про американську військову присутність у Кореї після того, як у Декларації між Північчю і Півднем було оголошено, що дві Кореї повинні завершити поточний режим перемир'я і розпочати будувати постійний мирний режим згідно з їхньою власною ініціативою про політичне об'єднання.

У такому разі виникає дещо парадоксальна ситуація – Сполучені Штати, які зацікавлені в мирному об'єднанні двох держав і зникненні постійного джерела напруги не лише на Корейському півострові, а й у регіоні, після досягнення своєї заповітної мети якщо і не втратять повністю, то отримають у значно ослабленому вигляді двосторонній військовий союз. Звісно, навіть за найкращих обставин об'єднання Північної та Південної Кореї не може відбутися найближчим часом. Цей процес, на відміну від воз'єднання двох німецьких держав, не може бути спонтанним і швидким. Адже ідеологічні, політичні та економічні відмінності між двома Кореями є настільки суттєвими, що форсоване об'єднання неминуче призведе до взаємного відторгнення.

Стає очевидним, що кожна зі сторін має визначити для себе, чого вона

насправді чекає від іншої і якими можуть бути реальні шляхи об'єднання. Цілком зрозуміло, що механічне сполучення є неможливим, позаяк навіть найпростіший у цьому випадку чинник, яким є економіка, абсолютно не придатний для політичного об'єднання двох країн. Якщо гіпотетично спрогнозувати процес возз'єднання двох Корей в одну державу, то на початковому етапі вони мають пройти шлях від конфедеративного до федеративного устрою. Але й тоді ахіллесовою п'ятою все одно залишиться економіка, що гальмуватиме процес об'єднання двох різних політичних режимів.

Одним із основних підсумків «Асеанівського тижня» стало прийняття принципів і «дорожньої карти» щодо поведінки в Південно-Китайському морі, де між Китаєм та низкою країн АСЕАН (В'єтнамом, Малайзією, Філіппінами) час від часу відбуваються територіальні суперечки навколо багатих ресурсами островів. «Ми хочемо бути для країн АСЕАН хорошими друзями, хорошими партнерами та хорошими сусідами», – заявив заступник Міністра закордонних справ КНР Лю Чженьмінь після завершення зустрічі на Балі.

Слід зазначити, що переговори про підготовку кодексу між Китаєм і країнами регіону тривали дев'ять років – після прийняття в листопаді 2002 р. у Пномпені Декларації про поведінку сторін у Південно-Китайському морі, яким проходить третина світової морської торгівлі. При цьому країни АСЕАН домагаються, аби кодекс був обов'язковим, тоді як Пекін вважає, що цей документ повинен мати лише декларативний характер, і до того ж наполягає, щоб територіальні суперечки вирішувались на двосторонній основі, а не між КНР і АСЕАН як регіональною організацією. Імплементація «Основних принципів Кодексу поведінки в Південно-Китайському морі» передбачає відмову від використання сили під час виникнення спірних ситуацій і розв'язання протиріч виключно мирними засобами. Звичайно, китайська позиція не може повністю задовольнити інтереси країн АСЕАН, тому вони доволі критично ставляться до перспектив реалізації досягнутих домовленостей. Підтвердженням цього є оцінка територіальної проблеми аналітиками і політичними діячами країн АСЕАН. Так, попередній генеральний секретар АСЕАН Рудольфо Северино, коментуючи досягнуті на Балі домовленості щодо Кодексу поведінки в Південно-Китайському морі, зазначив, що «жорстка позиція Китаю з цього питання ґрунтується на очевидних перевагах його ресурсів». Подібну думку висловив і Міністр закордонних справ Філіппін Альберто дель Росаріо, який підкреслив, що «Пекін відмовляється змінювати свою позицію, сенс якої полягає в тому, що жодна країна, крім Китаю, не має прав у цьому районі»[5].

Підсумовуючи результати зустрічі на Балі, можна зазначити, що вона стала важливим кроком на шляху до створення без'ядерної зони в Азійсько-Тихоокеанському регіоні. У ході перемовин із керівництвом ядерних держав країни Східної Азії досягли певного консенсусу в цьому важливому для світової спільноти питанні. «Відбувся значний прорив у плані досягнення порозуміння з ядерними державами», – заявив з цього приводу Міністр закордонних справ Індонезії на прес-конференції після закінчення міністерських консультацій на Східноазійському саміті (САС)[6]. Питання про без'ядерну зону порушувалось країнами АСЕАН ще десять років тому, але тільки на Балійській зустрічі вдалось домовитися з ядерними державами стосовно принципів діалогу в рамках цієї ініціативи. Саму ідею без'ядерної зони керівники держав сприйняли як проблему, яку необхідно обговорювати й ухвалювати відповідні рішення для її повного розв'язання.

Україні, яка з інтересом спостерігала за «Асеанівським тижнем» на Балі, далеко не байдужі результати багатосторонніх переговорів в Індонезії. Наша країна має в цьому динамічному та перспективному регіоні свої інтереси, переважно економічного змісту, про що свідчить візит української делегації на вищому рівні до країн АСЕАН у березні 2011 р. Разом з тим, питання безпеки в Східній Азії має неабияке значення для України, оскільки економічний та інвестиційний потенціал наших азійських партнерів може буде ефективно використаний лише за умов політичної стабільності в регіоні. Якщо до цього додати можливість застосування для власних потреб успішного досвіду суспільної модернізації, економічної інтеграції та розв'язання проблем безпеки, що мають держави АСЕАН, то очевидно, що Україна дуже зацікавлена в їх мирному та сталому розвитку.

---

[1] *18th ASEAN Regional Forum, 23 July 2011, Bali, Indonesia. – <http //asean 2011. kemlu.go.id/images/article 2011/ARF.pdf>*

[2] *Открывшийся в Джакарте 18-й саммит Ассоциации государств Юго-Восточной Азии призван стать "мостом" для выполнения поставленной этой организацией задачи превратиться к 2015 г. в единое Сообщество АСЕАН, заявил на открытии встречи глав государств и правительств десяти стран-членов Ассоциации председательствующий на форуме президент Индонезии Сусило Бамбанг Юдхойоно. -<divstyle="margin-top:5px;" > <a href="http://www.ria.ru/world/20110507/371770759.html" style="color:#369;">*

[3] *ASEAN Steps up on Big Issues // The Star. – 2011. – July 25.*

[4] *18thASEAN Regional Forum in Bali, Indonesia / by Ernest Bower and Lie Nathanael Santoso. -<http://csis.org/publication/18th-asean-regional-forum-bali-indonesia>*

[5] *ASEANSteps up on Big Issues // The Star. – 2011. – July 25.*

[6] *Див.:<http://www.ria.ru/world/20110723/371770759.html" style="color:#369;">*

Еволюція безпекових концептів у субрегіоні Південно-Східної Азії: малайзійський акцент

Частина 2

Ігор ЛОССОВСЬКИЙ,
кандидат фізико-математичних наук

Вплив регіонального політичного та безпекового середовища на національну безпеку

Під час холодної війни концепція національної безпеки Малайзії була тісно пов'язана з регіональним політичним середовищем. Окрім внутрішньої комуністичної загрози, політична ситуація в Індокитаї мала значний вплив на формування уявлень малайзійських еліт про існуючі загрози національній безпеці. З падінням Сайгонського режиму в 1975 р. і об'єднанням В'єтнаму розпочалася реконструкція відносин із возз'єднаною країною, але з подальшою інтервенцією Камбоджі виникли нові побоювання щодо гегемоністських намірів комуністичного режиму СРВ в Індокитаї та регіоні в цілому. У політичних колах Малайзії розгорнулася дискусія: В'єтнам чи КНР становить більшу загрозу національній безпеці країни.

Із розпадом Радянського Союзу, закінченням холодної війни та вступом В'єтнаму до ASEAN у 1995 р. кардинально змінились уявлення про безпекові загрози. На перший план виходять внутрішня проблематика і нетрадиційні загрози.

Нелегальна імміграція (головним чином з Індонезії, Філіппін, Таїланду та Бангладеш), пов'язана з організованою злочинністю, бандитизмом і соціальними загостреннями, негативно впливає на суспільну стабільність та індивідуальну безпеку населення Малайзії.

Хоча на сьогодні кількість і боєздатність окремих екстремістських груп, що перебувають на території Малайзії, є значно меншою, ніж у сусідніх країнах, малайзійський уряд приділяє велику увагу їх нейтралізації, зважаючи на існуючу небезпеку політичної нестабільності, расової та етнічної дисгармонії, негативного впливу на економічний розвиток країни та безпосередню загрозу політичному режимові. У цьому зв'язку слід відзначити ефективність протидії уряду релігійним екстремістським і терористичним організаціям. Хоча іслам у Малайзії має глибоке коріння та є офіційною державною релігією, однак він не набуває фундаменталістських рис і не проявляється в екстремістській формі. Тенденції екстремізму стримуються низкою факторів, серед яких: загальна політична культура, жорстке антитерористичне законодавство, багатоетнічний характер малайзійського суспільства.

У малайській політичній культурі традиційно домінують бюрократичні механізми та інституції, а силові органи (міністерства оборони, внутрішніх справ, внутрішньої безпеки, Департамент Прем'єр-міністра) є за своїм етнічним кадровим складом переважно малайськими, що пов'язано з політичною системою та історичними традиціями.

У країні сповідується концепція всеохоплюючої безпеки, яка включає не лише силові виміри. Хоча уряд Малайзії тривалий час пріоритетом своєї діяльності декларує соціальний та економічний розвиток, а не військові витрати, з початку 90-х рр. було зроблено необхідні кроки для забезпечення обороноздатності країни власними силами, зокрема, придбання сучасного озброєння та військової техніки.

Ця тенденція є спільною для всього регіону. За даними відомого у світі Стокгольмського міжнародного інституту досліджень проблем миру (SIPRI), протягом останнього десятиріччя спостерігалося стійке зростання військових витрат країн ПСА. У 2010 р. на вказані цілі в субрегіоні було витрачено близько 30 млрд. дол. США, що на 60% більше, ніж у 2001 р. Індонезія минулого року збільшила свої військові витрати на 1,3 млрд. дол. США (на 28%) у порівнянні з 2009 р., Філіппіни – на 12%. ПСА за останнє десятиріччя стала світовим лідером зростання військових витрат: Малайзія за цей період витратила на 722% більше, Сінгапур – на 146%, Індонезія – на 84%. За іншими даними, в Індонезії, Малайзії та Сінгапурі імпорт озброєння у 2000-2004 рр. збільшився приблизно на 150%, а у 2005-2009 рр. – на понад 720%. Сінгапур став першою країною ASEAN, що увійшла до списку 10-ти найбільших імпортерів озброєння з часів В'єтнамської війни.

Слід відзначити традиційно високий демократичний рівень цивільно-військових відносин у Малайзії. Збройні сили Малайзії завжди залишалися поза політикою, на відміну від більшості країн ПСА, де цивільні та військові кола часто виступали суперниками в боротьбі за владу. Одним із раціональних пояснень цьому є те, що Малайзія здобула незалежність відносно мирними засобами, без серйозного воєнного протистояння, після чого обране керівництво не вдавалося до військової сили для збереження та захисту своєї влади. Упродовж 54-річної історії незалежної країни жодного разу, навіть у найскладніші часи, не було спроб військових переворотів або захоплення політичного контролю з боку силових структур. Відсутність традиції використання примусових механізмів влади була і залишається характерною особливістю малайзійських еліт. Тісні відносини між цивільною владою і військовим керівництвом, а також консенсус стосовно того, що військові знаходяться під контролем цивільної влади, є гарантією миру і стабільності в країні.

Історичний фактор при формуванні безпекових концепцій

Еволюція концептів національної безпеки та зовнішньої політики Малайзії віддзеркалює історію розбудови єдиної міцної нації з новонародженої держави, що дісталася у спадок від британського колоніалізму. Ці концепти формувалися на основі факторів історії, географії, політичної культури, плюралізму, малайського націоналізму, етнічно-релігійної ідентичності, політичного й економічного розвитку, національної єдності та уявлень щодо природи внутрішніх, регіональних і міжнародних конфліктів.

У роки діяльності четвертого Прем'єр-міністра Малайзії Махатхіра Мохаммада (1981-2003 рр.) національна стратегія еволюціонувала в напрямі активізації регіональної та міжнародної політики. Вплив внутрішнього, регіонального та глобального розвитку, необхідність просування шляхом модернізації, індустріалізації, регіоналізації та глобалізації спонукали національне

керівництво здійснити «перезавантаження» та перебудову держави.

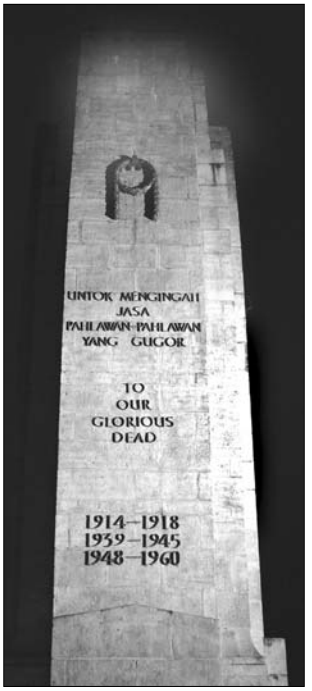
Аналіз розвитку концептів національної безпеки Малайзії не можна відділити від її історичного колоніального досвіду, історичного фактора у формуванні безпекової стратегії країни.

Найбільшим ідеологічним впливом, що формував антикомуністичну внутрішню й зовнішню політику Малайзії, був гіркий досвід комуністичного партизанського повстання 1948-1960 років. Подолання внутрішнього комуністичного руху і стримування міжнародного комунізму стало головним компонентом стратегії малайзійського керівництва в ході ухвалення рішень у сфері національної безпеки. Успіх Маоїстської революції в Китаї у 1949 р. загострив небезпеку комуністичного домінування в усьому субрегіоні ПСА. Такі побоювання посилювались з огляду на майже виключно китайську етнічну приналежність малайзійських комуністів. Значна китайська громада Малайзії (30% населення) розглядалась як «п'ята колона» КПМ і Компартії КНР, головною метою яких було «національне й антиколоніальне визволення, повалення імперіалізму і феодальної аристократії та заснування спільними зусиллями робітників і селян Радянської Республіки Малайя», що категорично не сприймала малайська етнічна більшість, яка розглядала будь-які форми участі Китаю як спроби замінити попереднє колоніальне домінування новим домінуванням КНР.

Програма дій – 2020: Всеохоплюючий підхід до національної безпеки

Прем'єр-міністром М. Мохаммадом у 1991 р. було сформульовано Програму розвитку Малайзії на наступні 30 років – «Vision–2020», в основу якої покладено п'ять ключових економічних та політичних елементів, що стали імпульсом для відродження малайзійської держави та формування нової концепції національної безпеки і зовнішньої політики. Перший елемент – гарантування внутрішньої політичної стабільності, економічного розвитку та соціальної гармонії нації. Другий – досягнення високих показників економічного зростання, що має активізувати зовнішніх і внутрішніх інвесторів. Третій елемент – формування відчуття національної гордості й патріотизму населення, пов'язаних з успіхами

в реалізації масштабних національних проектів індустріалізації країни: створення національної важкої промисловості, виробництва власних автомобілів «Proton», державного нафтогазового гіганта «Petronas», будівництво найвищої у світі споруди «Petronas Twin Towers» та ін. Четвертий елемент – супроводження економічного прогресу і зростання добробуту суворою трудовою дисципліною та різким скороченням робітничих страйків. П'ятий – готовність уряду країни запровадити жорстке внутрішнє безпекове законодавство (Акт внутрішньої безпеки, 1960 р.), а також сприяти ослабленню опозиції, яка не матиме єдиного протестного голосу. Усі ці фактори зміцнили внутрішню політичну стабільність у державі, створили надійний фундамент вражаючих досягнень розвитку нації, суттєво вплинули на створення концепції національної безпеки та формулювання стратегій і пріоритетів забезпечення внутрішньої стабільності.

П'ятий Прем'єр-міністр Малайзії Абдула Бадаві (2003-2008 рр.) сповідував більш стриманий і менш агресивний підхід у зовнішній і внутрішній політиці, зокрема: єдність нації, економічний розвиток, тісну співпрацю державного та приватного секторів, зменшення корупції, поліпшення функціонування державного сектору, міжрасове та міжрелігійне співіснування, політичну стриманість.

Регіональна безпека й антикомуністична боротьба

Стратегічне виживання Малайзії в роки холодної війни (1947-1991) вимагало від її керівництва чіткого розуміння динамічної взаємодії всієї світової системи на внутрішньому, регіональному та глобальному рівнях. Ще перший прем'єр-міністр А. Рахман, розумів, що політика безпеки і виживання нації тісно взаємопов'язана із внутрішнім, регіональним та глобальним вимірами безпеки. Це зумовило обрання двовекторної зовнішньої стратегії: з одного боку – жорстка протидія міжнародному комунізму, а з іншого – чітка прозахідна ідеологічна, політична, економічна, безпекова та військова орієнтація. На внутрішньому рівні проводилась політика стабільності, миру, політичного компромісу і громадського спокою, гармонії й процвітання багатоетнічного та багаторасового суспільства, на основі чого будувались зовнішні виміри національної безпеки.

Оскільки молода держава потребувала захисту від внутрішніх і зовнішніх загроз, у 1957 р. було укладено безпекову домовленість із колишньою метрополією – Англо-Малайську угоду про оборону та взаємодопомогу, що відіграла ключову роль під час конфронтації з Індонезією (1963-1966).

У протидії міжнародній комуністичній загрозі Малайзія та інші некомуністичні країни ПСА були бенефіціантами спонсорованої США системи глобальних військових союзів, спрямованих проти СРСР та Китаю. Американські двосторонні та багатосторонні безпекові гарантії для країн АТР складалися з таких міжнародно-правових документів: Манільський пакт 1954 р., що створив Організацію Південно-Східно-Азійського договору (SEATO) за участі двох регіональних партнерів – Таїланду й Філіппін; Договір ANZUS 1951 р. за участі Австралії, Нової Зеландії та США; Організація Центрального договору (CENTO) для оборони Західної Азії; Американсько-Японський союз 1951 р., що створював ядерний та звичайний оборонний щит проти комуністичної експансії в Північно-Східній Азії; двосторонні безпекові договори США з Південною Кореєю, Тайванем, Таїландом і Філіппінами, які разом з багатосторонніми союзами забезпечували наповнення доктрини стримування, проголошеної американським президентом Г. Труменом у 1947 р., теоретичні основи якої були сформульовані американським дипломатом і політологом Дж. Кенаном. За правління Президента США Д. Ейзенхауера (1953-1961) держсекретарем Дж. Даллесом було активізовано і підведено теоретичну базу під SEATO на основі теорії доміно (уперше сформульована американським політиком-республіканцем, Міністром оборони США (1961-1968), ідеологом війни у В'єтнамі Р. Макнамарою), що поширило тим самим американську безпекову парасолю на всю ПСА. Таким чином, для Малайзії та інших країн субрегіону, які не були членами SEATO, відпала необхідність формального членства у військових союзах під егідою США. Їх безпекові потреби в перші дві декади холодної війни значною мірою забезпечувались широкою системою англо-американської оборонної співпраці, а після війни у В'єтнамі – у рамках П'ятисторонньої угоди про оборону (Малайзія, Сінгапур, Австралія, Нова Зеландія, Велика Британія), укладеної в 1971 р. замість Англо-Малайської оборонної угоди 1957 року.

Прагматизм і раціоналізм стратегії національної безпеки були притаманні як першому Прем'єр-міністрові Малайзії, так і його послідовникам, які з виведенням військ США з регіону після закінчення В'єтнамської війни проводили антикомуністичну внутрішню політику і, водночас, зовнішню політику мирного співіснування з комуністичними режимами регіону.

Регіоналізм ASEAN та безпека на базі співробітництва

Починаючи з 1961 р., перший Прем'єр-міністр Малайзії А. Рахман виступав з ініціативами створення регіональної організації країн ПСА з метою гарантування безпеки та стабільності в країні й субрегіоні. Регіональні еліти були стурбовані спільною загрозою – небезпекою перемоги комуністичних сил у Лаосі, що став буфером між комуністичним В'єтнамом і Таїландом. Відповідно до принципу доміно, Таїланд міг стати наступною жертвою, за яким із високою ймовірністю – інші країни ре-

гіону, в тому числі і Малайзія. Результатом спільних зусиль трьох країн субрегіону було створення в 1961 р. Асоціації ПСА, а в 1963 р. – Організації «Мафіліндо», які, щоправда, проіснували недовго.

Після падіння у 1966 р. прокомуністичного режиму президента А. Сукарно в Індонезії та провалу його політики конфронтації проти Малайзії та Сінгапуру регіональні інтеграційні процеси активізувались, оскільки лідери принаймні п'яти країн субрегіону побоювалися поширення комуністичної агресії з боку Індокитаю. Окрім того, сусіди Індонезії прагнули «вбудувати» цю країну в спільну структуру безпеки, як після Другої світової війни Франція прагнула «вбудувати» Німеччину в спільну структуру європейського співробітництва. Усе це сприяло проголошенню в серпні 1967 р. Бангкокської декларації про створення Асоціації країн ПСА (ASEAN).

Подальші політичні події 1967-1971 рр. у регіоні мали визначальний вплив на формування безпекової стратегії керівництва країн ПСА. Перш за все, це поразка США у В'єтнамі та рішення про виведення з 1969 р. американських військ із регіону. Друга подія – це рішення Великої Британії про виведення до 31 березня 1971 р. усіх підрозділів з військових баз у Малайзії та Сінгапурі. Усе це призвело до зростання зовнішніх і внутрішніх небезпек для некомуністичних країн субрегіону. У відповідь було ініційовано укладення П'ятисторонньої оборонної угоди, але вона не давала надійних гарантій ані для Малайзії та Сінгапуру, ані для інших країн ПСА. З метою заповнення безпекового вакууму, уряд другого Прем'єр-міністра Малайзії А. Разака принципово змінив напрям зовнішньої і безпекової політики з прозахідної на політику неприєднання та нейтралітету. У вересні 1970 р. на Третій конференції країн Руху неприєднання в м. Лусака Малайзія вперше офіційно запропонувала ідею нейтралітету ПСА. У листопаді 1971 р. на зустрічі міністрів закордонних справ країн ASEAN було підписано Куала-Лумпурську декларацію, якою проголошено ідею нейтралітету субрегіону. Однак, цій ідеї не судилося матеріалізуватися в повному обсязі. Основні причини – по-перше, надзвичайно велика територія субрегіону; розмаїття держав-членів, їх ідеологій, політичних систем, форм правління та зовнішньої політики; по-друге, нейтралітет потребував відповідних гарантій великих держав, чого не вдалося домогтися. Але в рамках Асоціації було проголошено про створення Зони миру, дружби та нейтралітету (ЗМДН), що стало закликом до великих держав не втручатися у внутрішні справи субрегіону.

Важливим компонентом філософії ASEAN поряд із регіоналізмом є також білатералізм і поліетнічність. Більшість країн угруповання є багатонаціональними і багатоконфесійними, причому в кожній країні є одна з етнічних груп, що кількісно переважає інші. У Малайзії малайська етнічна група домінує над китайською та індійською, а в Сінгапурі навпаки – китайська домінує над малайською й індійською. Таким чином, в ASEAN етнічний фактор є стабілізуючим як у міждержавних відносинах у регіональному та двосторонньому форматах, так і в самих державах, оскільки вирішення міждержавних і міжетнічних проблем на багатосторонньому та двосторонньому рівнях гарантує як регіональну безпеку в цілому, так і внутрішню безпеку і стабільність держав-членів Асоціації.

У концепціях зовнішньої безпеки країн ПСА серед головних зовнішньополітичних пріоритетів перше місце посідає співпраця в рамках ASEAN з огляду на політичну вагу Асоціації та її роль у регіональній і національній безпеці. Для Малайзії іншими пріоритетами є взаємодія з країнами ісламського світу, Руху неприєднання, Британської співдружності, іншими державами світу та міжнародними організаціями.

Ключовим міжнародно-правовим документом, що визначав підхід ASEAN до питань регіональної безпеки після перемоги комуністичної ідеології у В'єтнамі, Камбоджі та Лаосі, став Договір про дружбу і співпрацю у ПСА, ухвалений у 1976 р. в ході першого саміту цієї організації в індонезійському місті Балі. Протягом останніх років ASEAN отримала широке визнання у світі як впливова й авторитетна регіональна сила, активний учасник міжнародних відносин. Багатосторонні зобов'язання в рамках Асоціації мають на меті зміцнення регіональної взаємодії, і разом з нею – посилення національної та регіональної безпеки. Важливим свідченням стратегічної ролі Асоціації, яка після набрання чинності її Статуту 15 грудня 2008 р. стала повноцінною міжнародною організацією, було укладення на другому саміті ASEAN у 2003 р. «Балійської угоди – 2», якою проголошено намір створити до 2020 р. «Спільноту ASEAN».

Значний внесок у розбудову стратегічного безпекового менеджменту зробив другий Прем'єр-міністр Малайзії А. Разак. Після закінчення В'єтнамської війни і виведення американських військ із регіону виникла потреба переосмислення безпекової стратегії та створення нейтральної ПСА. Як зазначалося вище, у 1971 р. міністрами закордонних справ країн ASEAN було укладено Куала-Лумпурську декларацію про створення ЗМДН, яка розглядалася як непротирічна концепція, що мала реалізовуватись, поступово заповнюючи вакуум сили, який утворювався в міру виходу США з регіону. Пропонуючи принцип нейтралітету для ASEAN і зали-

шаючись прибічником прозахідної стратегічної орієнтації, А. Разак експериментував з новою методологією регіонального стратегічного менеджменту, висуваючи нову стратегію зовнішньої політики Малайзії. Більшість інших країн ASEAN у той період також дотримувалися прозахідної політики. Однак повний нейтралітет Бірми обмежував реальні можливості реалізації концепції зональної нейтральності.

Падіння Сайгонського режиму Південного В'єтнаму в 1975 р., а згодом і Камбоджійська криза 1978-1981 рр. призвели до збільшення кількості біженців, які на човнах долали Південно-Китайське море та висаджувалися на берегах Малайзії. Потоки біженців і небезпека можливої інтервенції з боку В'єтнаму за принципом доміно спочатку на територію Таїланду, а потім і Малайзії створювали значні загрози і змусили держави субрегіону шукати нових засобів гарантування власної безпеки. У пошуках нової безпекової формули Малайзія та інші країни ASEAN розширили діалог і залучили до нього великі позарегіональні держави, зокрема, Китай і СРСР. Третій Прем'єр Малайзії Хусейн Онн (1976-1981) розвинув широкі зв'язки з цими країнами, що мали сприяти посиленню регіональної безпеки.

Регіональний Форум ASEAN (РФА)

Після розв'язання Камбоджійської кризи, виведення в'єтнамських військ і завершення в 1991 р. холодної війни безпекова ситуація у ПСА певною мірою стабілізувалася, але швидке зростання впливу Китаю зумовило нові загрози. Дві важливих тенденції змінили безпекову парадигму регіону. Перша полягала в розширенні членства в Асоціації до 10 країн, у тому числі, за рахунок колишніх комуністичних країн субрегіону. До ASEAN приєдналися: 1984 р. – Бруней, 1995 р. – В'єтнам, 1997 р. – Бірма і Лаос, 1999 р. – Камбоджа. Таким чином, старе ідеологічне протистояння в регіоні кануло в Лету, а саме об'єднання стало міцнішим у політичному, економічному та безпековому сенсі, більш однорідним та консолідованим. Другою тенденцією було усвідомлення того, що субрегіональна безпека має бути пов'язана з безпекою ширшого Азіатсько-Тихоокеанського регіону (АТР), а також розуміння нагальної необхідності створення багатостороннього форуму з обговорення проблем безпеки в регіоні.

Цьому сприяло послаблення присутності СРСР/Росії та США в АТР серед країн ASEAN із завершенням холодної війни і побоювання можливих гегемоністських зазіхань міцніючого Китаю.

Уперше ідею започаткування безпекового діалогу в АТР висловив перший і останній Президент СРСР М. Горбачов, який у 1987 р. закликав створити Тихоокеанську конференцію з метою уникнення військової конфронтації у ПСА. У 1990 р. Австралією було запропоновано створити Конференцію з безпеки та співробітництва в Азії, а Канадою – Північно-Тихоокеанський діалог із кооперативної безпеки. Ці пропозиції базувалися на принципах діяльності створеної в 1975 р. Наради з безпеки та співробітництва в Європі (НБСЄ). Спочатку від цієї ідеї не були в захваті ані США, які віддавали перевагу своїм власним двостороннім домовленостям з

країнами Східної Азії, ані шість країн-членів ASEAN, що побоювалися брати на себе суворі зобов'язання, аналогічні тим, які існують у рамках НБСЄ/ОБСЄ, і можливого відсторонення від процесу формування регіональної безпекової архітектури більш потужними позарегіональними гравцями.

У липні 1991 р. за підтримки Японії під час засідання Пост-міністерської зустрічі ASEAN (ПМЗА), було прийнято рішення використовувати ПМЗА для обговорення питань безпеки в регіоні. У січні 1992 р. під час 4-го Саміту ASEAN в Сінгапурі керівники країн-членів висловили бажання активізувати діалог із політичних та безпекових питань у Східно-Азійському регіоні. У 1993 р. до цього приєднались США, а також Китай і Росія, які в 1992 р. стали консультативними партнерами ASEAN. У результаті, у липні 1994 р. в Бангкоку було проголошено про створення Регіонального форуму ASEAN (РФА), у першому засіданні якого взяли участь представники 18 країн.

На сьогодні РФА включає 27 країн-учасниць, у тому числі 10 країн ASEAN і практично всі основні держави Азіатсько-Тихоокеанського басейну, а також: Європейський Союз, Індію, Монголію, Папуа-Нову Гвінею, Російську Федерацію та США. В умовах відсутності традиційного балансу сил, що принаймні протягом останніх 20 років спостерігається в регіоні, діяльність РФА побудована на формулі «concert» (спільна узгоджена діяльність рівноправних акторів). За підсумками роботи другого засідання Форуму в серпні 1995 р. в Брунеї Даруссаламі було підготовлено «Концептуальний меморандум» – документ, у якому формулюється політика, заходи практичної діяльності та основні цілі РФА. Головною метою визначено підтримку та зміцнення миру і процвітання за рахунок зростання економік країн-учасниць. При цьому Форум, беручи за основу ASEANівські принципи забезпечення миру, готовий розглядати і застосовувати різні підходи, запропоновані іншими учасниками РФА. Загальна концепція безпеки розуміється у всеохоплюючому сенсі, що включає військовий, політичний, економічний та соціальний виміри. Головним пріоритетом РФА є «розвиток більш передбачуваної

конструктивної моделі відносин в АТР». З огляду на те, що в регіоні відсутні заходи взаємної довіри, було вирішено відмовитися від інституціоналізації та визнано недоцільним розробляти в найближчій перспективі конкретні регіональні механізми розв'язання конфліктів. Такий поступовий підхід є мудрим і реалістичним, оскільки РФА – молода і ще досить слабка інституція, а в регіоні існує низка невирішених політичних і територіальних конфліктів.

У «Концептуальному меморандумі» РФА стверджувалося, що Форум є унікальною організацією, прецедентів якої не існує у світовій практиці. Незважаючи на поступовий підхід у його розбудові, головною перспективною метою визначено створення повноцінних механізмів розв'язання конфліктів і формування серед країн мегарегіону відчуття єдиної «азіатсько-тихоокеанської спільноти». Водночас, найактуальнішим пріоритетом визначено розвиток багатостороннього співробітництва, розроблення заходів довіри та превентивної дипломатії. На сьогодні інституалізація Форуму є обмеженою порівняно, наприклад, із ОБСЄ, хоча й досить активно розвивається. РФА не має секретаріату, а його діяльність координується на щорічній ротаційній основі міністрами закордонних справ країн-членів ASEAN, які здійснюють поточне головування в Асоціації.

В установчих документах РФА визначено особливу роль ASEAN, а географічні рамки членства обмежені регіонами Східної Азії та Океанії. Серед найбільших досягнень Форуму можна відзначити діяльність із розбудови заходів довіри в регіоні; участь у міжнародному обговоренні шляхів вирішення Корейської кризи; розроблення Кодексу поведінки в Південно-Китайському морі; протидію глобальному та регіональному тероризму. У рамках спільної діяльності по боротьбі з міжнародним тероризмом у 2003 р. в м. Куала-Лумпур було створено контртерористичний центр ПСА. Хоча наведені успіхи РФА є дещо обмеженими, але реальні досягнення мають розглядатися крізь призму перспективи та попередньо визначених обмежених цілей, серед яких – розбудова співпраці та налагодження діалогу, розроблення заходів довіри та превентивної дипломатії. Найбільшою перемогою РФА експерти вважають об'єднання організацією різних країн із різноплановими національними інтересами з одного мегарегіону, який не мав раніше подібного досвіду.

Протягом останніх двох десятиріч у субрегіоні ПСА і ширшому АТР спостерігались помітні зміни у сфері безпеки, створення міжнародних регіональних форумів безпекової та економічної проблематики, серед яких, окрім ASEAN, можна відзначити: форум Азіатсько-Тихоокеанського Економічного Співробітництва (АТЕС, заснований у 1989 р.), Зону Вільної Торгівлі ASEAN (1992 р.), Регіональний Форум ASEAN (1994 р.), Східно-Азійський саміт, ASEAN+3 (+ Китай + Японія + Південна Корея, 1997 р.), Переговори з нерозповсюдження в Азії (2003 р.), Східно-Азійський Форум з питань співробітництва (2000 р.), Контртерористична цільова група (у рамках АТЕС, 2002 р.).

Підсумовуючи, зазначимо: протягом останніх десятиріч кардинально змінилося розуміння та наповнення поняття «безпека». У часи холодної війни воно розумілось як відповідь на військово-політичні загрози суверенітету й територіальній цілісності держав. Сьогодні цей термін є ширшим і глибшим за змістом. Він включає військово-політичний, економічний, екологічний, суспільний і гуманітарний виміри, не обмежуючись виключно національною безпекою, а поширюючись на рівень глобальної, міжнародної, регіональної та субрегіональної безпеки, безпеки спільнот та індивідуумів.

Зокрема, сучасна безпекова концепція Малайзії включає забезпечення національного суверенітету з акцентом на політичній цілісності та територіальній єдності країни; економічного розвитку та соціальної справедливості багаторасового та багатоетнічного суспільства; належного функціонування конституційної монархії, ісламу й особливих прав етнічних малайців; виконання зобов'язань у рамках ASEAN і сприяння іншим формам економічного регіоналізму, що просувають національні інтереси; регіональної безпеки і стабільності з використанням механізмів ЗМДН; відданості основоположним нормам і принципам міжнародного права та ООН; розвитку широкого міжнародного співробітництва; розвитку співпраці у форматі Південь-Південь для підвищення економічного добробуту менш розвинутих країн, прав людини і соціальної справедливості.

Незважаючи на різноманітність ідеологій, форм правління, політичних систем, економічних укладів та рівнів розвитку країн ПСА, що суттєво обмежує можливості формування спільної ідентичності та призводить до дефіциту спільних об'єднуючих цінностей, інтеграційне об'єднання ASEAN продовжує активний поступ у напрямі розбудови повноцінної регіональної організації. Рамки ASEAN дають можливість країнам-членам розвивати відносини на основі принципів толерантності та взаємної поваги. Такий підхід до безпеки на субрегіональному рівні зміцнює основи регіональної співпраці та добробуту і посилює довіру, координуючи широкі регіональні процеси (Asia-Europe Meeting, East Asia Summit, РФА та ін.).

Перший київський «Wine Fest» зацікавив зарубіжних дипломатів

В українській столиці відбувся Перший фестиваль вина «Wine Fest», організований компанією «Київський міжнародний контрактовий ярмарок». Він став справді унікальною культурною та бізнес-подією для господарів і гостей із таких авторитетних виноробних країн, як: Франція, Росія, Польща, Індія, Італія, Румунія, Молдова, Німеччина.

Під час відкриття фестивалю перший секретар Посольства ФРН в Україні Фолькер Зассе, який займається саме аграрними питаннями, абсолютно фахово зазначив, що винний ринок України впевнено розвивається. Пан Зассе побажав удачі всім учасникам фестивалю і пообіцяв чимало цікавого від німецьких виноробів найближчим часом. На його думку, фестиваль надасть виноробній галузі України додаткового імпульсу для подальшого розвитку. Дипломат зазначив, що «Wine Fest» – це найкраще місце для налагодження ділових контактів і підписання контрактів. «Як людина, яка працює в дипломатичній галузі, хочу сказати, що вино – це найкращий дипломат», – підсумував Фолькер Зассе, навівши слова геніального Шекспіра про те, що хто п'є вино, той спить добре; а хто спить добре – той негрішний; тож, хто п'є вино, той – негрішний. От так Шекспір!

І звичайно ж, солідності фестивалеві надала дегустаційна VIP-презентація кращих зразків українського виноробства, що пройшла за організаційної підтримки Генеральної дирекції з обслуговування іноземних представництв. На презентацію завітали глави дипломатичних місій, які діють в Україні, співробітники цілої низки зарубіжних посольств. Зокрема, із продукцією українських виноробів ознайомилися та обмінялися враженнями Надзвичайний і Повноважний Посол Аргентинської Республіки Ліла Ролдан Васкес де Муан, Надзвичайний і Повноважний Посол Румунії Іонеску Корнел, Надзвичайний і Повноважний Посол Республіки Македонія Ацо Спасеноський, Надзвичайний і Повноважний Посол Республіки Індія Джйоті Сваруп Панде, Надзвичайний і Повноважний Посол Республіки Корея Кім Ін-Цжун, заступник Посла Латвійської Республіки Ієва Майоре, представники посольств Німеччини, Грузії, Канади та інші.

Роль господаря VIP-презентації взяв на себе голова асоціації «Українське бюро винограду і вина», за сприяння якої, власне, і було організовано фестиваль, Іван Плачков.

Із багатьма дипломатами він мав змогу поспілкуватися ще в ході цьогорічного візиту міжнародної дипломатичної делегації до Одещини, де гостей ознайомили з роботою цілого ряду підприємств області, тож розмова була цікавою та невимушеною. «Висока культура виноградарства і виноробства, зокрема, споживання напою є обов'язковою та не-

обхідною умовою для формування цивілізованої розвиненої держави. Я переконаний, що ми повинні та можемо реалізувати потенціал України стосовно підвищення культури галузі, що є обов'язковою умовою для переходу до високих європейських стандартів життя», – сказав І. Плачков, пригощаючи почесних гостей десертним мускатним.

Згадаймо ще про одну цікаву деталь VIP-презентації – вона супроводжувалася національними стравами народів, які мешкають на території нашої держави. Страву з баранини Іван Плачков виділив особливо, сказавши, що її приготували за рецептами дружин Атілли, і серйозно додав: «Вони помилятися не мали права!»

А яка ж винна церемонія без тостів! Представник таврійської торгової марки запропонував підняти келихи за любов і нові ідеї людей, які створюють вина та дарують іншим радість. Його бахчисарайський колега сказав про традиції та побажав гостям оцінити смак продукції українських торгових марок.

Головний винороб торгової марки «Золота балка» Олена Костенко запропонувала тост за справжніх виноробів та їхніх споживачів і привітала усіх зі святом. «Такі контакти, безумовно, є важливими для того, щоб, як то кажуть, свої недоліки не сприймати як достоїнства. Тому важливо приїхати і побачити, яку продукцію вироблено, продегустувати її, – поділилася враженнями О. Костенко. – І те, що на презентації присутні працівники посольств, гадаю, є кроком уперед. Хочеться, щоб Україна зробила виноробство своєю політикою. Адже зайти на ринок будь-якої іншої країни без підтримки уряду – важко, аби не сказати – практично неможливо.

Я вперше на такому заході, де дипломати подали руку виноробам і навпаки. Це, безумовно, тішить та вселяє надію, що наш уряд зверне увагу на виноробство. Адже потрібен механізм, що дасть можливість правильно продати продукцію, щоб не було, як у приказці: «Вміла готувати, та не вміла подавати». За такими зустрічами, гадаю, – майбутнє».

Дипломати із задоволенням пройшлися територією виставкового павільйону, площа якого становить близько 1 тис. м^2. На ній розмістилися понад 50 компаній із дев'яти регіонів України та семи зарубіжних країн. В експозиції демонструвалася виноконьячна продукція України (ТМ «Колоніст», ТМ «Інкерман», ТМ «Бахчисарай», ТМ «Oreanda», ТМ «Французький бульвар», ТМ «Вина Гулієвих», ТМ «Сонячна долина», ТМ «AMBER», Виноробне господарство Князя Трубецького, ТМ «Новий Світ», ТМ «Чизай», ТМ «Ренуаж», Салон вин «Гран Крю», «Винолюб», Dolmart Ukraine та ін.), сучасні технології, устаткування, упаковка для виноробства та виноградарства.

У рамках фестивалю відбулися практичні семінари та конференції, круглі столи з актуальних питань розвитку виноробної промисловості та споживання напою, презентації та освітні класи від провідних виноробів і виноградарів, виробників відповідних аксесуарів, музичні виступи, трансляції кінофільмів, етногастрономічні шоу від шефкухарів провідних ресторанів, шоу барменів, виставка творів образотворчого мистецтва, присвячена вину. Ділова програма фестивалю включала також конференцію з розвитку виноробної галузі до 2025 року, прес-конференцію, присвячену закладанню виноградної алеї в київському ботанічному саду та інші заходи. Фестиваль став справжнім святом для провідних виноробів і виноградарів України, дистриб'юторів, постачальників продуктів виноробства й аксесуарів, а також усіх істинних поціновувачів цього напою.

Обід з послами у Києві

Одразу кілька подій зібрало на дружню гостину послів низки країн, їхніх дружин і представників української громадськості. Спочатку увазі присутніх було запропоновано фільм про літню подорож працівників дипломатичного корпусу на чолі з Міністром закордонних справ України Костянтином Грищенком до Одеси, буклети і диски з фотографіями про цю яскраву та пізнавальну поїздку.

Іноземні гості ніби знову пережили незабутні миті, проведені під час відвідин легендарних місць Південної Пальміри, дивовижного оперного театру, ознайомлення з роботою передових господарств області, прогулянки на катамарані Чорним морем тощо.

Журнал «З.С.» докладно розповідав про цю поїздку, яку, традиційно на найвищому рівні, підготували працівники Генеральної дирекції з обслуговування іноземних представництв. У зв'язку з цим, хотілося б згадати про нещодавній лист Надзвичайного і Повноважного Посла Мексики в Україні Беренісе Рендон Талавери, яка офіційно звернулася до Генерального директора ГДІП Павла Кривоноса з подякою за

EMBAJADA DE MÉXICO

UCR 01202
17 de noviembre de 2011

Señor Pavlo Kryvonos,
Director General
Dirección General para Servicio
a las Representaciones Extranjeras

Estimado Señor Kryvonos:

Me dirijo a usted para agradecerle el envío de la nueva edición de la revista "Memoria de los Siglos", así como el CD con fotografías, sobre el viaje del Cuerpo Diplomático, presidido por el Ministro de Asuntos Exteriores de Ucrania, Kostyantyn Gryshchenko, a la región de Odesa. Estas visitas a las diferentes regiones de Ucrania que el GDIP a su digno cargo organiza para los Jefes de Misiones y diplomáticos son sin duda la mejor forma de conocer a este hermoso país.

Aprovecho la oportunidad para expresarle las seguridades de mi más alta consideración.

Berenice Rendón Talavera
Embajadora

плідну роботу, принагідно відзначивши, що такі відвідини різних регіонів країни, організовані для Глав Місій та дипломатів, є, безумовно, найкращою формою ознайомлення з Україною.

Утім, цього разу на шановне товариство очікувала презентація ще одного унікального видання, що побачило світ завдяки вагомій підтримці Генеральної дирекції з обслуговування іноземних представництв – «Обід з послами у Києві» з обкладинкою у 3D-форматі! Ініціатором її підготовки стала президент клубу «Lady International» Ірина Різник.

У зв'язку з цими подіями, один із найдосвідченіших представників посольського корпусу, які працюють в Україні, Надзвичайний і Повноважний Посол Королівства Марокко Абдельжаліль Саубрі, віддавши належне яскравому дійству, висловив особливу подяку Гендиректорові ГДІП П.О. Кривоносу за можливість ознайомитися з усім найкращим в Україні. Він підкреслено тепло відгукнувся про дружню атмосферу, що панує в нашій країні, гостинність населення, здатного розчулити серце. Пан Посол підкреслив важливість місії миру і добра, яку виконують Павло Кривонос та Ірина Різник. А нова книга, за його словами, – ще один крок до порозуміння між людьми через традиції народного застілля. Адже до видання увійшли десятки рецептів національних кухонь світу, про які розповіли укладачам книги дружини послів Австрії, Аргентини, Бельгії, Грузії, Данії, Єгипту, Китаю, Кореї, Малайзії, Марокко, Мексики, Нігерії, Нідерландів, Німеччини, США, Фінляндії, Швеції, ПАР, Узбекистану, Японії та інші.

Гості отримали подарунки за участь у такому незвичайному проекті. На жаль, не всі з тих, хто допомагав з укладанням посольського меню, змогли завітати на урочисту церемонію. Але ті, хто прийшли, сказали багато теплих слів на адресу видавців і ГДІП.

Деякі посольства запропонували справжнє костюмоване дійство, зокрема з німецькими національними танцями, польськими піснями та безліччю інших сюрпризів, які поважна публіка сприймала на «ура!»

Хотілося б звернути увагу на те, що, за класифікацією ЮНЕСКО, національні кухні входять до категорії унікальних нематеріальних надбань людства. Це теж підкреслює вагомість репрезентованого видання.

Інф. «З.С.»

19-й Святковий благодійний ярмарок: «People helping people!»

У Києві відбувся 19-й Святковий благодійний ярмарок, організований Міжнародним жіночим клубом (IWCK) за найактивнішої участі Генеральної дирекції з обслуговування іноземних представництв. Якнайповніше представили брендову продукцію своїх країн, національні страви та напої – 37 посольств. Відвідувачі змогли за доступними цінами придбати товари високої якості з усього світу – грецьку олію, французькі вина, індійський текстиль, італійську косметику, перуанську вовну та ін. Україну на ярмарку представляв стенд ГДІП. Турбот її працівникам вистачало...

– Щоб посли відчували себе комфортно на ярмарку, ми, йдучи їм назустріч, вирішуємо організаційні питання, знаходимо час для спілкування, – розповів генеральний директор ГДІП Павло Кривонос. – Воно того варте! Настрій у всіх чудовий. Панує родинна атмосфера свята. Хоча у цьогорічного ярмарку – новосілля в «Експо Плазі». Побільшали стенди, з'явилася сцена, де всі країни мають можливість привітати присутніх виступами своїх мистецьких колективів. В усьому відчувається взаємна доброзичливість. Тут присутні посли зі своїми дружинами. Це також позитивно впливає на атмосферу, адже пересічні українці мають можливість підійти до будь-якого стенду, поспілкуватися з дипломатами.

За словами П. Кривоноса, на ярмарок завітали цілими родинами. Тут вперше працює дитяча кімната. Все дійство підпорядковано головній меті – зібрати перед Новим роком якнайбільше благодійних коштів для дітей, які потребують допомоги, підтримати матеріально дитячі будинки. На це працюють ярмаркові лотереї та всі 37 посольств, що взяли участь у заході.

– Ми виступили генеральним спонсором, провели чимало підготовчу роботу, щоб про цю благодійну акцію дізналося якомога більше людей. Упевнений, відвідувачі запам'ятають неповторну атмосферу і пишатимуться тим, що витрачені ними кошти пішли на добру справу. Ми ж зайняли чільне місце в експозиції, щоб гідно представити Україну – господиню посольського ярмарку, – зазначив П. Кривонос.

Ледь устиг Павло Олександрович закінчити свою розповідь, як до нього підійшли дружина Міністра закордонних справ України Наталія Грищенко, Посол КНР Чжан Сіюнь та координатор Комітету МЖКК Вікторія Тіссо, а згодом – інші посли та почесні гості, які урочисто відкрили ярмарок.

Поступово відвідувачів ставало все більше. І завирувала справжня ярмаркова атмосфера – зі строкатими торговими рядами, великою лотереєю, художніми й театральними майстер-класами, інтернаціональною концертною програмою, ялинкою та колоритним Санта Клаусом.

Сучасну людину чимось здивувати важко. Але Генеральна дирекція з обслуговування іноземних представництв спільно з Міжнародним жіночим клубом організували сьогодні дивовижну благодійну виставку-продаж під девізом «Люди допомагають людям!» – «People helping people!», – поділився своїми враженнями Надзви-